

Medlemmar av "Föreningen för svensk undervisningshistoria" erhålla "Årsböcker i svensk undervisningshistoria" mot medlemsavgiften: 5 kronor pr år samt 45 öres porto pr årgång jämte eventuellt erfordrig postförskottsavgift (25 öre); årg. I—XIV 50, I—XVI 60 kr.; enstaka boknummer (nr. 50. f.) kr. 2:25. (Andra betala 3 kr. i bokh.). *Lektor B. Rud. Hall, Inedalsg. 7 Sthlm.*

- Årg. I (1921): 1. *B. Rud. Hall*, Om Sveriges första läroverksstadga. 156 sidor. Kr. 3:—.
2. Fryksände, Lena, Skultuna, Snavlunda, Vålunge skolhist. 78 s. Kr. 2:—.
3. *J. Karlsson, G. F. Lagerström, D. Nyström, J. C. Sandgren*, Självbiografier av lärare I—IV. 75 sid. Kr. 1:50.
4. 1561, 1611 och 1649 års läroverksstadgar (även övers.). 191 s. Kr. 3:50.
- Årg. II (1922): 5. Johannes Rudbeckii akademiska högtidstal översatta. 156 sid. Kr. 3:—.
6. Lankasterskolor (i Dala-Husby, Huskvarna, Valleberga, Göteborg, Hamränge, Åsheda, Wallby o. s. v.). 187 sidor. Kr. 3:—.
7. 1693, 1724, 1807 års läroverksstadgar. 124 sidor. Kr. 3:—.
- Årg. III (1923): 8. Folkundervisning i Garpenberg, Levede, Strömsholm, Tådene, V. Vingåker, Västerhaninge, Västerljung. 187 s. Kr. 3:—.
9. 1820 års allmänna läroverksstadgar. 117 sidor. Kr. 3:—.
10. Till Rudbeckii karakteristik. Urkunder; kommentar. 96 sidor. Kr. 3:—.
- Årg. IV (1924): 11. 1856 och 1859 års läroverksstadgar. 125 sidor. Kr. 3:—.
12. Ur Husby-Rekarne, Kroppa, N. Björke, Älvdalens, Silleruds, Odensjö, Tådene och Garpenbergs skolhistoria. 156 sidor. Kr. 3:—.
13. Sveriges allmänna folkskolestadgar 1842—1921. 124 sidor. Kr. 3:—.
- Årg. V (1925): 14. Ur Växjö stifts folkundervisningshistoria 1795—1865. 190 sidor. Kr. 3:—.
15. *K. F. Karlson, K. Thunander*, Minnen från Örebro, Ny- och Jönköpings läroverk samt Uppsala universitet. 99 sidor. Kr. 3:—.
16. Ur Malmöhus läns folkundervisningshistoria. 100 sidor. Kr. 3:—.
- Årg. VI (1926): 17. Erasmi Gyldene Bok, Matthiæ adelsskoleböcker. 108 sidor. Kr. 3:—.
18. *Agardh, Fryxell* m. fl., Enhetskoleotankar. 156 s. Kr. 3:—.
19. *B. Rud. Hall*, Acta till folkdisciplineringens hist. I. 156 s. Kr. 3:—.
- Årg. VII (1927): 20. *Oskar I, Geijer, Wallin* m. fl., Enhetskoleotankar. 140 s. Kr. 3:—.
21. *B. Rud. Hall*, Acta till folkdisciplineringens hist. II. 157 s. Kr. 3:—.
22. 1878 års läroverksstadgar. 1820 års Anvisningar. 150 s. Kr. 3:—.
- Årg. VIII (1928): 23. *B. Rud. Hall*, Rudbeckii kyrkodisciplin m. förebilder I. 208 s. Kr. 3:—.
24. Askersunds goss- och flickläroverk. Acta 1812—1816. 128 s. Kr. 3:—.
25. Eneroths pedagogik. Valda uttalanden. Med biografi. 128 s. Kr. 3:—.
- Årg. IX (1929): 26. Askersunds goss- och flickläroverk. Acta 1817—1859. 128 s. Kr. 3:—.
27. Folkpedagogiska stiftsstatuter. I: Tyskl., Balt., Finl. 144 s. Kr. 3:—.
28. Om Lunds och Visby folkskoleseminarier. Illustr. 148 s. Kr. 3:—.
- Årg. X (1930): 29. Skånska folkskolor. Minnesteckningar m. m. Ill. 164 s. Kr. 3:—.
30. *B. Rud. Hall*, Rudbeckii kyrkodisciplin m. förebilder II. 224 s. Kr. 3:—.
31. 1905 års läroverksstadgar. Recensioner. Ill. 120 s. Kr. 3:—.
- Årg. XI (1931): 32. *Almquist, Gramér, Kryger, Siljeström* Enhetskoleotankar. 160 s.
33. *Gustav II Adolf, Skytte, Ratich, Comenius* Reformpedagogik. 192 s.
34. Penalism vid läroverken. Källskrifter, skildringar. 148 s. Kr. 3:—.
- Årg. XII (1932): 35. Folkpedagogiska stiftsstatuter. II: Rikssvenska stift. 128 s. Kr. 3:—.
36. Hågkomster från folkskola o. folkundervisning. Illustr. 180 s. Kr. 3:—.
37. Läroverksminnen. Illustrerad. 176 s. Kr. 3:—.
- Årg. XIII (1933): 38. Hågkomster från folkskola o. folkunderv. Ny följd. Ill. 160 s. Kr. 3:—.
39. Källförteckning t. sv. pedag. historia 168 s. Kr. 3:—.
40. Läroverksminnen. Ny följd. 152 s. Kr. 3:—.
- Årg. XIV (1934): 41. Seminarierna; Pedagogiska källskrifter XII. 200 s. Kr. 3:—.
42—43. Eneroths pedagogiska tanke-miljö. 304 s. Kr. 6:—.
- Årg. XV (1935): 44. Manliga privatläroverk; Pedagogiska källskr. VI. 192 s. Kr. 3:—.
45—46. Folkped. uttalanden; Pedagogiska källskr. X. Eneroth. 312 s. Kr. 6:—.
- Årg. XVI (1936): 47—48. Seminarieminnen. Bilaga: Eneroths skolsystem. 336 s. Kr. 6:—.
49. Adelssönens fostran; Pedagogiska källskrifter. II. 168 s. Kr. 3:—.

ADELSSÖNERS
FOSTRAN

AV

B. RUD. HALL

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[1936] BOKSERIE MED UNDERSTÖD AV [ÅRG. XVI]
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[Serievolym 49] UTGIVEN AV B. RUD. HALL [Årsvolym 8]

PEDAGOGISKA KÄLLSKRIFTER

II

ADELSSÖNERS
FOSTRAN

AV

B. RUD. HALL

DISTRIBUTION: C. W. K. GLEERUPS BOKFÖRLAG, LUND

Fyra släktbrev till Peder Banér 1551—1554.

Banérska arkivet, Trolleholm. Fru Margareta Grips bok, s. 170—181. Avskrifter. Jfr *Ellen Fries* Teckningar ur svenska adelns familjeliv. II. P. B:s mor skrev breven I och IV, hans far brevet III och hans mormors syster (Sparre) brevet II. P. var född c:a 1540 och uppfostrades i Danmark (Odense).

Ann. 1. Tidigare än andra stånd har adeln vanligen vid sina barns undervisning låtit hänsyn till dessas kroppsliga och psykiska hälsa stävja anspråken på kunskapers mångfald och djup. I detta hänseende uppehåller den adliga edukationen traditionerna från den klassiska (och nordiska) forntiden och i samma avseende utgör den en föregångare (närmast) till flick- och folkskolans psykologiskt-hygieniskt grundade reformverksamhet. Det mänskliga har insets vara förmer än lärdom.

I visst samband dels därmed, dels med flertalet adligas blivande officersuppgifter står, att adeln före andra stånd upptagit moderna språk och ordnade kroppsövningar på sitt undervisningsprogram.

2. Föreliggande serie urkunder om manlig adelsfostran utges i serien Pedagogiska källskrifter. Om denna serie, däri använda förkortningar osv. jfr Arsböcker i svensk undervisningshistoria (= ASU) 39 samt sid. 2 i vol. 41, 44, 45—46. Allt eftersom utrymmet kan komma att bäst tillvaratagas, placeras vissa sak- och ordförklaringar, personnotiser etc. före eller efter ifrågavarande urkund eller ock i slutet av boken. Översiktlig litteratur på området torde vi ha endast i Hollanders och G. A. Brandells framställningar i Svenska uppfostringsväsendets historia. — Om personer och släkter hänvisas till de adliga ättartavlorna av Anrep och av Elgenstierna samt Svenskt Biografiskt Lexikon av B. Boëthius.

3. Utgivandet av föreliggande volym sker med ekonomiskt understöd av staten.

LUND 1936

Aktiebolaget Skånska Centraltryckeriet

Modherliigh kärliig helssann nhu och altit, kärilige forsentt medh gudh, Käre h. Sönn må tu wetha att tin fadhr och iag och din Süsskin och flere tin slecht her i landith måge well, gudh vnne migh then gledie aff dig att spörre attu mätthe stelle tig well bådhe medh ord och gerninger, Szå att gudh mätthe ske loff aff tig, och tin fadhr och iag måge ffå hugnet och gledie aff tig, käre Son szå haffuer iag alt för mückin sorlige tijendhr att schriffue tig till, huilckin hiertans sorg tin kere fader och iag haffuer fångit, sedan tu kom från oss, Jag haffuer mist min aller keriste Süster, din käre Morsüster som dig hadde szå kär, och hadde achtet tig mückit gååth, tesliikist din käre brödhr mine Söner Lars och Erick gudh teris Siell gledie, Szå effter tu min käre S. attu est tijnn fadhr och mig szåå langt ifrå, och komit i fremit landh der du haffuer slecht nogk men thi som tii nogit gåth wille lere, helle vnne tiig nogit gåth, thet tror iag atthe äre gantzsche ffåå terförre käre S: ähr min willie och mit hiertans rådth attu öffuer tig altit i gode seder och dögdhr och i gudz fruchten, och minnis vpå then godhe lerdome ssum tin K: F: tin K: morsüster och iag dig leerde, then tid wi ssende tig ifrå oss, och vår thet förste och thet aller högste och thet største öffuer altt, attu altit öffuer tig vti di tije gudz budh ordh, och lerer att wetha huat gudh ähr och elske gudh öffuer alting, lere och würdhe gudz Helge namn szå K. S. wachte tig grantt attu ingelundhe swer ohm gudz namn i ingehonde mätthe, vtan när som tu hörer gudz namn nemnis szå tenck widh tig selffer gudh wara loffuet tiil ewig tidh, och tag tin luffue off tit huffuudh och bögh tine kneer dhå du est i kårken heller annorsteds dher som dhe handle ohm gudz och Hans Hellige ordh tag tig inger annor sedwännier förre huarcken medh edhe heller homodh, fordi ther wancker allehonde folck thi äre icke alle gode och lere icke alle gode sedwanner från sig som tale mückit, her Bruckas nu allestedis mückne edhr medh mongehonde sätt som ähr mückit skadeligt badhe til liiff och Siell, her sweries nu i werthn badhe vnge och gamull bådhe qvinne och Mend. Men tag tig inthet ther aff, hörer du man swer eller man gör ehn dödellige sündh, herre gudh han förwara tig therförre, deth tu schulle nogin

tidh komme i then ondhe sedwane, *thet* tu schulle nogin tidh Swerie ohm gudh. K. S. när som tu kanth well lesse for tig, Szå öffue tig i allehonde måäll, bådhe i túske och i latinet mest i latinet, fortij tin fadr och iag wille gerne tu schulle kunne them well, Men öffuer allt Szå öffue tig well alt i tije gudz budhordh och mercke them grantt, ther findhr tu all tin lerdom som tig behöffuer och haffue them altit i tin hog, Jw elder tu bliffuer io mer tu skalt tenke ther upå, och huatt tin K: F: och iag tig lerdh haffue, och huat wår storste beger ähr tiill tig och tenck altit *thet* tu mätthe bliffue godh och tin föräldhr well behaglige, K:S. tu skalt och fruchte och ähre then godhe man som tin scholmester ähr och wara honom hörig och lüdiigh och mercke och minnis grantt huat han tig lerer och tencke ther vpå, och som tu bliffuer straffatt aff honom for tin lerdom skull heller for ander tin broth, thå schaltu icke knorre heller ildskis emot honom, heller gå bortt och tale ille heller fortale honom heller klage på honom för drenger heller annor som gerne höre förtall, du skalt tacke honom för sitt omack szom han haffuer for tiigh, han lerer tig tu schaltt haffue gangn off när szom tu bliffuer stoor *thet* är alt for tit beste schull det han straffar tig. K. h. S. dig bör och szå wara them lüdug ssom du äst hoss och vnne them gått fordi iag wett det well, det bådhe Frantz och hans hustrw di lere tig *thet* beste som han loffuede bådhe Min aller K. S. och deslickest mig then tidh iag war på Ackeröö, gudh alzmechtige teris Siell nådhe Min aller K. Súsken bådhe, therförre wil iag attu schallt wara honom och hans hustrw lüdug och ydmiuk, licke som iag wore sielff altit hoss tig och holle them i ähre, elske teris barn och icke göre them skalckhet, teslickest och teris pigor och drenger, icke trette *medh* them vtan wara wenlich emott them alle och icke Swara them ille, vtan alle schaltu sware well, Szå fåar tu ett gátth rüchte, thu schaltt icke wennie tig att göre spe aff nogen antingen fattig heller rick, icke heller thi som siucke ähre ehuat missfelle thi haffue antingen *medh* måäll heller gånge, heller them som äre blindh, kan tu, så tagh honom om handen och leedh honom tidh han wiill, dett bör tig göre, K. h. S. wachte tig well for lögn: liugh huarcken *medh* alffuor heller mett skimpt, then som wennier sig tiill att liuge när han är litin sså holdhr han *thet* gärn i alledomen, och bliffuer så en förachtet man i alle sine dager, terförre bewara tig gudh for et slicht sinne, terförre K. h. S. schaltu altit gerne wara ther som erligt och tuchtigt folck ähr och ther som thi tale wiss taall och icke hoss them som onth tall haffue heller schalckhet brucke, heller them som ohöuisth ähre både *medh* ordh och gärninger them schaltu wist sky,

ohm tu wiltt att iag schal vnne tig gáth aff alt herte ohm gudh teckis att lethe tig leffue schaltu föllie tenne lerdom effter *thet* beste och *thet* meste tu kantt effter som äldren kräffuer och gudh teckis att giffue tig wittit tiill och när som tu hörer nogor Suär heller tale ohöuisth szå gack ifrån them, Stat intel och lüdz ther upå, thu lerer ontt aff teris selschap och in*thet* gått. K. S. wen dig ingelunde tel at dricke chuat sså ähr attu *thet* gör, dhå haffuer iag bedit Frantz at han schall straffe dig full hortt, och giffue din F. och mig *thet* tiilkenne, och for alle dhi stücker som iag skriffuer tig tiill ohm, men achte grant vppå tin lerdom, sså gör tu tin K. F. och mig och alle tine slecht och wenner ehu stor glede ther medh gud alzmechtigste vnne oss then glede aff tig *thet* tu mätthe lere och fruchte gudh och holle hans budh, och tu mätte bliffue gudh behaglige, och när tu ståar vp om morgenen, sså les fadhr wår, och bedh gudh bewara tig then dagen från allt ontt och all tin slecht och wenner teslickest schaltu och sså lese ohm afftenen och staatt på tine kneer sså lenge, och bedh gudh bewara tig från onde tancker och all ohöuisth bodhe souende och wackende bådhe *medh* ordh och gerninger, och war icke ohöuisth när som tu ähr ene för dich sielffuer huarcken *medh* tine ögen heller hender, for ähn tu schulle tale ett ohöuisth ordh, for schaltu bithe et stücke aff tin tunge, tenck ther-upå ett *thet* war tig aller stadh när tu war hoss mig, huarcken suerie heller tale ille, heller liuge, terforre K. S. gör *thet* nu icke effter *thet* thi tu nu wechsor nu tiill större witt K. S. hålt tit huffuudh reentt, och kám tit háar slett, och när tit huffuud är oreentt Szå bedh tin werdinne lathe trette dig, och bedh henne gerne och tal icke ille tiill them, war altit mildh vti thit taall och icke bannis heller truis *medh* them tu skalt altit tencke attu est fremmit, och at tin K: F: och iag spöria altit effter huatt rüchte tu har, halt tine hender altit rene och skär altit tine nöglar aff bådhe aff hender och fötter, och lett icke tine fötter ware wáthe halt tine skoor rene och sworte them Smör icke tine kledhr *medh* feett heller amatt haltt tine ören rene, K. S. När tu skalt gå i skolen ohm dagen thå gack *medh* tucht och gack icke och regere på gaten ssom ett flagk heller en ogudachtig som ingen wil achte, Möthr tig nogor som *thet* werdth ähr, stat aff wágen tag tin luffue aff, det warder tig tiill ähre, och när skolmesteren setter tig en lex före then läs grant öffuer, när som thu komer heem igien thå war icke fáfeng, öffue tig at schriffue och kaste vtt och tiill at legge reckenskap. K: S: sendhr iag tig en latin Bock, och bedhr iag tig och biudhr attu läs i then Bocken huar dag, *ther* som di Små silkes snörren ligge, och när som tu kantt *thet* well lesse vtan bock, sså schalt

tu altit kome *thet* i hog. K. S. stell dig sså att tin K. F. och iag motte få glede aff dig, war icke hoffmodhig eller stolt *thet* är en stor Sündh för alt *thet* gode som tu kannt lere heller kan ffåå, det giffue gudh dig therförre schaltu tacke gudh for sin helge gåffue och icke högferdis ther aff *thet* tu lerer nogit gåth. H. S. giff dig icke i Selschop *medh* thöm som stolthe äre, heller tiill them som haffue löst tiill at double, heller thil them som haffue monge bursprække fordi thöm må iag in*thet* lidhe, läth tit taall wara Jåa och nej, war stadig och stille *medh* tin ögen, tag dig icke effter alle them tu seer, bliff widh et sinn *thet* som gott ähr, och tag dig effter tin tuchtemester och lüdth honom effter han giffuer dig *thet* beste rådth. M. a. K. S. Jag bedhr dig aff eet modherligit hierta, attu gömer tesse breff grantt och les thöm altit öffuer och haff det i ditt hierta, nu och mückit mher her effter, fordii iag weth icke om iag schriffuer dig nogit till mer fordii her wanckar mückin siugdum, sså schaltu wetha at *thet* är mit rådth och det will iag attu schalt görett om tu wilt iag schal vnne dig gåt, och bedh gudh ther ohm attu måthe lere och göre her effter, Szå wardhr tu både godh och alle man kiär, huilckit gudh alzmechtigste giffue dig nådene till at göre alt *thet* honom behagligit ähr, K. S. hör icke påå fortall och lüdis ther in*thet* vpå giff heller ei acht på slig snack suare *intet* ther tiill och wittne *intet medh* thöm ssom liuge for gåffuor heller wenschop schul heller therförre *athet* är tin Stalbror attu pleger legke *medh* thöm, och höre icke therpå att nogin fortaler dit federnislandh heller dit modersmaåll gack langt ifrån thöm ther bliffuer ingen huarcken ondh heller godh aff tom eller teris last, Men om du schulle end lenger bortt från oss så tenck: gudh vnne mig nådene tiill att kome well heem igien, tu schalt vnne dhi Swensche aller besth fordii tu schalt her lengst wara om du må leffue. Ladh ingor fremmende seeder heller lusth wende dit hierta från Swerie war icke stickin, heller snar tiill slåås heller trette ladh thöm göre dig emott en resse heller tw, dw schaltt icke tencke attu wilt hemnis tin harm dher bliffuer offte en stor trette aff, therförre war sachtmodich och from tiene gerne gudh, och wen dig tiill att giffue grantt acht på *predicken*, och tenck dette schall iag göre och ohm *dagen* när tu schalt schriffue, så schriff huat tu haffuer hört i kurekan, emellan then tiden som tu schriffue dett som din scholmester dig befaler, M. K. H. S. gudh alzmechtigste giffue dig Nådhene her tiill attu måthe merke och lere och göre effter tenne min schriuelsse, så finge tin K. F: och iag ehn Stor gledie aff tigh, huat tu annors gör thå ähr *thet* *intet medh* wår willie, och der som du wære oss så när, dhå schulle du jo wisselig

bliffue Straffat therförre, K. S. legg dig all winning ohm at effterföll wår willie, Szå gör tu oss en stor gledie der medh K. h. S. läthe tin käre Fadher och dine bröder sige dig godhe natt, och helse din werdh och werdinne och din Scholemester på mine vegne *medh* många godhe Näthr, och sig thöm *thet* iag wiill gerne förschulla teris vmagk, K. h. S. tu schalt altit ware hoss min K. Süster Son Per Clausson, när som han komer ther tu est och then skaltu haffue tiill Stalbrodr. M. K. S. her medh beffaler iag dig then alzmechtigste gudh tiill liiff och Siell tiill ewigh tidh, han bewara dig fran all wadha bådhe tiill liiff och Siell han vnne tin K. F: och mig att finne dig *medh* hellsen. Schreffuit på Diurssholm then 25 dagh Aprilis Anno Domini 1551

Margretha peders dotter

Kärlige helse forsentt *medh* wor herre Nu och altit Tacker iag dig gerne Käre Sonn Per Axilsson att iag hörer godhe tijendhe aff dig attu lerer well, *thet* ähr dig en Stor ähre och din slecht och wemner haffue stor hogsualelsse ther aff, Szå är och min kärlige bön till tigh, attu läs nogre gudelige böner tiill then alzmechtigste gudh han hielper dig både tiill leff och Siell, och öffue dig i tin lerdum, och war thöm horrig och lüdug ssom dig wille nogit gott att lere, och kledhr *thet* edher well och gode menz barn att i öffuen edher widh latin och schicker edher well ssom i ähre aff komme *thet* bör herremendz barn att göre, mig forhoppis tiill gudh tu haffuer gode föräldhr, Szå hoppis iag tiill then alzmechtigste gudh han giffuer tiigh nådhene tiill, thu schicker dig ther effter wår herre haffuer skickit herrefolckit i tenn mätthe att i schulle i alle honde schickelsse, schikke sig bätth emm bondhebarnett, the haffue fwill snack att i som lere bock Szå bliffue the bådhe wisse och klokke, tin Bror Nilz wil *intet* öffue sig i lattin ähr din fadersüsterdotter, Din vnge brödher dhi lere och well, Stenn enuist ath schriffue, och ähr när her Sten Ericksonn i tienist hans frw och Gustaff och begünne well tiill effter sin barndom öffue sig i latin gudh tes ske loff, ther haffuer tu tuå dögdelige brödhr gudh giffue tøm nådene tiill the måge leffue, Käre Son ähr iag och begerende aff dig, attu tacker Frantz, han ähr oss sså wellwillich och försuarar wårt godz ther i landitt, wore icke Han, the hadde fulle ett partij klandat wårt godz i från oss, ssom thi haffue förre giortt, När gudh will tu komer tiill manne, thå wore wij täs plichtich att wetha hans beste, och the måge sse att i äre ther i landitt ssom bliffue arffingr tell *thet* godzet i fån suare nogre ordh *medh* honom, Her medh dig then ewige gudh befallans tiill ewig tidh aff Wick Anno 54

Pernille Nilssedotter

Min faderlich och weluillich helsson dig altit försentt *medh* then alzmechtigeste gudh, H. K. S. Per Axilsson må tu wetha det iag och din Mor dine tre brödhre och flere tin käre slecht och wanner måge i gudh alle well, tiill huilke gifue gudh sin hellige nådh, att di alle din Mor och iag måtthe altit *det* same ifrån tig att spörria, H. K. S. haffuer iag forstatt aff Laris Fläming och Oluff Larsson Som i höstas war ij års och taledhe mig tigh, Tesslickest haffuer iag forstaatt aff Frantz Brügssonn Schriulse *det* du achter nu mer din bock, och huat godh lerdom ssom din præceptor dig kerligen lerer en ssom du haffuer giort tiilforne, i huilckit iag och tin Mor haffue ther en stor hiertans gledie och behag vdi, attu wiltt anamme lerdom i *thet* som gätth, erliigt och christligit ähr, dher tu bådhe nu och altit i framtidhn kantt haffue ett stortt gangn och ere vttaff attu beflite tig nu i tin vngdhn, och vpwechse i gudz fruchten i herligit skick, i tuchtig taall wenlig emott huar man, och war tollich i all *thet* som tig kån anfechte, och war aluarssam i skimpt och snack i *det* som höuisth ähr badhe för *quin* nor och mhänn, ternest ähr och K. S. mit faderlich rådth och kärliche formaning attu endnu aluarlig och flitich achte huat dig daglige och iidkelich aff tin tuchtemester och lerer vnderuist, formanth och lertt bliffuer, huat som du hertiill forsumit haffuer dher leg endnu böthr vpå, och for alting haffue gudh och hans hellige ordh for ögen och fruchte gudh / och Söck forst gudz ricke och hans Rettferdichet Så wardher dig tiill fallendhs alt *thet* du begerer och *det* tig nütüigt ähr, badhe tiill liiff och siell, H. K. S. haffuer iag forstatt på tin schriulse som du haffuer for ett år seden, schreffuitt tin modhr tiill, *det* du begeredhe att wille kome heem hitt tiill oss, huatt iag heller tin modhr kundhe *thet* haffue betencht, att tin hemkumpst schulle haffue warit for dig nogit gangn eller *det* du hadde kunnitt leredh eller faridh bättere her en dheer du nu est, hadde iag gerne hafftt budh effter tig, du west sielffuer ennu icke ditt egit beste och kantt *intet* besinne huatt digh ähr nu gotth jemuell bliffuer ij framtidhn dig nütüigt och gangligit, Terforre bliff du sså som ett gätth gudhfruchtich barnn dine föreldre och godhe wanner lüdiich och horrich, låth dig nu lere och bliffue hårdh widh lerdomen och öue dig nu medan tu est vngh, Szå kantu nogitt när tu bliffuer man, gudh wardhe sitt lüffte och wisselige *medh* dig hollendhs, ther han seger i sin helge budordh du schaltt elske din fadhr och din modhr på *thet* tu schaltt haffue och fåå langtt liiff på iordhn dett vnne och giffue dig gudh, När dhu K. S. haffuer komitt påå retta grundhn i latinen *det* du henne lesse och graneliche forsta kantt, och din præceptor giffuer wittnisbürdh

ther ohm, thå wiill iag gerne hielpe dig tiill ett skeligitt vnderholdh på enn annorstadz ohm du haffuer ther willie och beger ter tiill, dog icke for en *det* du kantt din bock well hos dem som du nu est. K. Sonn ähr min willie och beger *det* du wiltt göre min och din Mors vndsküllingh, att wij haffue icke sendtt Mester Cristoffer och hans hustrw nogin tiilbörligh foräringe for alle den store ere, omack och bekymmer som dij Samptlich badhe haffue hafftt, och ennu daglige haffue for din Schüll, Jag haffuer warit forhindret *medh* Kongl. M:ttz ärendhr *det* iag slett *intet* haffuer kunnidh bestriitt mine, dog wiill iag honom och hans käre hustrw icke haffue forglemptt, vtan *medh* allt kærtt och gätth betencht och forärett nu i denne tiillkomendhe somer, teslickes skall dig och nogit tiil honde forschickitt blifue. K. S. achte nu thenne min willie och faderlige [...] och bedh tiil gudh flitelige attu thenne mine forschrefuene meningher fulbordhe och effter göre mhå *det* gudh kunne wara tiill loff och ähre, dine föröldre, slecht och wanner och dig sielff tiill Salighet, hugnet och gledie. Her *medh* dig gudh alzmechtig Sundh i långwariich saliigh kärliche befallendhs låthe tijn Modhr och Nils din Brodhr, min Süster frw Britha hennis dotthr frw Jbbe her Stens och Jngeborch her Cristoffers dotthr kärliche halsse dig *medh* mange lücksalige gode näthr. Helsse Mester Cristoffer Mickelsson och hans käre hustrw påå mine och Margretis vegne *medh* monge lücksalige godhe Näthr, aff Jeneköpinge then 19 februarij 54

D K F:

Axell Nilsson Baner

Käre Sonn öffue digh vdi alle herlige tingh ssom ähr att kaste vtt sköne löffwerck tiill att Sy effter, öffue dig tiill att lere fechte och tiill att schriffue en reen schrifftt den rett godh schrifftt ähr, ler tig tiill att skäre vtt i tre alle honde sköne werck, *det* bör en adelsman kunne Jn christo.

Valete.

Modhrlich kerlich helsson nu och altit forsentt *medh* vår herre. A. K. S. gifue iag digh min och din alsomstorste Sorrich och lelighet tiilkenne att gudh haffuer kallat min aller keriste man och tin A. K. F. her aff thenne sørrichfolle werdhn, Jag hoppes tiill min kere gudh att han haffuer aff sin barmhertichet giffuit honom en ewich huile der han schal loffue hans nampn tiill ewich tidh, huilckit iag hoppis daglige eptter att komme. A. K. S. iag haffde well mückit at schriffue tig tiill som dog lage macht vpå, ohm din lerdom, Sedhr, lempen och lathr, som iag gerne wille formane dig tiill, Szå effter min legenhet sig szå

begifuer nu påå thenne her tidh, att iag icke sså ytterlige kan schriffue dig tiill min willie, begiere och rådth ssåsom migh bordhe att giorde, Men doch sendhr iag dig ett breff som din Elskelige K. F: haffuer schreffuitt dig tiill, derutj ähr beslutit hans kiärlige beger och meninghe forst tiill gudh och sedan tiill tig attu min K. S. wille nu i ho kome min och din store sorrich och schade, attu therförre wille tage tig ett erliigtt fromt och gudfruchticht sinne tiill, Som gudh wore tiill loff och mig fattige bedröffuede quine tiill hugnit och gledhe, och begerer ingen annan gledie her på iordhen, vthan ath gudh wille aff sine barmhertichet giffue digh och dine brödhr sin helge andha vdi edert hierta att i mätthe lere att fruchta gudh och wara mig hörich och lüduch och föllie min beger effter och iag mätthe altit spörice gåth aff edhr, thet bliffuer mig en stor gledie her i werdhn. A. K. S. tag tin K. F: breff och les thet offte och merke thet grannelige huat ther står vtiti och läth thet tig wara ssa kærtt ssom honingen ähr bijen thr ssom thet sötis findes och haff thet kärer en guldh for en sadane hondschriftt eller breff fåår du aldrig i dine dage mer, och war thet det siste breff han schreff i sin helbregdedage, therförre schaltu thet forware well och före mig thet heem igien som en godh, from, lüduch son och et ödmiucht hierte sså kantu mückit gledie mig ohm gud teckis ath spare oss liifuit szå lenge att wij finnis igien. A. K. S. haffuer iag sentt Cristoffer Michelsson ett litit Stop effter tin K. F: Sså schaltu tage same Stop tiill tigh och fåå honom thet medh en ödmiuck [bugning? bortglömt ord], och bedie honom käriligen att han icke wille forsmå en sså litin en gäffuo och hadde iag gerne sentt nogitt wildwerck tiil Cristoffers hustrw. Nu betröstr Matz sig intet tiill att förat thet nedhr på hestebagk, Men kan iag ffå nogitt wist budh nidh tiill Danmarck med nogit schip sa schall hon well bekomitt, och teslickest schaltu wel gerne fåå foor tiil ehn kiör tiill, och hadde well din K. F: hafft sit egit budh tiil tig hadde icke tenne sorgefulle lelighet vpå komitt. A. K. S. sendhr iag dig tiil och haffuer iag schreffuit Frantz tiil att han skall lethe tig fåå huatt deell tu haffuer behoff, och schaltu bäre swartt vtiti tette her åår, bådhe vndhr hosser och tiill kiörtül och gudh bätth badhe dig och mig attu schulle sså tidelig drage sliche kleninge vppå. A. K. S. måttu wetha att tin käre bror Nils Axilsson ähr hoss her Sten Ericksson din Fadersüsterdotters man och dine små brödher ähr hoss her Hans i Täby min Sochne prest, och när thi haffue warit ther vpå ett åår heller lenger och di kunne nogit achte teris fingist selffue, szå wiill iag gerne sende Sten lille nidh tiil Cristoffer Michelson och kan iag aldriich gudh full tacke for huilcke gåt Nemme

dhi haffue och stor willie tiill att lere. A. K. S. aldrig schaltu tro huru gladh tin K. F: och iag wij wore, gudh hans Siell haffue, dett Las Flemmingh och Oluff Larsson han sagde för tin K. F: attu taledede latin medh thöm, och gudh wara tin tuchtemester godh som dig thet lerth haffuer och haffuer hafft ther mückit omack förre, M. K. S: tu schalt elske och tiene honom och haffue honom ther kär före så lenge tu leffuer. A. K. S. du haffuer her tiill dagz icke warit hollitt medh mückin godh kledhr mher en ssom en fattige peblinge bürdhe at haffue, men sedhen tin K. F: han fick thet höre aff Las Flemmingh attu taledede latin och sade du gerne wille lere bätth och wara tin tuchtemesth horrig och lüdiich, Szå befallte han mig att iag schulle forschicke dig tiill godhe kledhr, som din höffue ähr och effter dii K. S. attu gör mig then gledie dha schall iag inthet försume på min side. M. A. K. S. huatt iag nu har forgetit att schriffue tig tiill och påmijntt tigh huar artickel for sig, Szå findhr tu thet ij tin faders breff dher kantu rette dig effter. A. K. S. Effter dii at tin morbroder Son ähr i Danmarck, Hönenskell Nilsson Szå schaltu altit schriffue honom tiill attu kantt fåå wetha huru han mhå, och du schalt binda ett bundh medh honom och thet schall inthet lössis så lenge i leffue, for begindhr i att elske huar annan vdi Barndomen sså hoppis mig tiill gudh att thet warar intüil döden. A. K. S. sig nu mester Cristoffer och hans hustrw många godhe netter på mine vegne, och war nu ett gotth lüdugt barnn och ler medh en godh willie szå lenge thet schall wara. A. K. S: schriff min Morsüster Frw Pernille tiill thet aller ödmiugligste du kantt och kall henne din käre Mormodhr, Schriff och min süster Anne Clemetzdotter tiil och kall henne tin Morsüster, tacke henne ydmiugligen for thet godhe rådth hun lerde dig i åår. A. K. S. her medh dig gudh befallendhs tiill liiff och Siell, gudh beware dig i sine nådh och miskundh, haff altit gudh for ögonen både i ordh och tancker så går tigh well badhe tiill liiff och Siell och tenck vpå thet rådth tin K. F: digh lerde och iag, Deslickest kantu göre mig nu mücken gledie ohm du wiltt tagh tig ett gåth sinne förre, ohm tu annors gör thå sündhr tu bådhe modh gudh och mig. Terförre wachte tig altit for gudz wredhe, dher bedhr iag gerne gudh ohm ath hann schall bewara dig. Schreffuitt påå Diurssholm thenn 23 Aprilis anno domini 1554

Margaretha Peders dotter.

Sten Eriksson — riksrådet Leijonhufvud. Sid. 9 r. 13 är begäran e. d. uteglömt av förf. Jfr i övrigt i slutet av föreliggande bok.
Förkortningar. AKF = allra käraste fader. F = Fader. K = Käre, kära. K. F. = Käre Fader. (M)(A)(K)(H)S = (Min) (allra) (käraste eller käre) (Herr) Son.

Adelns förslag rörande en riddarskola i Vadstena.

RA Riksdagsacta 1600; Adeln 1600 27/2; original.

Det av tyska kyrkoordningar (jfr t. ex. Hamburgs 1529; *E. Sehling* KO V s. 534—535) starkt påverkade kyrkoordningsförslaget Nova ordinantia 1575 hade föreslagit att de kvarstående klostren skulle användas till religiöst betonade ålderdomshem för »förlammade prestmän» samt »gamble Matroner och Jungfrur, både aff Adelen och andre». De borde »wara förpliktade vptuckta och lära faderlös och moderlös Barn... medh läsande, skriffuande, siungande och sömmande etc.» Handl. rör. Sv. hist. II: II: 1 s. 349.

På de Puncter som Högborne Furste och Herre Her Carll Sweriges Rijkets Regerende Arffurste Hertig till Sudermanland Näricke och werme land, Alles wår Nådige Herre, Hafwer öfwerantwarde lated denn 25 Febru: Anno 1600 /. till att öfwerwäge och betennckie; Åhr dette Ridderskapzens och krigzbefeles Eenfällig betennckiende Vnderdånig och ödmiuke Swar Actum Linkiöping themn 27 Februarij.

...Dhen 18 Punct, Att betennkies måste om Wastena Clöster och denn Renta som der till lyder, huru thed best kunne förestått och angewdt blifwe, Anthen till enn Skole Hospital Heller annan nyttå(!). Så weete sigh Ridderskapet med alsom störste ödmiuk tacksamheett ihugkomme, Att H. F. N. sosom enn Högberömlig Furste, huilken altid siff Låflige Ridderskapz wållfärdh bettere hafwer betenkt och öfwerwäget, än de sielfue nogon sin hafue kunne giortt. Derföre de Vnderdånighen och ödmiukeligen wele finnes emott H. F. N. och alle H. F. N. höge wårdneder tilbörligen tacksamme, Och effter H. F. N. tillförenne aff synnerligh Furstelig ynnest hafwer tecktes gifwe thed förslag, Att samme Wastena Clöster med thes Renta måtte brwkes till enn RidderSkole, der den vnge Adell som gud hafwer begåfwedt med god *Ingenia* och iche förmå för theres oförmögenheett schulld fullföllie theres vpfödtsell, så wäll i bokelige kånster som andre Ridderlige dygder, der med de framdeles kunne ware H. F. N. och Fäderneslandet till tienst. Derföre synes Ridderskapet samme Clöster och godz iche better kunne angewdt blifue, sosom och der om ödmiukeligen bidie, helst medhan fordom dagz Wastena ClösterRenta meste deels ifrån Ridderskapzens förfäder kommet är, ded H. F. N. best är wetterligid. Männ Krigzbefeles ödmiuke begären är, Att thed måtte angewdes till de förlammade krigzmäns födhe och vnderhåld, huilket Ridderskapet iche heller kunne ogille, All denstundh mann förmoder, ded kunne wahre (?) nogsampt till begge parter.

Brunnius till Oxenstierna om Claes Bielkenstierna.

RA Oxenstierna af Södermöre Bref till Rikskansleren Axel Oxenstierna Ser. B (Brunnius). Översättning här från latinnet av fil. mag. Kr. Söderberg.

I djupaste underdånighet hälsning o. s. v.

Högtberömde, frejdade och Högvälborne Herr Baron, Vårt ärofulla Rikes Högtberömde Rådsherre och Kansler, wår Beskyddare och Gynnare, wärd att med all ödmjukhet och wördnad dyrkas! Oawlätligen uppsänder jag de varmaste böner, att Guds milda nåd må med sin wälsignelses wästanfläktar kringswäwa Eders Härlighet, Eders Härlighets kära och fromma maka, min ödmjukt och högt wördade härskarinna samt Edra Härligheters Högvälborna, tillgivna och älskliga barn liksom ock hela Eders Härlighets lysande och frejdade familj och huldelligen fortplanta och förhärliga den till en avlägsen framtid. E. H:s detaljerade brev från Elbing i Preussen har för några dagar sedan lyckligen kommit mig tillhanda i Uppsala. Då jag läst det, rann mig genast, såsom passande, i minnet ett bekant yttrande av Cicero. Jag icke så mycket grämer mig över att av Eders Härlighet klandras för min tröghet i brevskrifning som gläder mig åt att Eders Härlighet verkligen väntar brev från mig. Med vilken oändlig längtan har jag icke, Högtberömde och frejdade Herre och Vålgörare, hela denna tid — vilken ingalunda är kort — som E. H. varit och av samma skäl alltjämt är borta från fäderneslandet och alla dess invånare, men mest från oss, som ej slippa loss ur det akademiska dammet, — medan statsaffärerna ställa så starka och orosfyllda krav — från E. H. väntat det allra minsta lilla ord, för att nu ej tala om brev, vilka tidens svårighet och tyngden av de ärenden och företag, som jag vet E. H. utan uppehåll vara sysselsatt med, knappt tillåtit mig vänta. Jag har nämligen ofta frågat andra, vilka E. H., enligt vad jag funnit, stått i förbindelse med, och som jag gissat fått mottaga brev från E. H., om ej E. H. gjort något uttalande om mig och min lärjunge, men icke fått höra något annat än detta sorgliga och smärtsamma »Nej, det har jag icke sport». Att emellertid E. H. utan tivel handlat annorlunda, är det icke längre svårt att rätteligen och med fog sluta sig till av E. H:s länge och varmt efterlängtade brev, som jag nu mottagit. Två brev — till vilka jag skulle ha fogat flera, om jag ej fruktat att brännmärkas för påflugenhets — har E. H:s tjänare med all wördnad i hjärta och känslor riktat till E. H. I det ena angav jag för E. H. den metod, jag begagnat att undervisa Klas, vars wård E. H. allvarligt ålagt mig. I det andra klagade jag mycket över hans okunnighet i franska, som han icke ens kan läsa innantill. Den metod, jag hittills följt i hans undervisning, har va-

rit växlande efter hans ålders och begåvnings mottaglighet: sedan vi blivit färdiga med de elementära övningarna, vilka bestått i samtal, dels med ämnen från böckerna, dels helt okonstlat hållna oss emellan, jämte en förberedande kurs i religion och skolämnen, särskilt politik, har jag med all makt strävat efter att han skulle bli väl bekant med de klassiska och historiska författarna — ur vilka jag omsorgsfullt utvalt och efter min lärjunges fattningsgåva anpassat politiska regler och råd. Av de klassiska författarna har jag efter hans fattningsförmåga särskilt genomgått de latinska och det de förnämsta. Här en ungefärlig uppräknings av dem: 1. Av talarnas skrifter har jag framför allt utvalt minnesvärda partier av Cicero, såsom den där av de lärde hyllas som rent av all latinsk korrekthets och formfulländnings fader. Vid deras tolkning har jag iakttagit den ordningen, att jag först tagit hans brev »ad familiares» (till vännerna), därefter böckerna om plikterna och andra avhandlingar i filosofi, bland vilka — åtminstone enligt min mening — böckerna om talaren och de tuskulanska samtalen stå främst på grund av ämnets vikt och praktiken i ord och tankar; slutligen de lättare talen — ty jag erkänner, att han ännu ej medhunnit alla med erforderlig noggrann tolkning. Av historikerna har han genomgått Cæsar, Livius, Sallustius, Curtius, Justinus och Florus; Tacitus har jag avsiktligt förbigått, tills han kommer till en mera mogen ålder och utbildning. Av komedieförfattarna och skalderna ha vi utvalt Terentius för hans naturliga språk och några av Vergilius ekloger (herdedikter) jämte Buchanans psalmbok. Dessa äro i stort sett de klassiska författare, ur vilka jag ansett min lärjunge böra hämta jämte en så litet trivial och torr realkunskap som möjligt framför allt ett korrekt och elegant latin enligt det äkta bruket. För att åstadkomma denna kunskap i latin har jag genomgått och rådfrågat framstående retorers och lärares regler och lärometoder och därmed jämfört egna iakttagelser från det dagliga arbetet samt därefter gått tillväga på ungefär följande sätt: Jag har tagit ett klassiskt verk — låt oss säga Ciceros brev eller hans böcker om plikterna eller de tuskulanska samtalen — och I. muntligen översatt det, varvid observerats för det första de enskilda ordens olika betydelse och användning, för det andra fraser eller uttryckssätt, särskilt dunklare, mindre tillgängliga och mindre korrekta, för det tredje tankarna och deras vikt och nytta för ett gott uttryckssätt och ett gott omdöme. II. Sedan ger jag min elev i uppgift att noga genomgå samma text och översätta den till svenska, varpå jag griper mig an med korrigeringen på så sätt, att jag först tar bort de grövre felen, men sedan visar honom min egen översättning, för att han bättre skall lära känna och förstå vardera språkets egendomliga stil. Jag

låter honom då och då extempore muntligen översätta denna tolkning till latin, och efter fem sex dagars förlopp ger jag honom den som språkövning utan att han får se boken: ibland får han försöka efterbilda samma text på olika sätt. III. För att varje läsning av en klassiker skall ge mera anledning till utformandet av ett vackert och korrekt språk, anställer jag efter läsningen samtal med min elev om samma eller liknande saker och återkallar i minnet de ord och fraser, vi observerat hos författaren. För det ändamålet brukar jag också ofta, särskilt vid studiet av historikerna, efter läsningen av ett historiskt kapitel ålägga min elev att ur minnet återgiva det för mig efter innehållet med egna vändningar, om han ej kan minnas den undanlagda bokens ord. Jag förbigår alla de många andra övningarna i latin, som på grund av förändringen i ålder och andra omständigheter ej få vara enformiga. Blott det anser jag mig ej böra förbigå, att vi för att lättare träffa stilen bruka till Cicero lägga några yngre författare, såsom Manusius, Muretus, Kircher, Majoragius, Heinsius och Baudius, och att jag nu sedan tre år jämte den noggranna läsningen av Ciceros eller andras tal för att pröva gossens uttal och uppträdande plägar ge honom i uppgift att någon dag före frukosten eller middagen eller strax efter middagen med hög och klar röst uppläsa något tal av nämnda författare i sin helhet. Denna övning ha vi allt hittills fortsatt, och det så, att när han väl börjat med en författare, han icke fått lämna denne utan att först ha gjort en sådan uppläsning. Härigenom har jag fått utmärkt tillfälle att på lämpligt sätt anpassa hans tal och åtbörder efter de växlande ämnena och tankarna och att förbättra och korrigera hans uttal efter ordens kvantitet. Vid olika tillfällen har han utan att stappla och utan koncept hållit föredrag från offentlig kateder: första gången om filosofiens samband med väl-taligheten i närvaro av hela den akademiska församlingen, andra gången om en fråga, som brukar flitigt ventileras av de statslärde: »Kan en kristen furste med gott samvete föra krig?» med hänseftning gjord på Hans Majestät, vår Allernådigste Herre, och hans djupt heroiska, ja nästan gudomliga bedrifter i Livland, Litauen och Preussen, och slutligen i närvaro av riksråden, som livligt rosade honom, och den förutnämnda akademiska församlingen ett tacksägelse-tal med anledning av Hans Kungliga Majestäts [supponerade] lyckliga och länge efterlängtade hemkomst. Jag skulle ha givit honom ännu flera tal — hämtade från de bästa författare eller skrivna av mig — att lära utantill och att framföra offentligt, om jag icke faktiskt haft klart för mig, vilken tids-spillan och försummelse av andra nyttigare studier som vore förenade med att lära sig och att hålla sådana tal, särskilt för en yngling med

ej så synnerligen gott minne. Beträffande inhämtandet av realkunskaper ur klassikerna anteckna vi de viktigaste tankarna i fråga om politik, ventilera dem med skäl och motskäl och införa dem var på sin plats i etiken och politiken. Genom övningar av denna art studera vi de nämnda historikerna med än större omsorg och noggrannhet på så sätt att vi efter tolkningen, gjord enligt ovan omtalade metod för latinstudiet, samla observationer och goda råd eller politiska axiom, som bidraga till att utbilda och leda omdömet i fråga om de viktigaste uppgifterna i det offentliga livet, och genom dagliga diskussioner efter gossens fattningsförmåga ventilera och pröva dem fram och åter. Bland de klassiska historikerna har jag för vederhäftighetens skull och för att få en rikare inblick i och kunskap om de moderna staterna brukat medtaga ett och annat från Polybios och från några andra, moderna, författare, ur vilka vi med pennan eller genom samtal lärt oss statsformer och statsinstitutioner. Sedan vi gjort ett lämpligt sammandrag för utanläsning, med vilket vi efteråt kunna jämföra allt annat, ha vi genomgått de politiska författarna och lotsat oss fram under frågor och svar och växlande samtal, vilka vi utan att glömma andra stater, allt som tillfälle givits, anknutit till våra förhållanden och låtit stimulera kärleken till vårt eget fosterland. Likväl ha vi icke tillgång till alla politiska arbeten, vi skulle önska, vilket jag anser mig böra tillskriva dels den omättlige och mycket ogine bokhandlaren, dels andra orsaker, som jag vet vara för E. H. lika väl bekanta som för mig: för tillfället tror jag dock, att de vi hava räcka till. I aritmetiken har han gjort för sig själv och sitt stånd passande framsteg. Jag har förklarat Ramus' logik med fullständigt förbigående av subtiliteter och tvistefrågor, som knappast äro värda mödan, och ansett det vara tillräckligt, om han har sig noga bekant vad som hör till omdömesläran samt bildandet av begrepp, slutledningar och bevis. I fysiken har jag hittills upplyst honom om mycket litet, men om vi få vara tillsammans längre och bådas vår lott så medger, skall jag, innan vi skiljas, utan att gå in i förvirrande detaljer, i korthet meddela honom, vad nyttigt är i denna vetenskap. Retoriken, vars äkta och sanna bruk, ehuru så utomordentligt hos stora talare och andra värtalighetslärare, ingalunda är lätt att få grepp om, förhör och repeterar jag flitigt. Grammatiken, vari han knappast, ja inte ens knappast, tycks kunna vinna någon praktisk kunskap genom idelig läsning av goda författare, även med anlitande av de kraftigaste medel, utan regler, har jag läst före honom och gjort ett kort sammandrag av. Och dock ber jag ödmjukt, att den myckna tid jag ägnat åt denna sak, ej må läggas mig till last. Vår kristna tros huvudstycken eller Trons artiklar och deras bibliska motivering har jag,

efter att ha låtit honom redan i barnaåren inlära salig Luthers katekes utantill, givit honom i uppgift att lära noggrant efter Haffenreffer, förklarat och repeterat, och det varje vecka hela söndagen, såvida icke, när vi äro här i Uppsala, offentliga disputationer taga morgontimmarna i anspråk. I bibelläsning gå vi till väga så: på morgonen, sedan han klätt och tvättat sig och förrättat sin bön till Gud, något som vårt lands nuvarande läge med dess ingalunda små svårigheter och våra enskilda förhållanden allvarligt och kraftigt påyrkar, läser han ett kapitel ur bibeln i tur och ordning såsom en lycklig inledning till dagens studier, och på kvällen ett annat såsom bästa avslutning på dem före bönen till alltets Styresman. Och då Klas läser texten på svenska, återger jag eller betjänten den latinska texten vers för vers, och tvärtom, och så har jag fortsatt ända till i år. Nu läser han ensam, för att han skall få bättre tillfälle att sätta sig in i texten. Första timmen efter kl: 12 — dessförinnan brukar han få tillfälle att leka och öva sin kropp — läser han ett kapitel ur den tyska bibeln. Före middagsmålet går han igenom ett eller flera kapitel av vårt lands stadgar och lagar. I detta ämne hör han också offentliga föreläsningar av jur. doktor Crusius, som i vinter tagit som uppgift att på modern svenska förklara föråldrade och dunkla ord i bådadera rätten eller, som de kallas, stads- och landslagarna. Historieprofessorns offentliga föreläsningar deltagar han i. Liksom jag i mitt förra brev bekymrat klagade över hans bottenlösa okunnighet i franska, så måste jag göra det även i detta. Och inte kan jag finna någon enda i vårt land, som är kunnig i detta språk och kan hjälpa oss med det. Då jag uttryckte mitt bekymmer häröver, lovade mig välborne Herr Mathias Soop att sköta om, att Herr Camerarius i Belgien skulle skicka oss en betjänt, kunnig i detta språk, men som saken ej nått något resultat, äro vi fortfarande lämnade i sticket, och jag känner det verkligen tungt och svårt, att han är fullständigt okunnig i nämnda språk, då det likväl icke kan vara mig obekant, att man har den största nytta av det i vårt lands tjänst. Nästan allting är dyrt nu, ty vi använda för vårt uppehälle här i Uppsala sexton daler i veckan, Klas och jag tolv och betjänten fyra. Ack, att det ändå vore möjligt, att Klas' högädra fru moder i stället för den svenska betjänten kunde hålla en fransk, särskilt för framtiden, då Klas — med Guds nåd — vunnit ökad fasthet och karaktär, varigenom vi kunna våga hoppas, att han icke skall driva omkring som ett rö för vinden. Men om — som jag icke vill förmoda — en sådan fransos skulle vara för dyr och sniken efter lön, tror jag icke, att vi kunna gå i land med att leja honom. För att gagna min nådig fru och inskränka hennes utgifter har jag varje år nästan hela sex

månader varit borta från Uppsala och vistats med min elev på Arsta. Om E. H. vid sidan av sysslandet med de stora och besvärliga uppgifterna kan få en ledig stund att tänka på oss, ber jag enträget E. H. att ägna en liten tanke på att sända oss en sådan fransk informator.

Vad beträffar Klas' levnadsvandel, tackar jag Gud evinnerligen och lyckönskar mig själv och min elev av allt mitt hjärta, att han allt intill denna dag ej råkat i något klandervärt eller över huvud taget försökt eller gjort något, som icke synts mig liksom också alla andra, och alldeles icke de sämsta bedömare, värt beröm och lovord. Han har beflitat sig om blygsamhet och dygd, lytt mig väl och ej nämnvärt hemfallit åt spring och skrån utan fromt och stillsamt levat innanför studiekammarens väggar under högst obetydligt tvång från min sida. På hospitet har han uppträtt så stillsamt och fint, att på intet vis någon kan tycka illa om honom. Hans ädla moder har betalat värden för maten utan dröjsmål och krångel och står inte i skuld till någon. De höga Riksråd och andra adelsmän, som drivits hit av den rysliga och mycket fasansfulla pesten — Gud avvände den mildeligen — vilken brutit in över Stockholm och över mångas liv, besöker han flitigt för att åhöra deras allvarliga samtal och lära sig den umgängeskunst, som anstår en ädling. Hans ädla moder, min vörnadsvärda härskarinnas, antyde upprepade ggr vid slutet av förra sommaren sin avsikt att nu i sommar skicka sin son Klas till utlandet, d. v. s. till Holland och därefter till Frankrike och bad mig enträget att som ledare av resan och studierna medfölja den ädla Damens förutnämnde son, påvisa vad som vore av värde för hans höga stånd och lysande namn, och stanna hos honom ända till hans återresa. Hur många olika planer i denna sak jag välvit inom mig hela tiden, ända tills jag fick E. H:s brev, därpå tar jag Gud och mitt samvete till vittnen. Om jag sade nej till min ädla Härskarinnas, hos vilken jag öppet bekänner mig stå i skuld för mångfaldiga välgärningar, kunde jag knappast undgå att brännmärkas som otacksam och att kallas en otrogen tjänare; men om jag ger vika för hennes bön eller rättare befallning och gör henne till viljes, huru tungt vägande äro ej de skäl som resa sig emot, då jag närmare tänker på färden, vilken på grund av krigens och annan oro (som nu, o fasa, så fruktansvärt lågar i hela världen), knappast någonsin är trygg, på ungdomens märkliga brist på stadga och på frestarnas svek eller rättare helvetiska snaror. De sky ingen möda att med tusen knep och lockelser utlägga dem även för lugna, hovsamma och stadgade män och draga och locka dem in i sitt evigt fördömda usla sällskap till oändlig sorg för föräldrar och alla rättsinniga människor och ohjälplig skada för dem själva. Men sedan jag länge

och grundligt övervägt och betänkt saken, lovade jag att hänskjuta den till dem, som ha intresse av att känna mina och Klas' förhållanden, och som jag är skyldig att lämna redogörelse för mitt åliggande som informator, och att låta bero vid det råd, som Deras Härligheter komma att giva i denna sak. De olika skäl, som förmått Hennes Nåd att besluta skicka sin son till ovannämnda länder, skulle det vara för långt att upprepa: några av de många äro följande: H. N. har och har alltid haft den bestämda åsikten, att det icke skulle vara till hennes sons fördel att, innan målet nåtts, låta de lyckligt började studierna ändra riktning, men om så skall ske, kunna de med ungefär samma kostnad bedrivas i Uppsala och i Lyon, ja t. o. m. vid universitetet i Paris. Om han skall stanna i Uppsala, kan han visserligen här med samma framgång som på annat håll inhämta politik och historia, men utom latin kan han knappast lära sig något språk, han behöver. Och att han tillika skall bli kunnig i andra språk, är just vad hon ivrigast önskar. Inga övningar i ädla idrotter förekomma här; av adeln vistas, utom Klas, nästan ingen här vid akademien för studier. Han lider också av stor medfödd tafatthet och ännu större blyghet, men enligt H. N:s mening kunna de bortarbetas genom resor och umgänge, som skänka mod och tillförsikt. Härtill kommer ytterligare, att han nu vuxit sig så stor (han är en handsbredd längre än jag), att han knappast låter övertyga sig om det passande i att stanna här länge till. Om hon låter honom träda i Hans Kungl. Maj:ts eller i E. H:s tjänst, anser hon att det snart skulle vara slut med studierna, utan att han ännu nått de år, då han kan sköta anförtrödda uppgifter på sådant sätt, som hans moder med sitt stränga krav på redlighet önskar. Därför anser hon sig i denna sak obetingat behöva E. H:s tungt vägande råd och önskar så fort som möjligt få del därav. Så ofta jag i minnet återkallar den städse orubbliga välvilja, varmed E. H. omfattade Klas, innan E. H. av de starkaste grunder till Konungens och Rikets nytta och välfärd anträdde resan till Preussen, kan jag icke för glömma, att E. H. ej sällan bland andra bevis på välvilja gjort ett uttalande om att ge Klas ett tillnamn och utverka det åt honom av Hans K. M:t. Och jag tvivlar icke på, att detta länge och väl skulle varit klart, om E. H. fått tillfälle att stanna i Sverige. Men då nu saken på grund av E. H:s oväntat långa frånvaro alltjämt är ogjord, beder och besvär jag E. H., att den göres klar, och att ynglingen får sitt namn nu i blomman av sin ungdom. Om E. H. behagade välvilligt lyssna till dessa enskildheter — att jag dristar uppräknas dem, beror på E. H:s synnerliga gunst — skulle jag erbjuda E. H. ett förslag till namn (Leyonstierna), och jag ber E. H. enträget att, om så befinner sig gott, tilldela

eller låta tilldela sin ödmjuka myndling Klas nämnda eller något annat mera passande namn. Klas har bett att få skicka E. H. ett brev, som ej må misshaga E. H. alltför mycket, ehuru jag ej hyser minsta tvivel om att en del anledningar till klander finnas. Ty ej heller jag, som icke ens i smådetaljer och än mindre i allmän talekonst kan jämföras med E. H. — jag vet att hos E. H. denna konst genom högsta mått av värdighet och elegans är hart när oförläpelig och ojämförlig. — ej heller jag kan gilla hans skripta till alla delar, men jag skall ägna möda och intresse åt att de en gång icke skola kunna alltför mycket väcka motvilja hos opartiska bedömare. Innevarande år har jag till största delen avsett för latinska övningar. Ty jag är mer upprörd än sägas kan, över att jag icke i hans stil kan finna en skicklighet och konstfärdighet, som rätteligen svarar mot övningarna, men jag tror att detta till stor del bör tillskrivas hans omogna ålder, som ännu ej vunnit tillräcklig förmåga att samla stoff i högre ämnen. Brevet — jag fruktar, att det icke förtjänar namnet specimen — är nu likväl, vad namn och värde det hava må, sammanställt, avfattat och utskrivet av honom själv med egen hand. Jag ber och besvär dock E. H. att icke bedöma hela hans kunskapsmått efter detta ovannämnda brev. Och om jag i hans uppfostran begått något misstag, må E. H. skriva det på den mänskliga svaghetsens konto, icke på min viljas, som alltid varit lika mycket riktad på hans förkovran och välgång som på min egen. Ty för att han efter lyckligen och med utmärkt beröm slutad skolgång — ack att hans förmåga stode i jämnhöjd med mina böner — skall kunna tjäna och gagna sitt och allas vårt fosterland efter förfädrens sed och familjens värdighet, för det målet försäkrar jag anständigt — jag tar Gud och mitt samvete till vittnen — att jag icke skytt några mödor, då det gällt att gynnsamt undervisa, att aktgiva på, att beledsaga eller att utfinna och bibehålla den jämnaste vägen för en uppfostran av bästa art. Jag har aldrig ansett denna uppgift (denna tjänaregärning) så lyckofylld, att jag ej i alla mina böner bett min Gud, allas styresman, att han värdes återföra E. H. med alla de sina lyckliga och oskadd till fosterlandet och oss alla, för att jag äntligen skulle få utbedja mig E. H:s orlov från denna tjänst, vilket jag redan för länge sedan i all ödmjukhet skulle ha gjort per brev, om ej Klas' fördel legat mig så varmt om hjärtat.

Jag hoppas och tror, att hans mor, min härskarinna och gynnarinna, som jag aldrig skall upphöra att i all vörnd hålla i högsta ära, alltid skall räkna mig ursäktad med anledning av mina erinringar. Ty jag har alltid hörsammat hennes befallningar, så ofta hon funnit för gott att skicka mig till riksråden, till kammarcheferna, till rätten,

till att utreda hennes mål och bilägga de tvister, som bruka uppstå mellan henne och hennes grannar om ägor eller lösöre, vilket allt ej kan vara E. H. obekant, om E. H. betänker, vilka ingalunda lätta kränkingar änkeståndet är utsatt för. Därför besvär jag E. H. oavlåtigen och med de innerligaste böner, att E. H. vänligen ville ge mig, E. H:s tjänare, instruktioner rörande hela denna fråga och, om något fel hittills begåtts, med E. H:s stora, ojämförliga klokhet och mildhet rätta det. Jag skall, som min plikt är, villigt följa E. H:s påminnelser och med alla mina krafter rätta mig efter E. H:s order och bud. Ytterligare ber och besvär jag E. H. att aldrig beröva mig sin mäktiga ynnest — som jag otvivelaktigt tror mig ha vunnit hos E. H. —, ty vad innebär icke det, som jag många gånger utmålat för mig som följd av E. H:s benägna gunst, vilken jag hoppas E. H. ingalunda vänt i onåd, såvida jag ej — vilket Gud mildeligen avvände — blivit förtalad inför E. H. Jag anropar Guds nåd, att jag må kunna tjäna E. H. och E. H:s höga lysande familj i sådan ödmjukhet och osjälviskhet, att E. H. aldrig skall undandraga mig sin ynnest. Jag tar Gud till vittne, med vilket sinnelag och med vilken tillgivenhet jag hyst sympati för E. H:s, för E. H:s höga och fromma makas och för Edra Härligheters ljuva och i dygder blomstrande barns ära, välfärd och gagn, och skall fortsätta därmed, så länge anden livar dessa mina lemmar. Om de allvarstunga uppgifter, som jag vet E. H. vara omgiven av från alla sidor, medgiva så mycken tid, bönfaller jag, att E. H. uppfyller min önskan, som inverkar på mitt befinnande mer än ord kunna säga, med en eller annan rad, så att jag därav kan förstå, vad jag har att göra, och att jag står kvar i E. H:s ynnest.

Jag fruktar, att mitt brev blivit längre än som är lämpligt; men jag misströstar ej om att E. H:s gunst, som slagit så djupa rötter i min själ, att inga belackares försök någonsin kunna rycka upp dem, skall skänka mig förlåtelse härför. Till Gud, alla goda gåvors givare, ber jag oavlåtigen, att han i nåd och mildhet må skydda och bevara E. H., tillsammans med E. H:s höga maka, vilken jag är skyldig ödmjuk vörnd, och Edra H:ters högvälborna söner och döttrar, medan E. H. mitt i krigets buller fjärran från fäderneslandet vakar över dess och allas vår välfärd och lycka med nyttiga råd och ett klokt ledande av händelser och förhandlingar, och att när äntligen en gång allt fått en lycklig utgång, han må återföra E. H. med de sina till oss här hemma. Jag anbefaller vörndadsfullt och ödmjukt Edra Härligheter i Guds skydd och välsignelse — liksom mig själv i Edra Härligheters ynnest.

Uppsala vid själva uppbrottet till hemresan, den 25. dec. 1630

E. H:s ödmjukaste tjänare ... *Ericus Brunnius*.

De la Gardies fostran och exercitieakademi.

Här återgivna originalbrev från den blivande rikskanslerns höga föräldrar förvaras i RA M. G. de la Gardies samling: Brev till honom från Jakob de la Gardie och Ebba Brahe.

Wälbärne h¹⁾ a k sän iagh önskar digh af dän högsta gud all guds milderika lyka ågh uälsignelse til siäl ågh lif, ågh har iagh mäd hugnad förnume af din skrifelse din goda hälsa ågh lycklighe tilstån dän högsta gud late däd så stadight ågh långuaright blifa iagh later digh förnima at kanslären icke på 10 dagar häler fiortån kåmer til upsala han drar först til h m s dråningh Maria så til sin gård där i från til upsala iagh säner digh huad du allt begera hafer ågh en kana at förära dågter ualius ringhen åt dän andra sām lærer digh himelens låp uile iagh nu här hos gerna sända digh män hindrik uulf är bårt draghen så snart han kåmer hem skal iagh säna digh däd k sän iagh säner digh några kryder uner du migh gåt lat lägja däm i uin ågh drik där åf huar mårån et glas i åftagande måna för matkar ågh tagh stöt sötefär ågh indsiän in i åftagande måna några gångher tänk på min ånghest ågh kām däd före i tid för du uest du har matkar nu gudh befaler iagh digh mit k barn han late migh mäd all hugnad få si digh i giän din härfar ågh iagh änna åss dit til upsala straghs åfter hälian k sän hälsa din uärd ågh uärdina mäd många gonäter iagh säner digh atlask sām de nu alla meř aghta än samet här ågh alla bruka sām förnämnda ära til tröia åt din uärdina gef häna til nyår nu gud befaler iagh digh i hast af stäkålnu
din troghne k mor

Ebba braa greuin til läckiö
mpria

A tergo: til min a k sän uälbärne Gref Magnus Gabriel de lagardie däta moderlighen. (Sigill)

Wälbärne h a k sän iagh önskar digh af dän alldra högsta gudh en stadigh god hälsa ågh all lykesam uälmågha til siäl ågh lif, där hos later digh förnima at däd gud klagha än nu är allt lika mäd din härfars ögån at han inte kan si ågh är til at befrughta at däd blir ågh på däd ögha sama star sām upå däd andra är, huar före begerar din far du uil giöra din högsta flit at förskafa dän okelisten hit til göte bårgh mäd första skip sām drar från hålan ågh din presäpter fylter hånäm dit så får din presäpter

¹⁾ hiertans allra kieraste

strags dragha där i från til digh i giän min a k sän försuma inte mäd flit här åm at beståla däd han snart må kåma, däd är dän grå staran han har gud uare låfat däd är ingha suarta häler bruna flåker där at si gud skone uidare, däd du fule uet är allt lika uid et sine män lat digh mot inghen märka här åm utan hål däd himlight til du kåmer in i lande at du får försöka din lyka uidare iagh har inte uila giort mer än förnumet at hon älskar digh framför andra din syster later hälsa digh ågh ber åm förlatelse hon icke skrifer hon har nu martas bekymmer mäd sina giärningher hon later göra nu min a k sän dän höghsta gudh antuardar ågh befaler iagh digh min a k sän af stäkålm dän 15 ianuari Anno 1642.

Din troghne kiäre mor in i min död.

Ebba braa mpria

min a k sän minna trä ågh dufer blefe bårta på skepet sän migh andra dufer i giän ågh örte frö män i synerhet blomkål rodiser ärte skåk meloner agurke ågh hufu lagtuke frö sām gåt är nu ad ad.

A tergo: A Mon fils Magnus Gabriel Delagardie Cont de Lechö
A Leiden (Sigill).

h a k sän iagh önskar digh utaf dän alldra högsta gudh en stadigh god hälsa ågh all anan önskeligh uälmågha, där hos kan digh a k ädele sän ike oförmält lata at iagh nu af din k härfar förnumet hafer at hån uil [dä] du digh på din resa til frankerike begefa skal huar til iagh af dän höghsta gudh önskar digh lyka ågh uälsignelse at han uile anama digh under sit gudomelighe beskyd ågh beskärm digh för siukdomar olyk ågh all farlighet nådelighen beuara din k härfar ågh migh til hugnad ågh tröst upehåla mäd sina hilighe änglar ledsagha på alla dina uägar ågh stiger, ågh mädan mit moderlighe hiärta ågh stora kiärlik iagh til digh min a k sän drager icke kan förbi gå digh at bedia ågh förmana at sām du nu kåmer i däd land ågh på de orter där myken tilfåle ågh orsak gefes til stor lätfärdighet ågh lösagtighet du då sådant uile unfly ågh digh för sådant tagha til uara för där mäd blir gud retat til urede ågh straf sedan förer man sikh i suära ågh slema siukdomar huilke icke allenast deras kråp skamfera ågh plågha utan föra dän olyka ågh siukdom upå sām dem blifa til dels sedan, huarföre a k sän håpas migh du allt sådant tar i aght ågh sir på huru tönnes uilman gik sām åf sådant fålk togh sin död ågh at alla hans umgänghe skyde sedan han dän siukdomen fik iagh uet här åm nu inte mera at skrifa utan önskar gud mäd sin anda uil regera digh i allt däd hånäm

är täkt ågh behagelighet ågh afuände allt däd digh til siäl lif ågh hälsa är skadeliget iagh kan ågh icke utan måste mäd få ordh digh lata förnima at dän sama är allt lika stadigh at si i sit sine ågh affection mot digh män k sän hæl däd himlight hos digh lat inghen uara dän uän så god du däd förtror utan lat digh sina dit sine är til någhen anan här i landet hånas far ågh bror hafa ärnat mäd en åf däm mot min häre män min häre har takat ågh taget för skämt up ågh huarken han häler iagh nänsin mäd et ord har uilat lata åss märka utan gönäm din syster är allt skiet för där är en så högh förtroghen uänskap at hon har önskat at däd kune ske så har hon late sigh så höght behagha ågh önskat hånas lyka uore så god där uid har iag latet blifa ågh uil latat blifa til gudh förhiälper digh in åm dit sine kan fala där til uore däd åss kiärt sām föräldrerna äre at hon måte kåma til däd ui göra åss möda ågh omak åm du gud sām bäst uet huad åss nytight är foghe allt däd äfter sin uilia ågh digh ågh åss til hugnad lända kan hon frågar alltid så flitight äfter digh ågh tå din syster kåmer til häna måste hon blifa 3 häler 4 nätter hos häna, din systers brölöp är satt nu sist i nouämber häler först i desümer gud gefe til lyka han drager nu ut först i mai til räfle ågh kåmer in i säptämer häler äctoher dän bärensteins späielen säner iagh på lus degiärs skip han har låfa han uil skrifa sin sän til at han skal uäl kåma fram til digh åm du nu ågh mäd högsta flit ber häräm där åm ågh han så förordar mäd däm sām hånäm föra at de hånäm icke stöta at han går sönder ågh där så illa uore at någhe af hånäm sönder ginghe har iagh laght en liten bösa af bläk i ladikan på späielän at man gör en knif rät het ågh tagher ur bösan ågh trilar däd smalt til hopa ågh gör uarnt ågh säter där mäd däd i hop gud late hånäm kåma uäl utan skada fram baron däretemenar han skal uara rar hålen sådant styke så stort skal inte uare där i landet mäd länge däk sände iagh däd af älfenben ät kardenalen uil håpas däd nu uara digh til handa kåmen k sän förgiät ingha lunda til at beståla åm de tapetar i aken för dit afresande at ui en gångh må blifa däm mächtighe iagh takar digh ågh min a k sän för dän goda kåken du skrifer är sänd mäd spiringh hit til åss gud uälsighne digh sām kåmer däd i hugg fli digh en god kåk in då du uil gud kåmer hit i lande för dän behöfes uäl nu dän alldra högsta gudh antuadar ågh befaler iagh digh min h a k ädele sän han late migh aldrih länghre lefa än iagh alltid må spöria goda ågh hugnelighe tiender från digh af stäkålm dän 23 April Anno 1642

din troghne k mor i döden
Ebba braa mpria

h a k sän hälsa här axel tursän mäd mænghe gonäter gud late hånäm alltid uäl gå ågh beuare er båda för all olyka k sän skrif gref pär til för än du drar från hålan ågh rigs kanslären de äro digh rät höght affektsenerad nu ad ad

A tergo: A Mon fils Magnus Gabriel Delagardie Comte de Lechöo
A Leiden.

Näst min faderlige och kiärlige hellsa, medh Gudh Allzmechtigh till förendhe, Låther Jagh digh käre Son weetha, att Jagh så wääll din som din hofmästares skrifuellse, *dee dato Paris* af den 5 Julij st. nov. wääll bekommet, huaraf Jagh, så wääll din käre Frw moder, din gode hellsa, och at du lyckeligen till *Paris*, medh dit medh fölia ähr *arriverat*, hugneligen hafuer förnummit, Och at du h:r *Ambasateuren Grotium* hafuer *saluterat*, Såsom och medh någre Svenska, som till digh komne, talat, Så låther Jag digh till Suar förnimma, att mig först kiärtt haf:r warit, dig sålykelig till Franckerijke wara *arriverat*, at förnimma, : Men emädan du digh hafuer willat obekändh någre dagar uthi *Paris* uppehålla, tyckz migh, att du deruthinnan något obetänckt, så wääll och din hofmästare, giordt hafua, deet J icke annorledhes hafua eder *comporterat* och obekändh hållit, på deet du ähn längre, hade digh där kunnat obekändh uppehålla, och icke så hastig blifua kändh; Dy dhen sigh will hålla obekändh på någon Ortt, han måtte sigh hoos ingen kunnig giöra, ej heller sigh hålla såsom en herre, och sigh *respectera* låtha, Vthan på de Ortter man will wara obekändh, måste han, medh dhem, som medh honom uthi et fölghe ähre, hålla, lijka *Compagnons* och Cammeradhen, elliest blifuer han snart kunnigt, Och såsom du digh uthi *Paris* ej hafuer kunnadt obekändh hålla, Tyckes migh wääll wara, att Du effter h. *Grotij* och *Hambrevj* Råd, dig, ifrån *Paris*, till någon bequämelig ortt widh *Loiren*, hafuer begifuet, der at afbijdha widhare *ordre*, huru du din Reesa ytterligare skall föred sättia. Huarom du dig då hoos migh förfrågar, och begärar min willia och Råd at weetha, huru du digh widhare förhålla skall, antingen du digh först hoos Konungen och andre *Grandes*, skallt anmelda, Heller och Reesan till *Italien* först förrätta och afleggia. Så mädan Jagh förnimmer, ähmu owist ähr, huru snart Konungen och h: *Cardinalen* till *Paris* till baaka komma, weet Jagh för denskuldh inthet wist, kan och så hastigh hoos mig ej *resolvera*, huadh Jag dig här uthinnan skall rådha. Fulle syntes fast rådeligast wara, att du Reesan till *Italien* först förrättadhe, och digh *incognito* hülle, till dest du medh hellsa och wääll uthrättadhe Saaker (hwar till Gudh Lyckan förlähne) tillbaaka ifrån *Italien* komme, sedhan du medh bettere *commo-*

ditet, kundhe dig hoos Konungen *præsentera*, och dig bekandh giöra, dock will Jagh medh nästa Post dag, des förinnan Jag ennu mehra *information*, af dig och din hofmästare förwäntter, om alle Saaker, och huadh mig bäst synes, mitt Råadh meddecla, Säsom och Brefuen till Konungen och *Cardinalen*, digh till sendha.

Huadh nu Reesan till *Italien* widhkommer, håller Jagh rådeligast wara, att du den *Incognito* förrättar, och inthet mehra ähn hofmästaren och *Præceptorn* medh digh tager, huilcke dig nogsamblt, kunna så mycket till tjänst wara, som behöfues, och elliest på de ortterna man någtsamt för Penning:r blifuer tiänt, huarförre Du *Olaum* och *Dellwich* uthi Franckerijke, till din wädher kompst kant quar lämna, dy sådana, sigh snartt medh et Ordh, uppå dee Papistiske Ortterne kunna förlöpa, huaregenom man lätteligen kan uthi någon fahra och olägenheet komma, och bracht blifua; Och mädan dhen som sälädhes obekändh reeser, måste medh dhen han uthi fölie ähr, hålla lijcka *Compagnons*, och sigh inthet mehra ähn en annan tiäna låtha, och alldeles förhålla, som han wore deres gelijke, Huarförre måste du sådant och weetha uthi acht taga, och observera; Lijcka så, giordhe och Sahl: Konungen då han reeste uthi Tyschlandh, satte han sigh nedher om sine Junckrer som då hoos honom wore, därmedh han och allestädes kom obekändh egenom, Och måste Du och *Præceptorn*, edher antingen uthgifua för en Tysch eller och en Dansch, huarförre J edher hoos någro Danske måtte om någon Slächt, och elliest *informera*, därmedh J deste bättre edher kunna weetha *comportera*, Och kan du digh medh någre af Dee Suenske, som dädan komme, och du kommer till at tala medh, fljrtig om alle Saaker förfråga, och dig Vnderrättelse giöra låtha, huareffter du deg sedhan weet at rätta, och dina Saaker dereffter anställa. J lijka måtto, måste du digh medh dhem som hoos Digh ähre förresne, och inthet någre *Luteriske* Böcker hoos edher hafua, kunna doch lijckwääll Gudh Allzmechtig åkalla och edher Böner förrätta, Der du och bekomme någon Papistisch book, som elliest någon godh grundh hade, wore fulle inthet skadelich, du en sådan hoos Dig hadhe, dock hafuer sådant inthet uppå sigh. *Recommendationes* anlangar, som Jagh digh till *Italien* wille gifua låtha, Och din hofmästare uthi sin skrifuellse om förmåler, att man förmedhelst *Recommendationes*, lätteligen kan blifua förkundskapet, Så hafuer Jagh till dhen ändan at en deregenom skulle sig bekändh giöra, och stoort anmälda, icke willadh giordt, Vthan min mening, hafuer Derom så warit, att der så emoot förhopningen händhe, en uthi någon olägenheet komme han då af Konungen i Franckerijcket *Ministri*, till *Iegaten*

der J *Rom* hade en sådan *Recommendation*, huaregenom du,¹⁾ för någon fahra kunna *assisterat* blifua, och om någon godh Råd sig hoos honom förfråga, Men der han sådant eij wore benödigat, hadhe Du¹⁾ inthet behooft sig anmälda, uthan bättre at Du¹⁾ dig²⁾ hoos ingen bekändh giordhe. Och der du nu Reesan dijt fort sätter, kan Du till *Venetien*, *Florentz*, och *Rom*, digh begifua, Men inthet skall du dig till dee Ortter, der dee Spanske ähre rådande, såsom *Neapolis* och *Meylandt*, Dijt Jag inthet will, du dig skall begifua; Doch der du medh någon säker lägenheet kundhe komma till *Neapolis*, deet på en Pahr dagar at biesee, och straxt der ifrån dig till *Rom* igen begifua, kunne deet wara gådt, Men till *Meylandt*, skall du dig ingalundha begifua, håller och eij nyttigt att du dig uthi *Italien* skulle längie vppehålla, Vthan dhen Reesan snarest du kundhe afleggia. Huarom Jag medh nästa Post digh widhlyfdigare will till skrifua.

Jag förnimmer och af min Frändhes *Mons:r Pousols* skrifuellse at han dig uthi *Paris*, hafuer besöckt, Så kan Jag wääll tänkia, huru okändh Du dig där hafuer hållet, emädhan du så snartt af dem ähr bekändh wordhen, hade warit bettere att du af ingen, huarcken af h: *Grotio* eller någon annan, hade warit kändher, huarförre Du Dig, der På dee Ortter Du willt obekändh, bättre i acht taga måste, och der du uthi Franckerijke, för din af reesa till *Italien*, för mycket känder blef, skulle du uthi *Italien* dig nepligen kunna obekändh hålla emädhan altidh nog[re^p] deremellan åf och ahn reesa, som dig sedhan snartt bekändh giorde. Eliest förberte min Frändhe anlangar, Så seer Jag giernna, att der han hereffter till dig kommer, att du honom all *courtoisie* och ähra bewijsar så wääll och hans Brodher, effter dee ähre Oss så när af komme, Wore och så, att han medh något wore *incommoderat*, och af digh någon *Assistens*, om någre Penningar begärdhe, Måste du honom medh Etthundradhe *Cronor* eller Tuu, *accomodera*, dhem Jag igen upfylla, och dig öfuer sendha will, så att du uthi dee Penningar dig ähre anordhnadhe, inthet afsackna skallt, der du och framdeeles uthi din återkompst från *Italien*, och sedhan du hoos H:s K. M:tt och *Cardinanell* (sic), ähr kommen uthi någon gunst, kant bewijsa denne någon Wänskap, medh något gådt ordh och *recommendation* hoos Konungen och *Cardinalen*, om hans Saak, derom han fordrar och mig och om tilskrefwet, skall du därom dig befljth, dock lägenheeten wääll i acht taga, och dig wääll förresee, at du icke deregenom kommer i någon *Disgratia*, huilket du wääll *observera* måste.

¹⁾ »han» överskrivet med »du». {Motsvarande ändringar hava icke
²⁾ »sig» » » » dig». {gjorts genomgående i meningen.

Penningarna till din Reesa och Vnderhåldh, anlanger, Så hafuer Jag derom sådan ordre ställt, och dig till *Mons:r Höft recommendera* låthet, af huilcken du nogsampt skall blifua *accomoderat* så at du ingen *manquement*, derpå lijdhä nock hafua skallt. Och will nu medh första dig tillsendha en Wexell, dhen du till Reesan åth *Italien* bruka skallt, och in *Septembre* skall betaalt blifua på 2000 Riksdaler. Såsom och der du ähn uthi *Italien* 1000 Riksdaler behöfde skall dig sådant der betaalas, medh huilcke Penningar Jag förmehtar, Du nogsampt Ett år, skall kunna tillkomma, Allenast du dig förresee, deet Penningarne icke till onödige Saaker, huaraf du huarken nytta, noch ähra hafuer, blifua uthgifna, Doch förmoder Jag, att Du nu till dee Ähren år kommen, så at Du sielf dina Penningar och huadh dig nyttig år skallt wetha *menagiera*, och i acht taga weetha, för deet dig skadelig, wara kan. Och såsom Jag dig en sådan ahnsehnlig summa, åhrligen i Franckerijke, hafuer *ordinerat*, tuiflar Jag inthet du nogsampt dermädh skallt kunna tillkomma, emädan min Syster Son h. Johan Kruse, åhrligen inthet mehra ähn 3000 Riksdaler till det högsta hafuer förtäht, huaraf han sit egit köck, *larros*, sielf Nijonde starck, hafuer rijkelig hålla kunnat, J lijka måtte hafuer P[f]altzgreffuens Son, som hafuer warit 10. Persohner starck inthet högre ähn 6000. Riksdaler medh alle omkostnadt kunna förtäht, huareffter man lätteligen sit förslag giöra kan, huadh man behöfuer, och huru wääll man medh sådane Penningar der dee rätt användas, kan tillkomma, så at man deraf bådhe ähra och nytta hafue kan. Detta Jag för denne gången dig eij hafue kunnat oförmållt låtha. Önskar at Gudh Allzmechtig Dig medh sin Hällga Anda wille regera, och Helga Englar, för all olyka nådeligen bewahra, Och Oss Dina Kära förälldrar altidh hugnelige Tijender, af dig förnimma låtha, Vthi huilckens milderijke beskärn, Jagh Dig trooligen will hafua befallatt. Förblifuandhes altidh

Din Wääll *affectionerat* Fadher

Jacobus De La Gardie

mpria

Hastig af Stockhollm

Den 23 Julij. 642 /.

A tergo: A mon Fils Magnus Gabriell de la gardie

Comte de Läckö.

Litteratur om Ebba Brahe och hennes son: Ellen Fries Märkvärdiga kvinnor. Robert Fähræus M. G. de la Gardie.

Originalen till M. G:s förslag 1663 angående de adliga studiernas bedrivande i Uppsala i st. f. i utlandet har ej nu kunnat påträffas. Kanske hade hans koncept blifvit renskrivet och han försett denna kopia dels med vissa överstrykningar, dels med ett tillägg (sista meningen i det här avtryckta Projektet). Eller och har en annan person gjort tillägget i det av G. skrivna exemplaret. Ett delvis överkorsat manuskript, försett med ett tillägg av annan hand än det övriga, blev i varje fall förlaga för ett avtryck i J. H. Schröder-R. M. Bovallius De institutione Nobilium, Ups. [1842]. En avskrift, som i sak är lika den icke överkorsade texten i nämnda urkund, finnes i UUB U3; dess rubrik är dock en annan, tydligtvis formulerad långt senare, och lyder: »Proiect til et collegii eller Academiæ illustris inrättande uti Stockholm, under Konung Carl den XI:tes minderårighet». Här i ASU följes Bovallii avtryck, enär det synes i någon mån stå originalet närmare än U3:s exemplar och enär det förra i noter upptar några »glömda» respektive överstrukna uttalanden som icke finnas i kopian i UUB. — Bovallius avtrycker aa dels s. 11 det rådsprotokoll av 7/2 1663 (i sekr. Arwed Gustafssons, senare Taubenfeldts, nedteckning i RA Rådsprot. s. d. sid. 59, vari de la Gardie lovar utarbete det av honom på tal förda Projectet, dels s. 4—7 brev från Carl (Erici) Oxenstierna till Åke Oxenstierna till Eka 17/2 1627 om adelsskolan på riddarhuset, resp. från Axel Oxenstierna till Adler Salvius 1/7 1643 om sin son Erics fortbildning i Nederländerna. Om nämnda adelsskola och Rhalambianum i Örebro, om Erasmus Rotterdamus' och Joh. Matthiæ's undervisningsböcker för adliga jfr ASU n:r 17.

Förslag angående Ungdomens af Adell studier och Peregrinationer.

På thet att den Swenske Ungdomen utaff Adell så snart när the theras studier uthi booklige konster här inrijkes någo så när absolverat hafuer, icke häreffter som till dato skedt är, theras peregrination och reesa åth fremmande landh strax anträda måtte, i een ålder, theruti meste deelen utaf them icke hafver ännu nått eett sådant måget [mogit] förståndh och dijudication, som behöfves, sigh sjelf att gouvernera och för the odygder sigh taga till vara, som hoos Uthländiske nationer i många stycker finnas och hvilke sådane oförfarne Gemüther them til stoor fahra och dheras fäderneslandh till mercklig otienst letteligen imbiberer*), så synes sådane och flere andre therutaff flytande inconvenientier icke bättre förhindras kunna, än när thesamma, förr än the sigh uthom landz begåfvo, några år här i Stockholm måtte passera och i medlertid the maturiorem ætatem et maturius judicium nåå sigh och tilijka dugeligt och förfaren giöra uthi the exercitier och wetenskaper,

*) »Icke heller hafver then tålamoðh deras hofmästare och Præceptorer een tillbörligh lydna att deferera uthi then undervijsning som fuller till theras gagn och bästa länder, lijkväll cum labore requiratur, them alltjeh icke så behageligh är.»

som them icke allenast som Adelsmän wäll anstå, uthan och therigenom the sigh uthi then profession, som the hafva lust till, uthi civil eller militärståndet till Konungens och Cronans tjenst i framtijdhen at amplectera, desto skicklig- och capablare göra, jemwäll till hvilket som ett wist desseing och fundament the att hwadh dhe thereffter uthi andra Landh nyttigh och synnerligit see, höra och lära altijdh medh så mycke större frucht applicera kunde.

Samma scopum nu at obtinera och Ungdomen the medhel at förskaffa, hvarigenom then sigh i så måtto kan qualificera, är nödigt wisse skicklige personer att förordna som them i alla nyttige och wäll anständige vetenskaper undervisa; Och äre these uthaf tweggehanda Natur och then beskaffenheet, att een deel therutaf een Adelsman bör weta, som een Adelman och thensamma, som effter sin devoir sigh mehr än andra bör befljta om dygdh och förståndh, een deel och som bonus Civis sin Konung och Fäderneslandh med desto bättre capaciteet at tiena. Uthi dhe förste dhem att undervisa behöfves några Exercitie Mästare såsom

- 1:o En berijdhare.
- 2:o Fechtmästare.
- 3:o Danssmästare.
- 4:o Voltigermästare.
- 5:o Musicus.
- 6:o Mestare at lära teekna.
- 7:o Architect.
- 8:o Språkmästare i Fransösisk och Italiensk Språk. Så ock een Professor som them in Eloquentia informerar.

Hwadh anbelangar the andre och som äre nyttige at (ad?) bene inserviendum regi et regno, så aldenstundh the tjenester som een Adelsman medh tijdhen kan förvänta till störste deelen begripas vthi the siu Collegier, synes altså och at thensamma sigh icke uthi ett Studium som nyttigare är kan employera än när han sigh befljter rätt och grundeligit at wara informerat om the handlingar, som blifua tracterat uthi deth Collegio, som medh hans intenderande profession mäst öfvereenskommer och therigenom thet samma som han uthi Ubsahl in theoria hafver lehrte, ad praxin appliceras må.

Skattas therföre och nödigt att

1:o Een lärdd Juris Consultus Ungdomen i Swenska lagen och eenkammerlighe huadh theruthi antiquatum och icke mehr in observance, theremoth och ännu in praxi är och een förståndigh domare bör weta; Och them måtte blifua förunt uthi hoffretten att auscultera och rättegångs-

processerne och andre till dess information tienande ordonancer thesammanstedes at läsa.

2:o Uthaf Krijgs Collegio kunde och så blifwa committerat Majoren af Artigleriet eller een annan Officerare att undervisa them uthi alt huadh till Artiglerie Staten hörer, eenkannerligh i Styckguterij om forcen ladande och rättande af huart och ett canon effter dess qualiber, theslijkes een Ingenieur att wisa fortificationen och praxin af thet samma, som the på Academien hafua in Mathesi theoretice begripet.

3:o Wijdare af Admiralitetet een förfahren Skeps-Major att in-formera them i Skepsbygningen Siökårter, om Compasset, om Militien till siös och alt annat som een godh Sjöman bör weta.

4:o Uthaf Cantzelijet under HoffCantzlerens direction Secreteraren af Archivo till att fåå them i Archivo at lesa the acter och documenta, theruthi Sweriges Rijkets Historier, Staat, Förändringar uthi Regementet, Interesse in- och uthom Rijkets, eenkannerligt the medh utländiske Potentater uprättade Förbundh och thetas effecter är författat, så wijda nembligh tienligh pröfwat Ungdomen theruthi wara informerat, therhoos them och något thema uthi een och annan materie upgifues kundhe thet samma att elaborera och sigh therigenom till ett och annat publikt arbethe som medh tijdhen them anförtroos måtte, så mycke capablare at göra, såsom och tillstedias måtte i CanzelieCollegio at auscultera.

5:o Uthur Cammaren een Revisions Commissarius eller annan persohn som uthi Cammar-Arbethe, Rijkens Medhel och dess tillbörlige mesnage angående, jämwäll the theröfuer inkommande Räkningar och huru the böre wara verificerat, them måtte underrätta.

6:o Theslijkes een Bergmästare att gifua underrättelse om Rijkens Bergwerck, thes cultur och förbättring, om müntvesendet om wicht och mått och huadh wijdare therutaff dependerer.

7:o Een af CommercioCollegio, som kunde gifua kundskap om Rijkens handell och wandell om the wahrur, som Sverige uthgifuer och theremoth uthoft andra landh igen behöfuer, eenkannerligt huru samma grofwa wahrur bäst uthi manufacturer och therigenom till större prijs bringas och these så mycke Naturen will tillstädia här j Rijket sielf göras och förskaffas kundhe uthan att låta Rijkens medell therföre androm tillflyta.

Samme Exercice Mästare så wäll som the Persohner af Collegierne måste wisse tijmar om dagen hafua (lijkasom medh Collegijs privatis på Academier observeras) at informera Ungdomen huar och een i sin profession och them therföre ett wist*) af Studiosis förordnas. Men wore

*) »så wäll af öfwerheten som af Studiosis.» Bortglömt i texten: arvode?

någre unge Herrar som Directorerne funne gott i huset låta informera icke allenast igenom Exercitie mästare uthan och aff bemelte Män uthur Collegierna måste them för theras omaak dubbelt så mycket som elliest betalas.

Och på thet at Ungdomen så wäll medh så mycken mehr observance och flijt sikh uthi samma Studio emplojera, som och bemelte Informatorer theras devoir göra måtte, synes wara nödigt at förordna några Directores, huilka kunde wara både Extraordinarij och Ordinarij: Extraordinarij RijksCantzleren medh tree Rijksens Råd och Rijks Stallmästaren.

Ordinarij: samma RijksStallmästaren, huilken, i frånwarande af Öfuer Directorerne thet som af Personerne ex Collegijs wore att förrätta, befalla, och HoffStallmästaren substituera kunde then försorgh bära at Exercitierne blefve fljigt drefne. Huruwäll nu medh tijdhen bättre lähr spöras, huadh stoore nyttigheeter så wäll thet gemeene bästa som huar och en huilken theruthi för sikh och the sine interesserer, samme ungdomens cultur tillflytandes warder, så synes lijkwäll at thesse effterföllande allreda klarligen kunde föruthsees at

1:o Een stoor deel uthaff dhe penningar som samma Ungdomen att lehra Exercitier, Språk och Sciencer i fremmande landh för thärrar här i Rijket blifuer.

2:o Samma depence så mycket mindre wara som dhe hoos dheras föräldrar eller och eliest om ett billigare prijs lefua och exercitierne lehra.

3:o Och uthi dheras Studier torde så mycket fljigtare wara, som the lefua under föräldrarne eller och Directorernes inspection.

4:o Och fatta dhen forhoppning att när Directorerne som the förnembste nu widh Regiementet och thereffter i Konungens Råd see huruwäll the sikh uthi theras unge åhr hafua comporterat och capabel giordt, the them framdeles till publike tienster desto bättre kunde employera eller hoos Konungen thär till recommendera.

5:o Hafwe uthaf samme orsack och icke här then lägenheet och frijheeten at slå sikh lätt på debauche, som uthom landz.

6:o Thet mände och wara ett medell then fremmande Ungdomen hijt locka, enkannerligh några uthaf the unge Herrar, huilkes föräldrar medh Hans Mtt och Chronan uthi godt förtroende stå och therföre gerna sikh then lägenheeten betiena skole, medh Hans Mtt at opwexa och uthi Hans Mts affection sikh desto bättre att insinuera, theslijkes then unge Adelen uthur the landh, som kring Östersjön liggia.

7:o Hans Mtt Konungen blefue inciterat till Exercitierne, lehrde

sin Adell känna, thensamma hade och tillfälle sikh hoos Hans Mtt så mycket bättre at insinuera och kunde göra een stadigh cour.

8:o Thet lände och så till Sweriges heder at thes Ungdom icke behöfde andra landh sökia, at göra sikh capabel, Therutaf och effter handen torde föllia at Inbyggarne mehr wore förnöijde medh dheres egne seder, kledhbonat och wahna, iämwell inspirera och andre nationer them theruthi at effterföllia och therigenom een större affection fatta till Rijket och dess Stat.

Lijkwäll ähr intentionen icke at man Adelen aldels skulle betaga sikh uti fremmandhe landh at begifva, utan att the sådan peregrination medh desto större nytta förretta och thesammastedhes icke exercitierna och Språk först lehra, men straxt till dhet som them uthi theras fåttadhe profession så micke capabler giordhe, sikh applicera så och uthom landz straks tienst hoos Militien till watn eller landh taga kunde.

Prof. Verelius om Jac. Spens ständsfostran och utrikesresor.

UUB N 1048, slutet; avskrift. V. (1618—1682) utsågs av Oxenstierna till lärare åt adliga ynglingar och företog 1648—1650 en utländsk resa. Var akademiräntmästare och riksantikvarie. Hjälplosheten i alla frågorna sammanhänger tydligtvis därmed att J. S. var faderlös. Fadern dog i polska kriget 1656, samma år Jacob föddes. Spens blev generallöjtnant 1701, kungl. råd och president i bergskollegium 1710, greve 1712. Gustaf Cruus af Gudhem, född 1649, blev student i Uppsala 1662; öfverste 1678. Friherre Lars Sparre af Kroneberg född 1649, kammarherre, död 1705. Båda de ifrågasatta medresenärerna voro sålunda sju år äldre än Spens. Denne, som inskrivits såsom student i Uppsala vid sex års ålder, immatrikulerades vid Strassburgs universitet 26/4 1671. Nedan angivna memorial torde vara avfattade under senare hälften av 1660-talet.

[a] Frågor till Ol. Verelius.]

Memorial på dhe frågor, om hvilka skall skrifuas till Ränthemästaren Herr *Olaum Verelium*.

1 Hvad *Professoren* holler vara rådeligst i anseendhe till närvarandhe som tillkommandhe tijdher, at Herr *Jacob Spens* skulle applicera sikh till, antingen til *Civil* eller *Militar* staten.

2 Dher han voro af mening at han skulle slå sikh till *civil* Staten. Frågas 1. Om han ännu skall vara kommen så vijda i sijne studier, at han kan i åhr företaga sikh een reesa till fremmande landh, och förestå sine Studier sielf? Eller och 2. Om han skall längre blifua qvar i *Vpsala*, och 3. Om i sådant fall icke vore nyttigt at skiffa om medh præceptoren.

3. Dher han skulle taga sin reesa före, frågas, 1. hvilket nyttigare

voro, at reesa i *compagnie* medh een annan såsom Gustaf Cruus, Lars Sparre etc. eller och för sigh sielf.

4 Dher han reeser för sigh, antingen han tå skall taga hofmästare medh sigh eller intet?

5 På hvadh orter han skulle sigh begifua att continuera sine *Studier*, antingen til Holland, Strasburgh, Tubingen eller Heidelbergh, eller och för *exercitierne* och språken skull til någon Frantzösisk *academie*.

6 Begäres Herr Professorns mening om reesan till *Italien*.

Men i fall att Herr *Professorn* syntes honom vara meer fallen till *militar* staten. frågas,

1. Om dhet icke voro nyttigt, att han uthan någon hofmästares fölie reste til Holland. 2. Sökte *condition* under *Princens garde*, och lärde dher sina krigz*exercitier*, sampt andre fundamenta til krigzkonster, serdeles dhet som *infanteriet* angåår. 3. lärer *fortificationen* och *artilleriet*. 4. Skepzyggeriet, och 5. *Seglationen*, 6. *Exercitier* och Språken.

2. Huru han vijdare sigh i sin reesa anställa skulle, antingen i gåå heemåth; 2 eller sökia at *continuera* reesa till andra orther.

3. Om medlen. 1. Huru mycket han ohngefähr medh *respect* skall kunna komma uth medh om åhret. 2 Råd och betänkiande huru dher medh skulle *disponeras*, att vexlerne af hvarjehanda hendelse icke motte *fallera*.

[b) Svar av Verelius.]

Enfaldigt betänkiande uppå dhe frågor Wälborne Fruun hafuer förestelt, angående des k. Sons velborne Herr *Baronens* vijdare fort sättiande i sine *studier* och *exercitier*.

1 Hvilket there nyttigare voro, antingen Herr *Baronen* skulle slå sigh till *civil* eller *militar* staten; i anseende så til närvarande som tillkommande tider?

Dhetta ähr svårt att beråda sigh serskilt uppå, emedan det ståår uthi Gudz hand, hurudant Fäderneslandzens vilkor kan blifua här effter. Och böör här tvenne nyttigheeter ansees; den först ähr som fäderneslandet hafuer att venta uthaf Herr *Baronens* dugligheet och nyttige tienster; den andre beståår uthi den löön och förfordringh som han uthaf fäderneslandet igen hafuer at förmoda. Hvad dhen förra vidkommer, är Fäderneslandzens lägenheet sådan, at dhet omgrentzar medh åthskillige mechtige grannar, som altidh hafua ett ondt öga på dhes lycka och förkofringh, hvilken dhe vidh gifuitt tilfelle altidh sökia at hindra och tryckia, hvilket esom offfast gifuer orsaak till krich. Vår Nädigste Konungh låter och nu uthi ungdomen förmerckia een serdeles lust till krichzväsendet.

Kan fördenskul lätteligen hända, at fäderneslandet råkar uthi sådant tillståndh igen, som dhet mäst altidh tillförne hafuer varit besvärat medh. Och i det fallet är Riddareståndet förplichtat at bevijsa konungen och fäderneslandet all giörlig tienst. I dhet tillfellet gifz och bästa lägenheeten at giöra ett godt framstegh til *promotion*, huar uthi den andra nyttan består, så väl som uthi förfordringh til *civil* tienster. Hvilka begge tienster äre af dhen beskaffenheet, at dhe böra räckia hvar annan handen. Then som och någorlunda hafuer giordt sigh bekant uthi fäderneslandzens heemstaat och *civil* väsendet, han hafuer een stoor förmon dheruthaf i *militar* staten. Doch fordras här icke een så stoor veetenskap af *studier* och annan lärdom, som dhen sigh förskaffa böör, som uthi förnähme *civil* tienster vill bringa sigh fort. Böör fördenskul Herr *Baronen* icke så slå sigh til dhet ena, at han uthslår dhet andra.

2. Welb:ne Fruun vill och veeta, om Herr *Baronen* skall vara så vijdta kommen, at han sielf kan förestå sine *studier*, och reesa till fremmande landh; Och om dhet eij vore, om man icke skulle omväxla *præceptoren* med honom. Effter E:s Welb:z begäran hafuer iagh för detta någorlunda migh erkunnigadt om hans *studier*, och befunnet honom mycket fattas till dhe fundamenten han effter tiden och åhren hafua bordhe. Och när iag tiltaalte *præceptoren* ther om, enskylladhe han sigh dher medh, at dhen förrige *præceptoren* hade ringa medh honom uthrättat, och hvadh flijt han sedermera här i Vpsala dher på hade anvendt, vore af Herr *Baronens* åthskillige reesor hijt och dijt på landet, kommen i glömskon. Om hvilket iag tå straxt hoos E. vel:tt gjorde een berättelse. Hvadh sedan är giordt til saken, skal dhet intet hinna der till at Herr *Baronen* uthan någon *præceptoris* anledning och flijt sielf kan förestå sine *studier*.

3 Reesan åth fremmande landh, borde icke anställas för *studier* och *exercitier*, uthan för *experiens* skul. Men här uthinnan ähr een tijdh bortåth inkommet ett sådant missbruk, at dhet hafuer monga föräldrar heelt uthblottat til sine medel, och giordt här uthi fäderneslandet een merckelig skada. Ty emedan dhen Adelige ungdomen hafuer fattat den meningem, at man uthanlandz alt kan lära igenom serdeles greep, och uthan möda, så at man intet meera behöfuer än gaapa, thet andra kommer sielft flydandes i munnen; hafua dhe här hemma intet skött om at idka och fulborda sine *studier*, såsom dhet hade bordt skee, uthan giordt likasom dhe dher segla uthur hambnen, och veeta intet hvart dhe wilia taga vägen, eller hvareffter dhe segla, och när dhe någon tijdh hafua farit kringh på siön, komma till landz igen. Äfven så thesse, när the någre ähr hafua koxat sig om i Holland, Frankerijke och *Italien*,

och förtärt sine föräldrars medel äre dhe komne tomme hem igen, och intet dugligare och skickeligare än tillförne, förändes allenast medh sigh, fåfengia nya seder, fädernes landzens föracht, och allehanda yppigheeter, som mongom sedan hafua stört i stoor gäld och olägenheet. Här ähr iu hemma i landet fast bättre lägenheet at studera än någonstedz uthanlandz; och alle förnemlige Svenske herrar, som dhe högste och nedrigare ämbetän i riket bekläda, dhe hafua sina studier här i Vpsala tilbracht, och sedan reest uth för exercitierne och språken skull, emädan dhe här hemma i landet eij hafua så väl varit inrettade. Sedan hafuer man begynt att reesa uthan allenast för een seed och manier skul, och lärdt huarken *Exercitier* eller Språk, och doch likväl förgjordt stoore penninge Summor. Sådan olägenheet hafuer dhen Kongl. Regeringen till Ridderskapens och fäderneslandsens bästa söckt at boota, medh exercitie husetz uprettande här i Vpsala, hvilket *academien* kostar åhrligen öfuer tjiotusendh dhaler at uppehålla. på dhet den adelige vngdomeu här hemma i landet mz föräldrarnas mindre omkostnad, sine studier och exercitier fulborda motte; och under *præceptorernes* aga afhållas ifrån monge ochristelige *debaucher* som uthanlandz föröfuaas. Iagh moste här göra een förlijk- och Iemför-ning medh Vpsala och dhe uthanlandz exercitier. Såsom först til berijdare konsten, den hafuer här till i Tyslandh uthi Oldenborgh öfuaas, uthi Frankerijket i *Genève* och *Parijs*, uthi *Italien* och *Florentz*, hvarest man väl gode mästare hafuer, doch låte dhe sigh medh Femton och Sexton rijkzdaler om månaden betala, föruthan dhet at kost och förtäringh är dher tredubbelt dyrare. Här hafuer man äfuen så god mästare, och betalar honom icke Fierdeparten dher emoot. Fäcktmästare finnas uthanlandz allestädes der den fremmande ungdomen vistas; här hafuer man een äfuen så godh, och för halfue mindre betalningh. *Italianiske* och *Francoiske* Språkmästare kunna väl någott bättre finnas uthanlandz; doch ähre desse så gode, at dhe kunna giöra ungdomen tillfyllest att lära sine fundament i dhe språken, och förstå dhem väl, och hvadh uthi öfningen fattas, kan dhe på een kort tijdh uthanlandz tillägas. Äfuen så ähr och med Dantzmästare. Dhet stäär mäst på *disciplens* flijt så här hemma som uthomlandz. Dhe fremmande taga een dyyr månadzpenning, och äre tillredz på sijne stunder; Men om *disciplen* vill bruka dem, eller och försumma sigh, är dhet dem lijka godt, betalningen moste likväl ährleggias. Iagh moste och här något förmåla om dhe exercitier, hvilka velb:ne Fruun uthi den siette frågan framsteller, som är om *Fortificationen*, *artigleriet*, Skepbygningen och *seglationen*: hvilka äre af samm art och egenskap som studierne, at man här hemma bör fatta dhe retta grepen och fundamenten

dher til, så kan man sedan uthanlandz på mindre tijdh och medh mindre omkostnad göra sigh dher uthi perfect. Ty alla desse hafua sin grundh uthi *Mathesi*. Här kunde och tilläggias den vetenskap som ähr bergvercken, manufacturen och handelen.

4. Hvad så i gemen förmält ähr, vill iag närmare lämpa in till velb. Herr *Baronens* förehafuande, doch icke så, at iagh tencker honom något föreskrifua, eller och någon ordningh förebriaga, huru velb:ne Fruun sine medel för honom här hemma eller uthanlandz användha borde. Iagh hemsteller alt sådant till vederböranders godhe behagh, allenast vill iag här oförgripligen mitt ringa och slätte betänkiande icke förtija, migh rådhsamligast synes gåå den vägen, at man kan nåå sitt vpsåth och förehafuande, och doch icke så högt angriipa penningemedlen, hvilka framdeles väl komma enom till pas, ther man kommer till embeten, emedan *Cronones* medel äre så omskorne, at dhe intet förslå til dhe betiäntes aflöningar. Migh tycker väl H:r *Baronens ingenium* meer vara benäget, till krigzståndet än det civile väsendet, doch behöfuer han nu först likväl giöra sigh ferdigare i dhet Latiniske språket, såsom och dhet som angår *politien*, til fäderneslandsens och angrentzande Regementers skick och historier. Sedan bör han medh flijt slå sigh på dhe studier, som honom mäst äre nödige uthi krigzväsendet, så till landz som till Siöös, och begriipas uthi *Mathesi*. Dher uthi först *Arithmetica* eller Räknekonsten, uthan hvilken han intet kan komma fort uthi *architecturen*, *Ingenieurs* och *fortifications* konsten, Fyrvärkerij och *artiglerij* konsten. Att förstå *Seglationen* väl, dhertill behöfuer han een godh underrettelse uthi *Geographien* och Siöö *Charterne*; och dher han uthi *architecturen* hafuer anlagt någon godh begynnelse, kan han lätteligen sedan lära Skiepzbyggeriet, och huadh som hörer til ammiralitetz väsendet. Vthi alt thetta kan Prof: *Rudbeckius* göra honom ett godt nöijje, och på een kort tijdh dher han eliest sielf vil vara flijtigh. Skulle han hafua lust till Siööstaten och *Seglationen*, kunde han på een kært tijdh dher uthi vinna een godh *promotion*, emedan den ähr vårt landh fast nödigh, och så fåå, och nästan ingen af Riddareståndet som slår sigh dher på. När han här hemma hade der uthi anlagdt sina *fundamenter*, kunde han medh ringa möda uthi Holland, skiepzbyggeriet fulkomligen lära, såsom uthi ferdä och på andre orter, dher sådant heela åhret igenom drifues. Dher finnas och monga af huilka han kunde sigh betiäna uthi Styre- och *Seglations*-konsten; ville han sedan till vijdare förfarenheet, under dhet Engelske *ammiralitetet* göra sigh bekant, skulle han dheraf vinna een godh förmon. landz-militien gifz och åthskillige lägenheeter till at lära, dher han uthi ofuanb:te studier och Exercitier hafuer giordt sigh bekant. Och när han således här uthi Vpsala hafuer

anlagt sine *fundamenter*, kunde han på ett halfft åhrs tjdh inställa sigh uthi collegierne i Stockholm; såsom uthi *Ammiralitets-* och *Krigz-collegio*, uthi *commerce-* och *Bergz-collegio* at lära på huadh sätt de äro inrättade, och huadh saker förnelligast dher uthi drifuas. När han thetta så hafuer fattat, kan iagh velb:ne Fruuns försäkra, at han medh större nytta och mindre förtäringh skal kunna fortsättia sin reesa åth fremmande landh.

5 Til dhe öfrige velb:ne Fruuns framstelte frågor, om han skulle reesa uthan Hofmästare, medh *compagnie* eller uthan, til hvad orter att continuera sine studier, antingen til Holland, Strasburg, Tubingen, Heidelbergh, eller någon Fransösk *academia* för språken skull? är dhetta min ringa meningh, at han för studierne skul intet behöfuer uppehålla sigh på någon fremmande ort, emedan han bör dem här hemma *absoluerat* hafua. Om dhe Tyske *academierne* är detta i gemen att säija, at vidh dem alla föröfua stoort fyllerij och *debaucher* och svermerij medh slagsmåhl, och dhe förnämste studier dher hanteras är *Iuristerii*, till hvilket iagh troor H:r *Baronen* skal föga sinne hafua. I Frankerijke äre inga *academier* som Florera af *studier*, föruthan dhe *lesuuitiske academierne* studeras något uthi *Medicina* och *Iure*, doch är alt sådant slät nogh. Eliest finnas dher på een och annor ort lärde män, som een uthi *privato* kan hafua nöije af. Icke synas migh heller rådeligit at han reeser uthi *compagnie* medh andre sine gelijkar. Ty emedan man nepligen finner dhen, som hafuer lijka upsåt och *intention* i reesan, uthan mästedels göra dhen, allenast at förnöija sin *curiositet* medh, blifuer man mehr af dhem hindrat, och gifues ordsak til större omkostnadh. Men at han hafuer een godh man medh sigh, som han kan förtrooligen tillijta, dhen som hafuer så stoort bekymber om *honom*, som om sigh sielf, förvarnar och afhåller honom i från ondt selskap, och gifuer honom godh anledning och förmaning, til dhet som han bör mäst efftersökia, och lærer honom hafua godh acht och åhåga om sine saker och penningemedel, dhet holler iagh icke allenast rådeligit, uthan och så nödigt; Ty man treffar allestädes dhet selskap, som sökia till att förföra och bedraga enom. Ia sådanne gifuas många af vår egen *nation* och landzskap, hvilke när dhe dheruthe hafua förslösat sijne medel, och giordt sigh kunnige i allehanda *debaucher* och odygder, sökia dhe och så, at förföra och förderfua dhem som nyys uthkombne, och intet veeta, at taga sigh vara för dhem. Och på dhet maneret förlorar mera pen:r än een använder på een godh karl, som sådant kan afstyra; föruthan dhet at een ung person af dhem till sin siäl medh många odygder blifuer skadd och förderfuath. Man kunde nu härhemma förskaffa någon till H:r *Baronen*, som icke allenast förståår hans studier, uthan och hafuer samma

upsåt och *intention* at anleggia sine egne studier, så här hemma som uthanlandz, medh hvilket H:r *Baronen*, skulle bättre vara betiänt, än han finge någon til sigh, som *tracterar* andra studier för sin egen persoon.

Synes och bäst att reesan först anställas på Holland, emedan den *republiqven* *florerar* af allehanda goda ordningar och skick, äre dher och allehanda *manufacturer* på bästa sättet inrättadhe, så väl som *commercierne* och handelen; och när man sigh om sådan väl hafuer giordt kunnig, och *exercitierne* effter lägenheeten idkat, kan man sedan nederlandet alt igenom see, och sedan fortsättia reesa uputh medh Rhenströmmen åth *Mastriktz*, *Apuen*, *Cöln*, *Franckefurt*, *Heijdelberg*, *Strassburg*. Och ehuruval dhen *Italianiske* reesan icke aldeles är nödig, och meer anstelles til att förnöija ens *curiositet*, än skaffa dher någon synnerligh nytta medh, böör här rådshlås om den skal företagas eller eij. Är man sinnadt dhen att fortsättia, hafuer man här tvenne vägar, antingen man ifrå *Strasburg* vil gå på *Basel*, igenom *Svetzerland* åth *Milan* och *Venedig* och så vijdare, eller man vil reesa åth *Vlm*, *Norre bergh*, och så åth dhet keijserlige hofuet, *Vien*, och dher ifrå genom *Tyrolen* och *Venedig*, och sedan *Ordinarie touren* til *Rom*, *Neapolis*, och dher ifrå tillbaka åth *Rom*, och sedan reesan öfver *Alpes* in i *Frankerijket*. Men om man intet skiöter om den *Italianiske* reesan, tager man sin väg ifrån *Strasburg* åth *Basel*, och så een deel igenom *Svitzerland* åth *Geneve*, och så vijdare in i *Frankerijke*. Iagh vil intet meera här om förmåla, emedan vidh sielfua uthresandet, kunde författas een nogare och grundeligare anledning och instruction för eth och annat.

Hvad förslaget på penningemedlen vidkommer, veet iagh icke, om nu icke skal vara dyrare i Holland, än tå iag dher var; doch behöfuer H:r *Baronen* til dhet ringesta 800 *Rijkzdaler* om åhret och bör ändå inga onödige expenser göra, och holla sig slätt i kläder, hafuandes allenast sitt föresatte måhl, at upsökia och lära dhet, som han hafuer rest uth effter. I *Frankerijket* bör han icke heller mycket uppehålla sigh, uthan allenast för någon tjdh för språket, och *Exercitierne* skull, ty dher ähr mycket dyrt. Och i sielfue omreesandet, behöfuer han väl 1000 *Rijkzdaler* om åhret, doch motte dhet icke länge påståå. När detta är förrättat, kunde han åter i Holland eller England upvachta *Seglations* väsendet eller landzmilitien, att han hadhe så myckit bättre och större *experience*, och kunde straxt vidh sin heemkomst blifua brukat uthi någon godh *occasion*.

Hvad vexelerne vidh kommer, är dher medh ingen nödh, när man hafuer reeda medell att tillgåå.

Johannes Schefferus' råd angående studiefärder.

UUB N 1048, sista aktstycket; är avfattat på latin. Här översatt av Filosofie magistrarna Fru Y. Sörbom, Uppsala, och sedermera läroverksadjunkten Kr. Söderberg, Skövde.

Den höglärde Schefferus' anvisningar rörande bästa sättet att resa i utlandet.

Lysande, höge herre!

Din sons förträfflige handledare har ofta omtalat för mig, att du ville veta min mening om hur denne din son bör lägga en utländsk resa, och vilka trakter jag ansåg, att han borde begiva sig till. Emellertid tvingas jag erkänna, att mitt råd härutinnan är av ringa betydelse, då ju de flesta förhållandena i utlandet äro mig obekanta på grund av att det är så länge sedan jag var där. För att det likväl icke skall se ut, som om jag försummade min plikt, vill jag på dessa sidor skriva samman några få förslag, vilka du med din sällsynta klokhet får förkasta eller gilla. Allraförst bör efter min mening allvarligen besinnas, att det är din son, din ende son, en i Sverige under så många århundraden högt lysande familjs enda hopp, som skall företaga denna resa i främmande land, och det är därför, menar jag, icke rådligt att han någon lång tid stannar borta från dig och fäderneslandet. Då han nu av en mängd orsaker icke kan vara borta länge, blir följdén den, att han bör göra en resa, som icke i första hand är angenäm utan så beskaffad, som hans egen och statens nytta kräver. Och det senare synes bliva fallet, om resan ställes till de folk, med vilka vi ha närmare förbindelser. Därför skulle jag icke vilja tillråda en resa till Italien eller Spanien: det torde vara tillräckligt, om han får fara igenom Tyskland, Frankrike, England, Holland och Danmark, vilket jag anser bör kunna ske på en tid av tre år, drygt räknat. Under ett år bör han taga kännedom om Tysklands, under ett annat Frankrikes och under ett tredje de övriga ländernas folk. Jag skulle önska, att resan började i Tyskland, både på grund av språket och den närmare förbindelse, vi ha med detta land, vare sig vi tänka på författning, religion eller levnadsvanor i övrigt. Från Tyskland kunde han fara över till Frankrike, vidare till England och därifrån till Holland och våra grannländer, till vilka han enligt min åsikt bör resa sist, för att lära känna det allra senaste sакläget där, såsom mest nödvändigt att vara inne i. Jag skulle tillråda att i Tyskland först resa till Kiel: där finnas så utmärkta män som Mauritius, Rachel och

Mochosius, framstående rättslärda och filosofer, vilkas bekantskap ej torde bliva utan gagn. Därefter kan besök göras i hertigens av Holstein, vår höga drottningens broders, residensstad. Därpå skulle kunna följa Hamburg och sedan Lüneburg och Braunschweig samt Helmstädt. Här torde vara lämpligt att stanna en eller annan månad, om så blott för Conrings skull, emedan ingen i dessa dagar är mera förfaren än han i vad som rör Tyskland, eller i en sant manlig filosofi. Eftersom han är synnerligen vänligt stämd mot det svenska folket, torde han ej neka att med råd och dåd hjälpa till att planera, vart resan sedan bäst bör ställas. Från Helmstädt kunde färden gå över Magdeburg och Wittenberg till Leipzig, där Herr Thomasius bor, en man av enastående lärdom, hos vilken man kan söka få lära känna det mesta möjliga av hans originella och fina tankar, som gå ut på ett bättre förstående av Grotius och naturrätten. Efter Leipzig följer Dresden, kurfurstens av Sachsen huvudstad, som kan beses i förbifarten. Därefter skulle jag vilja föreslå resa genom det övriga Meissen och Böhmen, där det finnes en stor mängd gruvor och metallverk, som böra studeras med uppmärksamhet; vidare genom Mähren till Wien och kejsarens hov. Här synes det mig också lämpligt att stanna någon tid. Där bor, om jag inte misstager mig, en man vid namn Johan Helvius Schütz, kejsrerligt råd, en mycket lärd och vitter man, som på Kristinas tid var i Stockholm, min umgängesvän för många år sedan, vilken det torde vara mödan värt att skaffa sig till vän. Därifrån kunde man begiva sig till Regensburg, där Ursinus är berömd som teolog och Liudovicus Prasch och Portner som statsrättslärare och i offentliga värv väl förfarna män. Från Regensburg går färden genom Bayern till Schwaben, där man bör ägna några dagar åt Nürnberg. Där bor Kristoffer Arnoldi, en vitter man av stor lärdom, genom vilkens råd och bistånd man kan få reda på vad som är värt att lära känna där och i omnejden. Därefter kommer Augsburg, Ulm och Stuttgart, hertigens av Württemberg residensstad, sedan Tübingen, berömt för sitt ryktbara universitet. Därefter kunde kosan styras genom Frankfurt och Heidelberg till Strassburg. Därifrån skulle man följande vår kunna taga vägen till Frankrike. Jag skulle dock tillråda, att man icke far genom Lothringen utan genom Schweiz, såsom mest sevärt. I Frankrike är det enligt min mening olämpligt att genast begiva sig till Paris innan man skaffat sig färdighet i franska språket på någon annan lämpligare plats, som jag tycker bör ligga ej långt därifrån och som för övrigt bör vara fri från beröring med tyskar och andra främlingar. Okunnighet i språket hindrar en från att oförskräckt nalkas de stora männen och tvingar mer till umgänge med det lägre folket, varigenom

icke blott språkstudiet förfuskas utan också annat ont uppkommer, som man sedan har svårt att övervinna. I Paris finnes liksom ett koncentrat av den borgerliga, den förnäma och den lärda världen, och i denna senare höja sig sådana verkliga stormän som en Chapelain, en Dupuy, en Ménage, en Bigot, en Boulliau, en Petit och andra. Om man lyckats knyta bekantskap med en eller annan av dessa, blir vägen lätt att lära känna även de övriga. När Paris blivit noga besett, återstår mig att tillråda den mera omfattande rundresa, under vilken de flesta resande pläga fara omkring till de förnämsta länderna i världen. Denna resa kan fullbordas på en tid av tre eller fyra månader. Sålunda styres färden till England, där man väl bland de lärde särskilt lägger märke till de män, som bilda det nya ryktbara sällskap, vilket har till syfte att på empirisk väg utforska filosofiens visshet. Från England styres kosan över till Holland, där Gronovius i Leiden och Grævius i Utrecht äro berömda framför andra. Ingen av de två skall låta sin hjälp tryta, i synnerhet icke Gronovius, vars råd man enligt min åsikt allra helst bör lyssna till, då det gäller att lära känna Holland. Från Holland kan man fara genom Bremen och Pommern sjövägen hem eller genom Pommern och Bremen landvägen till Danmark, allteftersom det synes lämpligast. För övrigt skulle jag vilja tillråda att, innan resan anträdes till något land, ur en lämplig resehandbok skaffa sig en elementär kunskap om det. Till detta ändamål skulle före resan till Tyskland kunna läsas Zeiglers resehandbok, före resan till Frankrike Sencerus' eller möjligen bättre och nyare resehandböcker, o. s. v. När man på så sätt skaffat sig en viss allmän kännedom om landet och vad där finnes att lägga märke till, torde närmaste uppgift bliva att på varje plats, om det går att få tag i några lämpliga beskrifningar, kortfattade historiska skildringar o. d. rörande de enskilda staterna, områdena m. m., verkligen också rådfråga dessa. Härvid skulle jag råda till att hellre läsa sådant på vart och ett folks modersmål än på latin, detta både därför att modersmålet ger ett klarare uttryck för tingen och att vi genom övningen i detsamma bli mera tränade och befästa i kunskapen om sakförhållandena. För att nu intet misstag må begås vid genomförandet av allt detta, torde det framför allt vara nyttigt att överallt uppsöka män, som äro berömda på grund av sin vetenskapliga bildning eller annan förfarenhet i kulturella ting, hövligt tilltala dem och göra dem till sina vänner, söka utrona deras tankar om sådana saker och i övrigt av dem inhämta, vad som kan vara oss till nytta i det praktiska livet. Härtill bidrager i hög grad, om vi kunna utverka brev från den ene till den andre, av vilka framgår vår hederliga avsikt och vårt ärliga sinne samt att vi äro upptända av

iver att lära känna, vad gott, vackert och nyttigt är på varje plats. Ej heller böra vi skaffa oss denna vänskap blott för tillfället utan befästa den genom brev under resan och även efter hemkomsten så mycket som möjligt underhålla och värna den, emedan vi genom dessa djupt erfarna, omtänksamma och kloka män ofta få värderikare lärdom än genom oräkneliga andra mödor. Ej heller synes mig något bättre slag av studier kunna bedrivas under en utlandsfärd än genom att på detta sätt umgås vänskapligt med stora och lärda män. Ty det andra slaget av studier, bokstudiet, förhindras av tidens korthet, studiernas osäkerhet och olika art samt slutligen själva sättet att resa, som ej lämnar sinnet någon ro eller ej gör det möjligt att föra med sig något litterärt bagage. Emellertid skulle jag vilja giva det rådet att anskaffa ett gott urval av sådana författare, som vunnit bifall av de sakkunnige, skicka hem skrifter rörande offentliga förhållanden, låta kopiera sådana skrifter, som store män författat men ej sällan behålla utgivna hemma hos sig, och samla stora mästars verk i matematik, krigsvetenskap eller annat, som förhöjer människovärdet och hellre genom sådant än genom tom lyx i klädedräkten vid hemkomsten rekommendera sig och de sina hos stormännen. Detta är i korthet, vad jag kommit att tänka på. Jag skall sluta med några regler eller korta förmaningsord, som jag minnes mig en gång ha gett min nu avlidne käre vän Jacob Lilliehöök. Före allt annat skall du allvarligt dyrka Gud och brinnande bedja till honom i värv, som medföra många faror icke blott för livet utan, vad mera är, för den eviga frälsningen. Du skall hålla din fäderneärvda religion högre än alla andra trosbekännelser. Du skall likväl icke tvista med någon om religion, ty var och en älskar sin egen mest, när han nu en gång har den. Du får icke med åtlöje betrakta främmande religionsbruk, emedan ingenting i så hög grad retar upp människorna, som om de hållas för narrer i sin gudstjänst. Åse ej, vad du ej kan åse utan att stöta andra och göra våld på ditt eget samvete. Upphöj ej obetänksamt ditt eget folk framför det, du vistas hos, ty varje folk anser sig vara bäst. Likväl skall du med måtta och saktmod mot illvilliga angrepp försvara och utbreda ditt eget folks goda rykte. Du skall icke obetänksamt och utan måtta hos främlingar brösta dig över din ädla börd. Att undvika detta leder till trygghet och alstrar vänskap hos andra. Du skall umgås med alla vänligt och välvilligt och så vitt möjligt utan högmod och förakt. Du skall försiktigt söka vänskap, men ännu försiktigare tillåta sådan; ty de finnas, som med svepskäl och ett yttre sken av redbarhet bedraga de oförsiktiga och sedan fördärva dem med allehanda laster. Du skall också med förstånd och måtta umgås med gemene man. Ty alla kunna

icke vara oss till nytta, och ofta tvingas vi att för någon av folket, med vilken vi äro allt för nära förbundna, göra, vad vi icke skulle ha gjort för oss själva. Du skall med största omsorg taga dig i akt för liderlig älskog. Ty förutom det, att i den konsten en mängd försåt läggas för ungdomen i främmande land och många genom sitt lättsinne redan i omogen ålder ha förstört icke blott sitt rykte utan också sin hälsa och rentav sitt liv, så är det verkligen ovärdigt att skatta sitt ädla blod så ringa och att, efter att hava uttömt sina krafter hos främmande, lämna fäderneslandet dräggen samt till arvingar av så höga namn och värdigheter få svaga och vansläktade barn. Du skall ej mindre undfly ruset, denna, kan man säga, alla tvisters moder. Du skall även låta bli spel med kort och tärningar, ty de ha bragt mången till tiggarsstaven. Även om du ej fruktar denna, så göra de likväl sina dyrkare till trätgiriga, falska, rovlystna, giriga och missunsamma människor, och om dessa fel en gång släppts in i själen, äro de icke lätta att få bort. Du skall också sky lyx i klädedräkten, ty det är ett tecken på lättsinne eller andra slags brister i karaktären, när någon med överdriven omsorg och möda söker vinna anseende genom sina kläder. Om man rättar sig efter dessa och liknande råd, har man också ett säkert hopp om Guds nåd, människors välvilja och framgång i allt. Må detta ske den höge herren och må han i rättan tid frisk och sund återbördas åt dig, konungen och fäderneslandet, på det att han må uppfylla det hopp, som Sverige hyser om honom, och bliva för staten en man, sådan eder höga släkts värdighet och ditt stora namn kräva och förtjäna.

Aleinii studieplan 1691.

UUB U3a. Sign. N:o 18 fol. 10.

Sciagraphia quædam simplex concernens informationem Discipulorum modernor. Domini Klintini.

I. När *Disciplarna* komma i säng klockan 9, the små besynnerliga, eller åth minstone 10, wäckias dhe up klockan 6, kläda sigh strax, läsa Mårgon bönerna, hwar wijdh kan siungas en lijten Psalm, eller en wärs, eller annan; läses ett *Capitel* af *Biblien*: der aff *Præceptoren* i begynnelsen på en Månad eller annan *refererar* innehållet, till *disciplarne* kunna och wänjas der wijdh, att sedan det samma *per vices* göra. Och ställes detta så, att det är alt slutit för 7, att dhe då komma till sine *ordinarie studier*. Men när årstijden så medh gifwer och wackert wäder är; kunna dhe (större besynnerligen) strax Morgonbönerna äre

läste, gå om Ohnsdagar och Fredagar med *Præceptoren* i kyrckian, då läsandet i *Biblien* kan up skiutas, till dhe ordentelige *lectioner* äre *absolverade*, antingen näst för eller effter Måhltijden.

II Begynnes medh en Lexa aff *Elementis Rhetoricis Mitternachts* eller Vossi; dhen ene dagen, och den andra aff *Compendio Haffenrefferi*, oachtandes hwad Söckendag thet är; torde och wara rådeligit om Morgonstunderna låta dem begynna läsa *Epitomen Grammaticæ Græcæ D. Gezelj* aff den siste *editionen*: hwar wijdh *Præceptoren* så *modererar* medh lagom länge *lectioner*, och så utthyder för dem thet dhe skola läsa uthan till, att the noga forstå hwart ordh; och weta der ett *nomen*, *pronomen*, eller *Participium* står in *Casibus Obliquis*, huru det i *Casibus rectis* nembnes, och dher ett *verbum* förekommer, att dhe och warda underwiste om, huru det liuder i *temporibus cardinalibus*, så haffwa dhe ofehlbart den rätta fruchten af läsandet, *quia juxta Erasmum: bona memoriæ pars est rem penitus intellexisse*. Dhetta alt skickas så, att dhe hafwa denna Lexan läsit så tidigt, att dhe kunnat ätit frukost för *Nio*, och dhå wara redo till andra *lectioner*.

III. *Expliceras* tillskifftes af *Cornelio* och *Phædro*, hwar wijdh och altijdh *indigiteras* för dem dhe wackraste *locutionum formula* eller *Phrases*, och sedan dhe påmint sig, at dhe kunna well *explicera* hwad dem är före tydt, *annotera* dhe *Phrases* som dem äre wiste, och låta *Præceptoren* rätta hwad dhe kanna feelat.

IV När detta ähr bestält, må dhe leka till Middagz Måhltidz stunden, om dhe och kunde då möda sigh, att dhe wordo warma, woro wäll.

V. Effter måhltiden må de och något leka till sin *recreation*, men icke att dhe då möda sig alt för hårdt; uthan dhe som icke kunna nöta tijden medh spelande eller rjtande, kunna på en halff stund roa sigh medh små käglors eller beenkoters leek.

VI Klockan itt är hwar och en färdigh att sittaa wijdh sin affwarsamma syssla; the Små att skrifwa effter förskriff, och om the Större skola sigh ther wijdh och öffwa; håller iagh före, att the allenast en halff stund dher på använda. Sedan *Componera* dhe dhen ena dagen, och dhen andra *vertera* aff *Cornelio*; och hwad dhe mehr hinna, läsa dhe *Phrases* och *locutionum formulas* uthan till, som dhe för middagen skriffwit och *Præceptoren emenderat* hafwer.

VII Dhen öffrige tijden ahnwändes till *repetition*; så att alla dagar, een halff time nyttias att *repetera* medh dhe äldre, och een halff medh dhe yngre.

VIII. Effter frukosten läsa dhe yngre ännu någon tijdh *Glosor*,

men framdeles förmodar man dhe skola kunna betiena sikh aff *Æsopi fabulis Latino Suecis*; men först om Morgonstunderne läsa the af *Grammatica*, hwad *Præceptoren* seer dhem wara nödigt och dhe kunna fatta, altijd så lagandes, att dhe förstå det dhe läsa.

IX. Om ohnsdagarna göra the så mycket kortare *compositioner* och *versioner*, att dhe i rättan tijdh hafwa tijdh och ledigheet till någon *recreation*.

X. *Expliceras Ewangeliem* om lögdagarna och andra helgedagz afftoner eller *vigiljs*, och så repeteras dher aff dhet nödvändigaste effter *disciplarnas Capacitet*.

XI. Effter afftonmåltijden öffwas dhe een halff stund med räknande, och när dhe äldre dher i något till tagit, warda dhe och upmuntrade, dhe yngre dher i att underwijsa, hwilket att dhet och må ske under tiden i *repeterande*, iagh icke ogillar lickwäl *præsente et moderate Præceptore*.

XII Vnder Predikningarna hafwer *Præceptoren* så *disciplarna* hoos sikh, att han dem kan påminna hwad tienlige Predikzord som kunna förnimmas, som dee kunna fatta, fordrandes när dhe komma heem, dherföre räkenskap, låtandes hwar och en sine Predikzordh upskriffwa och uthan till läsa.

XIII Om Söndagar och Helgedagar måste dhe ingalunda medh några bullersamma lekar förlusta sikh, förr ähn afftonsången är uthe; och dhe giort beskedh hwad dhe dher lärddt.

XIV. Wijdh Afftonbönernas läsande, wille iagh gärna att och lästes *Avenarj* Afftonsignelser, och att dhe äldre hade åthminstone en tysk bok, som dhe kunde see uthi det, som på Swänska lästes.

Dhetta nu effter tjdzens lägenheet. Gudh förläne till alt sin milda wällsighelse! Så önskar

Stockholms Östre Förstadh
den 30 Jan: Anno 1691

dheras tienstskyldigaste tjenare
Abraham Aleinius.

K. M:t om adelssöner till läroverken.

RA RR 19/5 1693 s. 315 v:o—316. Håkan Andersson Fegærus, född 1635 i Fägre prästgård i Skara stift, e. o. jur. prof. i Uppsala 1667, adlad Fægerstierna 1675, landshövding i Östergötlands län 1693, död s. å. — Motsvarande skrivelser torde utgått till övriga länschefer. Påbuden voro säkerligen inspirerade i viss mån av biskoparna å läroverkens vägnar och sålunda ej enbart av adliga. De senares kritik över läroverken (jfr här senare Hallandsadelns önskemål 1727) äro ett slags svar å K. M:ts och eforernas strävan att

få adelns pedagogiska (och filantropiska?) intressen länkade till de allmänna läroverken.

C. Piper Till Landzhöfdingen Fægerstierna, at öfwertahla Adelen i Östergötland, att holla sine barn wid gymnasium.

Carl etc.

Wår ymnest etc. tro Man etc. Såsom ingen ringa macht deruppå ligger, at Vngdommen i Wårt Rijke må blifwa wähl upfostrad, blifwandes till den ändan *publique* Scholar Gymnasier och Academier af Oss underhåldne, hwarest den samma så utj dess Christendom som andre bookelige konstler och wetenskaper kan blifwa underrättad och *informerat*, samt således göras *capabel* till Wår och Fäderneslandets tienst Altså, och emedan Adelen gör dhet förnämsta Ståndet i Rijket, och således högst angelägit är om deras goda *Education* och uptuchtelse; Så skulle Wij gerna see den Adelige Vngdomen intet mindre än andre wille betiena sig af den *publique informationen* som skeer widh Wåre *Gymnasier*; och är fördenskull hermed till Eder Wår nådige willie och befallning, att I på alt giörligit sätt sökie *animera* och förmå Adelen utj Edert anförtrodde höfdinge döme till at hålla sine barn till *Studier* och wid den *publique information*; lärandes kunna tiena för ett stoort skähl at förmå dem der till, om I låten dem förstå at dhet samma icke allenast lærer oss wähl behaga, utan wele Wij iemwäl om sådanes befordring wid tilfålle fram för andre i nåder wara påminte. etc.

Carolus.

Läroplan för greve Carl Oxenstierna 1700.

UUB X 284 a aktstycke 1.

En kort förteckning, med några nödiga förändringar, uppå de priuat öfningar, som Högwällborne Hr Grefwe *Carl Oxenstierna* år 1700 ifrån *Martio* idkandes warder under *præceptoren Monsr. Ionas Victorin*, alle Mån- Tijs- Torss- och Fredagar.

Effter morgon Bönen och ett Capitels läsande utur Bibeln uthtydes *Compendium Locorum Communium* Hafenrefferi, så att Hr. Grefwen beflitar sig därom att kunna *memoriter recitare* de nödigste *Definitiones ac Divisiones*, samt emot åtskillige *Sectors errores* stadfästa *Fidei Christianæ capita* med de förnämste skriftenes språk.

När Hr Grefwen ätit frukost uthtolkas för Honom så här effter som här tills 1. *Julius Cæsar* både på Latin och Swenska. 2. Utmärckas de förnämste *regulæ grammaticæ* så till *etymologiam* som *Syntaxin*, samt

ordasätt, jämte *tropos* och *figuras*, som af *auctore* brukade blifwa 3. Uth-wisas på Charterne de angelägneste orter, som uti desse *commentariis* komma till att nämnas: Då och så wid tillfälle korteligen kan påminnas åtskillnaden emillan den gamla och nya *Geographien*. 4. Uttagas de förnämsta *Politicae et Morales observationes*. 5. Gifwes wid handen huru *Auctor* icke allenast begynnar, *continuerar* och ändrar *periodos*, utan och huru han dem tillhoppa binder, det och sedan wed *imitationen* noga i akt tagas bör. Den öfriga tiden till middagsmåltiden användes på *Chronologien*; hwar wid *Epochæ* noga åthskillias.

Effter middagen öfwar Hr. Grefwen handen effter en wacker förskrift. Sedan gifwes ett kort *Exercitium* på god Swenska, det han öfwer-sätter på *Latin*, så wida som möjligt är wänianades sig sielfwa *auctorem* at *imitera*. Understundom gör och Hr. Grefwen en god *version* af några andra *periodis*, då han mer tillseer att uthsökia *auctoris* egenteliga mening än sig till bokstafwen binda.

När det bestämt är, blifwer *Scriptum* i boken emenderat, då Hr. Grefwen noga *informerar* uti det han kan felat, på det han Sig där effter för slike feel däs bättre kan taga till wara, och sedermer märkia huru han dageligen i sine *exercitiis* tilltager.

Där näst skrides till *repetition* af den *text* som af *Cæsare* före middagen är uttolkader, då och noga förnimmes hwad Hr. Grefwen behållit af allt det som då förklarar blef, och hwad som fattas åter uppfylles.

Hwar uppå uthtydes ett stycke af *Q. Curtio*, så att begynnelsen blifwer af *Libro tertio: refererandes* dock *Monsr. Victorin* för Hr. Grefwen korteligen den föregående *historiens* sammanhang af *Supplemento*, hwilket synes bäst skrifwet af *Freinshemio*. Utaf *Curtio* wisas, som tillförna sagdt är om *Cæsare*, hwad förnämligast är att utmärkia.

Den öfriga tiden till aftonmåltiden användes till *Geographien*, föliandes *præceptorum Joh. Hübners method*, och så lagandes att de förnämste *quæstiones ventileras*: Hwar wed kan och för *Latinen* skul och *Historien* af desse senare tider, *Cellarii Historia noua* komma uti *consideration*.

Effter afton måltiden näst före Hr. Grefwen går i Säng, gör han en kort och *Summarisk relation* på *Latin* af det han om dagen läset, och sedan sluter med ett *Capitel* utur *Bibeln* och sine wanlige aftonböner.

Om ons- och Lögerdagarna läser Hr. Grefwen ofwan bemälte *Compendium Locorum Theologicorum*. Sedan underwisas han uti de stycken, som höra till *Historiam Sacram* och *Res Ecclesiae*, hwilket uti *Boxhornio* sin särskilte *columnam* för sig hafwa, och vidare af andra *Scriptoribus* kunna förklaras. Efter middagen kan Herr Grefwen öfwa sig uti *Arithmetice*. Den öfriga tiden blifwer för Herr Grefwen ledig till *recreation*.

Pageinformatorn Nils Hufvudsson Dals pedagogiska reformplan 1725.

— — — — Två hundra elva år gammal och sålunda svåråtkomlig är den broschyr om adlig ynglingafostran, vilken anonymt utgivits av mannen med det ovanliga namn, som anges här ovanför (eller Nils Dal Hufvudsson, såsom han också ibland kallade sig). Häftet skall här omtryckas (och det så noga att även feltryck återges). Och eftersom någon magister eller studiosus, som tydligtvis ansåg bokens tryckta schemablankett inbjuda till arbetsbesparing vid ut- eller avskrivandet av en ny läsordning, verkligen fyllde i densamma med namn på för honom aktuella studieämnen och auktorer, så må även detta (om än bristfälligt utskrivna) »schema» i Kungl. bibl.:s exemplar få följa med i utgåvan.

Författarens pedagogiska ideal eller inställning framgår i viss mån därav, att han till svenska översatte tre böcker av den engelske stats- och naturvetenskapsmannen Francis Bacon (1561—1626). Och även i sitt föreliggande Betänkande rekommenderar han ett arbete av denne, som tidigt verkade för nedbrytandet av den s. k. humanistiska bokauktoriteten och pluggmetoden och som själv blev en auktoritet för kraven på natur- och sakvetande, erfarenhet och åskådighet. Dal torde varit den förste eller en av de förste som direkt (d. v. s. utom medelst omvägen över Comenius) fört Bacons böcker och idéer in i svensk litteratur, och han följde väl då dessa i viss mån även i sin praktiska pedagogik bland hovets pager. — Om den fattige informatorns intresse för Plutark jfr här anteckningarna om Petrus Rudbeckii *Insignis Pueritia*. — Och han försvenskade bl. a. Cornelius Nepos biografier samt svenskhistoriska arbeten av Schefferus och Loccenius.

Betänkande

Om

En ung Herres

INFORMATION.

*Nec sum animi dubius, verbis ea vincere,
magnum*

*Quam sit, § angustis his addere rebus ho-
norem.*

STOCKHOLM,

Tryckt hos JOH. LAUR. HÖRRN, Kongl. Antiquit. Archivi

Boktr. Åhr 1725.

Til Högwelborne Herr N. N.
angående des Brorsons / Herr N. N.
Manuduction uti sina Studier.

När man betrachtar ungdomens nödiga och behöriga upfostring / uptuchtelse eller upförande / til det / som skal bibehålla eller förbättra dess Siähls / kropps och lyckas förmåner; då må man wel / med *Virgilii* bekanta *exclamation* utropa: *hoc opus, hic labor est*; emedan här måste såsom på en uti sig sielf lös botn / anleggias så fast och stadig grund / hwilken må tiena til at bära uppe / all den öfverbyggnad som i framtiden behöfwas kan.

De fläste som wunnit framsteg och giordt anseende i werlden / hafwa sökt fördölja sina der til fundna vägar och brukade medel / på det de måtte så mycket större förundran öfwer sig upwäckia. Någre hafwa nästan å sido satt och förachtadt sorgfälligheten härom / af den ordsak / at de utaf många prof funnit / det jemwel bästa mäns barn blifwit / wahnartige och odogse / ehuruwel dem ingen uptuchtelse fehlit / stadnade i twifwelsmål / antingen Gudz förborgade vägar eller naturens hemlige orsaker warit skuld der til / hwilket dock förgripeligit är emot all gudomelig och werldzlig lag; Åtskillige deremot / hafwa sig uti saken berömeligen yttradt och förnuftiga handledningar i liuset framgifwit; men tidernes wetgirughet kastar deras werk under samma öde som lustan klädedrägterna / i det wår naturlige föränderlighet söker nögie uti ombyte och förwandlingar.

Högwelborne Herr N. N. hafwer uti förra weckan / igenom N. N. behagat befalla mig upsättja ett *project*, för sin kära Herr Brorson i dess *studiers* berömlige förhafwande: Min allerskyldigste wyrdsamhet wägar fördenskul at wisa sig / effter dess ringa förmågo / färdig. Finnes hon icke skickad til behag eller nytta / utan omaket wärre anlagdt än ålagdt / så är det icke mindre mitt stora fel och ofulksomlighet / än dens förseende som på mig gifwit förslag; men synes hon til något duglig och gagnelig / så tordes den lärde och förfarne *Catonis* ord finna rum:

Utile consilium Dominus nec despice servi.

MAN håller före at människians weltrefnad består uti dessa tryng: Kroppens sundhet / lyckans medhåll / samt en rett uplysning i förståndet med en god bögelse uti wiljan / som äro siälens förmögenheter.

Det första lærer förnemligast erhållas / som den heliga skrift och förnemste lärde män medgifwa / när man håller en måttelig och

ordentelig *diæt*, efftertäncker och pröfwar helst sielf hwad sig sundt är / ock icke förachtar läkaren.

Det andra förwärfwes igenom låfliga och olåfliga medel / utaf hwilka de senare äro af några *Pseudopoliticis* kringspridde / men de förre läras i korthet grundeligen utaf Änselska stora Cantzleren *Francisco Bacono de Verulamio*, bland dess *Sermones fideles*, uti en betrachtelse / som kallas *Faber fortunæ sive doctrina de ambitu vitæ*.

Det tredje / eller siälens förmåner uti förståndet och wiljan / upbrukas igenom åtskilliga wetenskaper och konster / hwilka på mångahanda sätt pläga fördelas / men *distingveras* bäst uti andeliga och werldzliga / *Theologiska* och *Philosophiska* / i afseende på deras ursprung / det en del hafwa utaf Gudz uppenbarade ord / en del utaf naturens lius. Emedan de äro af mång slag ock icke alle lika angelagne / utan dels nödige / dels nyttige / dels rosamme; så förtiena de olika värde och flit / at der effter grundeligen inhämtas eller icke. Ock mädan de samtelige äro författade och beskrifne utaf många olika begåfwade *auctorer*; ty will på ett wahl ankomma / hwilke deraf til grund läggias skole och brukas för hand- eller hufwudböcker.

Här wid fordras efftertänka / huru wida samma wahl kan wara fritt eller icke / för undersåthare / som förbundne äro til at effterlefwa Kongliga stadgar / och ställa sig i detta mål Schole-ordningar och *Academiska constitutioner* til effterrättelse / på det / igenom egenwilligt *privat informerande* / onyttige / irrige samt för riket skadelige meningar och lärdomar icke må insmyga / hwilket högsal. Konung *Carl den XI.* welat afböga och förekomma igenom ett *rescript*, hwaruti hans Maj:t läfwat dem af adeliga ståndet / som wid allmänna Scholar wilja tilbringa sin ungdom / högre och större *promotion*, än androm / som stanna hemma i sina föräldrars hus. Förbemelte ordningar äro på allmänna Riksdagar af Ständernes *deputerade* upsatte / och uti dem hwar *facultet* och *class* wissa böcker föreskrifwne / hwilka de för bäst pröfwat; ock hwar dem än icke de bästa just förekomit / eller befunnos sedermer wara nyttigare böcker utgägne / så kunde dock dem sielfwom endest tilkomma sig at *corrigeras*; Hwarföre ock på sidstlidne riksdag ett utskåt tilsattes samme ordningar at *revidera*, men kom der med icke til slut. Skönt man skulle *inclinera* til modell af de *instructioner* / som utaf Riksens Råd eller Regering blifwit Arf-Printzarnes *Informatorer* föreskrifne / så kunde dock ei heller de anses såsom mehr beständige eller wahrachtige / för *rei literariæ* continuerlige omwexlingar och *incrementer*. Emedlertid tages *methodens reformation* för *consenterad* / blifwande icke allenast andre och andre böcker / med höga öfwerhetens

egen eller *Censors* och *Decans* approbation, publicerade / utan befinnes jemwel *in praxi* wid sielfwa *Academierna* och *Scholarne* / merendels andre böcker / både *publice* och *privatim*, föreläsa / än förordningarne *dictera*. Med alt sådant går dock den satzen ei omkull / at ett Rikes ungdom ju måste effter enahanda *principier*, om icke *in specie*, samma böcker / *informerat*, så wäl för deras egit goda förstånd och öfwerenskommande *in privato*, som *consens*, endrägt och samhällighet *in publico*.

Detta föranlåter mig altså at skrida til böckers föresläende jemte sielfwa *Sciencernes* upräknande / ibland hwilka / de som af naturliga liuset upkomne äro / angå / antingen språken / såsom ledsagare / eller wetenskaperna / såsom ändamål.

Vti wårt swenska språk / är ingen faststæld *orthographie* eller fulkomligen utarbetad *puritet*, ehuru en ock amman giordt sin flijt der til. För påkommande behof i framtiden / ok at fatta de *sollenne formularierne* / woro tienligt / jemte *recessernes* läsande / wänja sig wid at korteligen deras innehåll *extrahera*; Den unge Herren äger redan den färdighet / som mången anselig man icke hunnit til / uti de förnämste *Europæiske* språken / hwilka ock näppligen tåla lärer heta *vulgares*, sedan wetenskaperna i dem blifwit så ymnigt beskrifne / som för ögonen finnes: Likwel åstundar han för bättre grund skull / at blifwa / utaf de så kallade *linguis eruditis*, något färdigare uti *latinerna*. Henne til at rätt lära / är wäl hufwudsaken / flitigt läsa och *imitera Auctores classicos*; men / at winna tiden / är betänkt på kortare och genare sätt / hwarwid åtskillige sig åtagit / wissa *curricula* författa / eller uti en enda bok namngifwa och beskrifwa all ting på *latin*. För sådant / kommo en tid uti stort rop och almänt bruk / *Comeniü conatus pansophici*, lämpade til wissa *grader* effter *disciplarnes progress*, och blefwo öfversatte / snart sagt / på alla både lefwande och döda språk / samt tryckte jemte hans *latinska text*. Men sedan de kommit utur bruk / deraf / at hans *latin* icke höll allestädz profwet / wet jag ingen som sådant med bättre *success* fortsatt / än *Stephanus* uti sina *colloquiis familiaribus*, (wälförståendes de större) hwarest han med en *auctorizerad latin*, om all ting / uti en god ordning / beskiedeligen *discurrerar* och förtienar med noga acht igenomläsas / så mycket mehr / som man der igenom kan lättare blifwa mäktig at tala *latin*, om ock den öfningen behagas. Samma bok är af den *consideration*, at åtskillige lärde män icke förachta eller blyas wid henne någon gång hwart åhr igenomlöpa. Ock emedan dess *method* är så *universel*, at han lämpeligen för *locis communibus* brukas kan / så woro icke ofienligt / at der jemte / på sina *native* och

ursprunglige ställen / upteknades eller föresteldes / icke allenast de *latiners* utan ock andre *Folkslags* ordspråk och dichter / samt med kloke mäns hittige ord och sinnbilder / hwilke sedan effter en tidig *meditation*, wid hwarjehanda tilfällen / rinna af sig sielfve in i hogen / ock föda sinrika *sentimenter* så wäl uti talandet som skrifwandet. Effter *Stephanium* kunna *cursorie* lätt läsas *auctores in oratione prosa & ligata*, som anföras och *recommenderas* af *Cellario in curis posterioribus* samt *Fabricio in bibliotheca latina*, hwilke böcker jemte *Cellarii librum memorialium latinitatis* och *Fabri Sorani Thesaurum* måge anskaffas. Att här under giöra sig *Grammaticalska præcepta* bekant / kan wara angelägit för säkerheten skull / at der med bepröfwa eller bestyrka sina egna tahl och skriffter. *Grammaticor* äro tu slag; *Cloacinska* och *Sanctianska* / hwar af de förre hafwa *formerade reglor* effter *exemplens* mångfaldighet; de senare effter *Philosophiska raisoner*, gående dock på ett ut / såsom wäg och stig til en by. Fördenskul är onödigt öfwergifwa den man en gång blifwit wahn wid / allenast emädan det gångbare slaget är ostadigt i *Syntaxi* angående *subjunctivi* bruk / må *Thomæ Ire Roma in luce* derutinnan fölljas. Vti hwad ordning öfningen til skrifwande bäst anställles / wisar *Schefferus i Gymnasio stili*; förefaller derutinnan något mindre klart eller utförligt / så kan det hielpas med *Benjamin Hederichs Anleitung zu die vornehmsten Philologischen Wissenschaften* / hwarest de nyares grepp nätt andragas. För *Phraseologie* är *Schönsleders apparatus eloquentiæ* bäst at hafwa til hand. När man uti sådana *exercitier* begynnar mogna / tienar *Morhofius de conscribendis epistolis, de arguta dictione* och hans *deliciæ oratoriæ*. Men för all ting må man icke skrida til något swårare *exercitium*, inman åtskillige giltige prof äro gjorde uti de föregående lättare. Til underrättelse om widlyffigare och prydeligare tal eller skriffter / dem til att sammensettia eller uplösa / höra *Vossii* wärk. Det minsta eller *Elementa Rhetoriæ* gifwer allenast en försmak / det större / kalladt *Partitiones Oratoriæ* gör godt nöge / och det största / *Commentarii Rhetorici*, innehåller öfwerflödig kunskap. Hwad nyare *Scriptores* härutinnan tillagdt wisar den förbenämde *Benjamin Hederich*. Dock omröra desse nästan allenast egenteligen *Civile* och *Forensiska* saker. Men huru andeliga skriffter / tahl och predikningar inrättas och utföras / lærer *Gæzius* tydeligen i sin *Rhetorica Ecclesiastica*, och huru *Academiska* eller *Scholeorationer*, förutan de omtalde / uppsättjas / wisar *Veisius* uti sina *Institutionibus Oratoriis*.

Philosophien bestod hos de gamla uti många partier och *Secter*, så til *instrumentales*, som *reales*, *Theoreticas* och *Practicas*, *disciplinas*;

Vt af hwilka den *Aristoteliska* haft längsta bestånd och ägt så stor myndighet eller anseende / at man inrättat sielfwa *Theologiens* läro-puncter dereffter. Hwarföre / och då den *Cartesianiska Philosophien* begynte rota sig in wid *Academierne* i riket / ansåg Präste-ståndet det såsom högstfarligt för den himmelska lärans renhet / erhållande igenom sin *supplique* til öfwerheten / i samma sak / en *deputation* af andeliga och werldzliga personer. *Deputationen* befän / det en ren *Theologie* och en sund *Philosophie* hade med hwar annan ingen sådan förwandskap / at den ena behöfde *reguleras* effter den andra / utan kunde *Theologien* igenom *Philologien* och *Historien illustreras*, men *Philosophien* medelst *experimenter* och hwarjehanda *indagationer* förbättras. En tid hafwer ock / utom dess / en *reformation* warit äsyftad wid vårt fäderneslands Högscholar / då / til en begynnelse / *Ethica Aristotelica*, såsom *gentilis* eller *pagana*, anfäktad blef / ock i stället *Christiana* anböds. Men den stridigheten stannade utan *decision*, och kom sedan *Samuel Pufendorf* in i riket / hwilken brachte sin *moralitet* til det anseende / at hon öfwer alt blifwit gängse. Altså / *generelt* til sägande / följes här hoos oss / uti *instrumentalibus Aristoteles*, uti *theoreticis Cartesius*, och uti *practicis Pufendorf*, ehuruwel någorlunda *eclectice*, det är / med något wahl och *arbitrerande*. I begynnelsen ock ungdomen / wil dok icke gå an / at taga sig sielfwa dessa *auctorer* eller *uphofsmän* före / emädan deras wärk gemenligen äro swära och widlyfftiga utan måste man betiena sig af deras *sectarier* och *epitomatorer*, som korte och tydelige äro.

Med *Logica* och *Metaphysica*, såsom *reele* wetenskapernes närmaste handwerktyg / gör läroståndet sig stor nytta och anseende; för ährostandet äro de mindre gagnelige; Fördenskul är nog / om deras egenskap uti kort tydelighet begripes / til *Aristoteliska* sättet af *Jacobi Thomasii Logica* och *Metaphysica erotematica*, och til *Cartesianska* maneret af *arte cogitandi* med *Buddei præfation* samt *Claubergii Ontologia*. Vti naturkunnigheten / effter de nyares mening / berömmes *Rohaultii Physica* och *Sturmii Collegium curiosum experimentale*. *Aristotelis* mening härutinnan hålles *Jacobus Thomasius* före hafwa så wel som kort träffat uti sin *Physica Erotematica*, som tillika med de förre må jemföras emot *Hofvenii Physica*, hwilken plägar til grund läggias. Vti *Mathesi pura* lærer wel hemtas grund af *Dures* skrifter och flitwillige underwisning; Vti *mixta* och des åtskilliga delar / är *Rålamb*s adelige öfning och *Sturmii Mathesis Juvenilis* låfwerd och anständig / hwarwid den unge Herrens welbekante ferdighet uti *Pictura* och *Musica* högeligen gagnar. För någon vårt rikets skiljachtighet ifrå andra uti nya eller gamla tideräkningen / är bäst bruka *Joh. Bil-*

bergii och *Magni Celsii computer* såsom och *Samuel Kroks* svenska och runska / samt *ecclesiastique calendarier*. Kan man ock hafwa *Lundelii Kopparstick* / hwaruti nästan alla *Nationers Calendarier* med runstafwen *concilieras*, så är det förnögligt. Wid *Geographien* *recommenderas Otium Ulysseum Grosseri* för sin jämna *method*, der med han / wid hwart land / *observerar Mathematica, Physica, Politica, Historica*, kunnande hwad sig nyligare tildragit och förändrats / utur *Hübners werck* / med ringa möda / tilläggias. At förstå werldens sammanhang / eller himmel och jordz beskaffenhet / som på *glober* och *sphæris* *repræsenteras*, tienar *Sprengeri usus globorum*; af *Geographiska chartor*, hållas *Sansons* i pris / för sin storlek / *accuratess* och klarhet / hwilka om man wil beswära sig sielf att *illuminera*, fäster det sig bättre i minnet. *Disciplina practica* eller *moralis* warder inhämtad genom naturens och folks lag / samt igenom *exempel* utur alla tiders *historier*. *Ethica* eller *Sedoläran* / lærer näppligen finnas fulkomligare / med behaglig korthet / sammanskrifwen / än uti *Bilovii Doctrina de moribus & virtutibus*, samt des *Sciagraphia juris Divini naturalis, positivi & gentium*. At weta sin borgerliga plikt och skyldighet / lærer lagboken bäst af *Abrahamssons* uplägning / jemte *Schmedemans, Justitiæ-Executions-* och *Påst-ordningars* samlingzwerk (hwilke dock behöfwa *completeras* efter *Hadorphii* skrifne och de ifrån 1660 tryckte *placat-register*) samt *Claudii Klotz* lagfarenhets spegel / som är stäld effter *Grotii method*. Vti *Politica*, är *Veisii Nucleus* ganska redig / kort och klar; *Lipsii Politica* grundrik. Kunskapen om vårt rikets inretning och regementzwäsende / föreställer *Michaël Gyllenstolpes Politica, ad statum regni Sociæ accommodata*, och *Claudii Prytz* widlyfftigt skrifne *jus publicum*, tillika med de nye Regeringz *formerne*. Hushållningsläran eller *Oeconomica*, plägar hos oss til äldren och *prazin* besparas; der uti hafwa eljest beröm / *Gyllenstolpes Oeconomica* ock en *tom* af *Rålamb*s adelig öfning. Wid *historien*, tages först *Chronologia Terseri* til grund / dernäst läres *Historia Ecclesiastica*, med en i alla *epochis* och *seculis æquabel method*, utur *Benzelii breviarior*. Sedan *Historia Patriæ*, effter *Messenii* mening / utur *Pufendorfs* inledning; och effter *Johannis Magni* mening / utur / *Paulini historia arctoa*. Här uppå företages *universal historien* / eller de så kallade fyra *Monarchiers*, som tillika med flere *Rikens* och *Republiquers historier*, beqwämligen fattas utaf *Johan Hübners Politische Fragen aus der Historia*, och behållas wel i minnet / när brede wid brukas de der öfwer inrättade och nyligen i tryk utgågne *tabeller*. *Genealogien* gifwer *historien* stort lius / ock äro i den *Bibliske* / *Johan Peringskiölds*, och uti den *werldz-*

lige / *Johan Hübners* mycket ansedde. När man framdeles tager sig före sielfwa de gamla *auctore* / som äro källan och ursprunget / då förtienar at i acht tagas / hwad hälst til *eloquentien*, *politien* och *geographien* länder. Wid de swenska må anmerkias *Sacra*, *civilia*, *militaria*, som *Loccenius* förr giordt uti *antiquitatibus Sveo-Gothicis*. Öfwer alt / är i detta *studio*, såsom et stort *NB* til märkiande / at af *Chronologien* tagas wissa tidzrum / *intervalla* och *perioder* i grann acht / der wid Rikernas största *revolutioner* eller förändringar utmerkias och emot hwar annan inbördes jemföras / så at det enas tilstånd emot ett annats eller fleras / på lika tid / *observeras*.

För den andeliga wishetens höga wärdighet och nytta / måste fligit läsas den Heliga Skriff / och kan hon gås igenom på ett år / när twenne *capitel* hwar morgon läsas / och sammaledz twenne hwar afton. Jemte läsningen / hafwer det ett stort nögje och gagn med sig / at wid hwart och ett *capitel* serskilt efftersinna / til hwilken trones *artikkel* eller *præceptum decalogi*, det må kunna *appliceras*. Gudz wilja om menniskans salighet / som såledz i åtskilliga tider / genom *Propheter* och *Apostlar* blifwit uppenbarad / hafwa lärde män elljest fördelt och begripit under wissa *titlar*, *loci communes* gemenligen kallade / hwilke ju mindre *Philosophiska termer* de bestå utaf / ju lättare äro de at begripa. *Haffenrefferi* arbete / är effter *profectorne* lämpat / och inrättat på try sätt; det minsta kallas *Synopsis*, det medelmåttiga *Compendium*, och det fullkomliga *Loci communes*. *Methoden* deruti är sådan i hwart *loco* för sig / at först sättjes en *definition*, hwilken igenom frågor och swar vidare förklaras och bestyrkes med skriffteus språk; för det andra påminnes tillämpningen och nyttan der af i vår Christeliga wandel / och för det tridje utmerkias willfarelserne / dem man bör taga sig i acht före / innehållande altså tillika *credenda*, *facienda* och *fugienda*. Denne kunskap kan småningom vidare fortsättjas och förökas / utan synnerligt bry eller omkostning / der man wänjer sig afhöra pedikningar med sådan achtsamhet / at man effter slutet och hemkomsten i korthet kan uptekna predikningens förberedelse / ingång och afhandling / hwilket ock skulle / på ett års omlöp / giöra en *postillam compendiosam*. Här jemte wil anständigt wara / at giöra sig bekanta / vår *Lutherska* församlings *symboliska böcker* / emedan wid ämbetens tilträdande atid fordras / sig til dem edeligen förbinda / och jemwel upwäxande *religions* twistigheter dereffter *examineras*.

At annorlunda / än uti en *Scientifisk* ordning och til ett wist ändemål / af blott förwete / *ex incidenti* eller *promiscue*, effter qwickhetens och hugens driff / slå sig til *studerande*; det liknas wid seglande utan

styre / då i farten löpes fara / emillan de tu slagz *pedanterier*; grubblachtigt *scrupuleust* hufwudbry i onyttiga saker / och *plaisirlighet* af *superficial* eller skienbar *notice* utan soliditet. Hwarföre är angelägit sig sielfwan inskränkia och en lag föreskrifwa med stadigt upsåt den samma *stricte* mehr än *laxe* effterlefwa. Til desto säkrare ihogkommelse och erinring / kan uti en *tabell*, fördelt effter wekodagarne och dagstimmarne / inskrifwas det / som för godt blifwer funnit at *studera* uti; hwilken alla aftonar / må tagas före / ock i ordning der effter / ett kort enskyllt förhör eller *repetition* ock räkenskap giöras / med efftertänkande huru man i det ena ock andra wunnit framsteg. Der hos bör ock besinnas / om man i lefweret ock omgänget / sig Gudeligen / rättfärdeligen och tuchteligen förchällit / emot Gud / nästan / högre eller lägre / och sig sielfwan / til ett rent samwetes och godt namns bibehållande. Jgenom sådant tilwäxer en nödig efftertanka och otwiflachtig fasthet i sina stycken.

När *principia* och *fundamenterna* wid slikt sätt anlagde äro / ock man / för anseende / *curiositet*, nyttans och sanningens skull / wil förwärfwa sig vidare och högre wetenskap / särdeles i sitt föresatte *vitæ genere*; så bör utaf *historia literaria* giöras bekant *studiernes* tilwäxande / hwar til höra *Morhofii Polyhistor*, och *Struui bibliothecæ Selectæ* med vår *Svecia literata* och dylika fler inrikes wärck / förutan månadliga eller åhrliga tidningar / *journaler*, *ephemerides* och *acta euditorum* från alla orter; i anledning hwar af de bästa böcker utses ock inköpas. Men der wid behöfwes ett *discret* förstånd och noga achtsamhet för *confusion*, hwar emot bästa *remedium* tyckes wara / til at *interfoliera* sina antagne handböcker med stort papper / och der / på sina tilbörliga ställen / inskrifwa andra *Scribenters* meningar och betrachtelser med *reflexion* af hwad ordsak somlige *differera*, samt huruwida de stå / at förenas eller icke. Förefaller något besynnerligt / som den antagne *auctor* icke pekat uppå / så lägges derföre en *appendix* til. Huruleds på flere sätt kan til minnes utpläckas ock i ordning behållas / särdeles då man är ifrå sina handböcker stadd / wisar tilfyllest *Placcius*, i sin *tractat de arte ercerpendi*.

Til alt detta / komma såsom *subtile elementer* at inflyta / omgänge och brefwäxling med sådana personer in- eller utom landz / i dienst eller utan / som hafwa grundelig lärdom / ansenlige samlingar och godt upsåt / hwilket sidsta mig skyldigst tilkommer at betyga ock erwisa til mitt sidsta.

Stockholm / den 20. Nov.

N. N.

Anno 1721.

Timarne före och efter middagen.	Söndag.	Måndag.	Tisdag.	Onsdag.	Thursday.	Freitag.	Lördag.
VI.	Bibel	Theolog	Tyska	Valin	Moral	Log	Räkna
VII.	"	Dito	≠	Hebraez	Nov.	Fransyska	—
VIII.	"	Kyrkohist	Novum Testament	+	+		Evad
IX.	"	Dito	Dito	Heb.			
X.	"	Dito		Skrifva	Virgi	Lat	Skrif
XI.	"	Cicero	Iusti				
IV.	"	Dito	f				
V.	"	Curcius	f	Bib	Orid	Cicero	Bib
VI.	" Bib	Dito.	f				

Privatlärare och läroverksinspektörer.

RA Ecclesiastikdeputationens handlingar 1726—27 vol. 23, nära slutet. Senare är överst tillskrivet: »Upl:t i Beswärs Deput:n d: 13 Aprilis A:o 1727». Samt under Transumt-meningen: »D:o remitterat til Riksens Ständers förordnade *Ecclesiastique Deputation*, som lærer tilse hwad häraf kan wara nyttigt och gagneligit. Datum Stockholm ut supra. ad mandatum J. Wulfwenstierna». Och nederst: »ankommit till Eccles: deput. d. 1. Maii 1727.» — Frih. Jonas W., född 1681, ledamot av lagkommissionen 1724, kammarråd 1727, riddarhusdirektör 1731—1738, död 1762.

Transumt af Ridderskapets och Adelen uti Halland ingifne Beswär.

14. Som til ett Rijkets och *republicques oeconomie* icke ringa macht derpå ligger: at ungdomen updrages uti *studier* och boklige konster, och det faller icke mindre en stor dehl af *Adelen* än de öfrige stånden i desse medellöse tider alt för kostsamt, at hålla *private Præceptorer* at sine barn, som ofehlbart måste skie, när skohlarne i Riket icke hållas i noga upsicht, dertill med mycket swårt, at få *Capable Subjecta*, som wilja antaga *Conditioner* hos *privatos*, emedan de aldrig så snart kommit til *Academien*, som de gienast, i synnerhet i vår ort, sökia *ordination* til *Cappellanier*; Altså till at rätt gagna den ömhet, som så wäl Hans Kongl. Maj:t som alla Sweriges Ständer berömmel:n hysa för ungdomens *education*, underställes, om icke någre wisse lärde män kunde förordnas, som jämte *Probsten in loco* ährl:n efftersåg, at igenom *publique examina* noga erfordras icke allena *Scholæ* betienternes flijt och förhållande, utan ock om *Methoden* til *Informationen*, samt huru det förordnade underhåld, och de förlänte *beneficia* rättel:n *distribuera*s.

Prof. Carl Aurivillius: Studieplan för informationsundervisning.

UUB X 251:b; egenhändig skrivelse från mitten av 1700-talet. Ur Lidéns saml. En avskrift finnes i U 40:66 Afd. II 35 s. 389—390. Förf. (1717—1786) var poëso och sedan orient. lingu. professor i Uppsala. »Var ovanligt nitisk som lärare och kunde framställa sitt ämne på en gång grundligt och enkelt» (Nord. Fam.-bok). I X 251 b UUB finnas hans och andra Aurivilliers biographica etc. etc. — Efter rubriken härnedan är senare skrivet med annan hand: uppsatt af Prof. Carl Aurivillius.

Kort Instruction.

Stiges så bittida upp hvarje morgon, att Bön kan vara hållen till kl. Sju. Deruppå läses ett capitel i Bibelen på Svenska, hvarutur de förnämsta Historiska och Moraliska sanningar anmärkas och efter kort förklaring på minnet läggas.

Om Måndagar Tisdagar Torsdagar och Fredagar.

Ifrån 7. till 8. fortfares i Epitome repetitionis Benzelianæ på det sättet att bibliske språken uppslås och deras bevisande kraft undersökes, samt till förevarande ämnen lämpas, då äfven alltså som till vår salighets rätta ordning och lefvernets förbättring besynnerligen hörer, i sin fulla dag och förbindelse framställes.

Ifrån 8. till 10. förhafves Moralen, under samtal igenom frågor och svar, inrättade i anledning af den bok som Herrarna hittills följt. Man betjänar sig af Modersmålet att bibringa tydeligt och fullständigt begrep om alla förekommande tankar och satsar, hvilket sedan det skedd, försökes om icke Herrarna kunde efter handen vänjas att på Latin uttrycka det som således förut riktigt fattadt är. Härvid gifves ock tillfälle, att utur de i Sedoläran förefallande förnufts slut framdraga de oumbärligaste grunder till Logikan, och deras nödvändighet samt rätta bruk förklara, så att ingen särskild tima för Logikan tyckes nödig vara.

Ifrån 10. till middagen tracteras Historien, hvarvid Prof. Voltemats genväg följes, och det som af Geographien, Genealogien Chronologien och Heraldiken behöfves, tillika så redigt omordas, att det bequämligast i minnet behållas kan. I detta stycket, ej mindre än i alla öfriga, bör en ständig repetition och sammanbindelse med det som förr lärds, småningom stadga den kunskap som man önskar vinna. Äro Bibliothecariens Ziervogels samtida tabeller vid hands, blifver deras jämförelse icke ogagnelig. Vid de exempel af dygd och last, af ära och nedrighet, som i Historien hvart efter annat för ögonen läggas, kunna äfven korteligen och liksom oförmärkt sådana erindringer göras, som leda unga sinnen till en säker och pålitelig urskillning emellan moraliskt ondt och godt.

Om eftermiddagen ifrån 2. till fyra läses Latin i Sallustio, hvilken Auctor Herrarna redan begynt. Texten uttydes först på Svenska, sedan upprepas de förnämsta och Herrarna förut obekante Latinske talesätt, jämte närmare uttydning om deras egentliga upphof bemärkelse och bruk, kunnande jämväl allt hvad till Moraliska och Historiska vetenskapernas upplysande och utvidgande tjänligt torde förekomma, Herrarna till eftersinnande förhållas. Derpå gifves ett stycke af det som läset är, att skrifteligen på Svenska öfversättas, eller ock sammanskrifves af Herr Informatorn någon Svenska, Hvari de under läsandet anmärkte talesätt innehållas, att af Herrarna sedan på Latin äfven skrifteligen författas. Denna öfning kunde så inrättas, att när den ena dagen något ifrån Latin på Svenska blefvet afsatt, man på den nästföljande tvärt om ginge ifrån Svenskan till Latinen.

Ifrån 4 till 6. handteras Fransyskan utur någon tjänlig antingen

Historicus eller Moralist, som Herrarna kunna vid handen hafva; på samma sätt, som om Latinen nämndt är.

Om Onsdagar och Lördagar.

Ifrån 7 till 8. skärpes eftertanken genom Euclideiska demonstrationer, hvarvid äfven som i Moralen tillfällen icke fattas kunna att visa huru Förnuftslärans regler rätt förstås böra och nyttigast tillämpas.

Den öfriga tiden till middagen lämnas den äldre Herren att i de till Svenska lagfarenheten och jus publicum hörande stycken, som vid instundande examen nästa sommar förnämligast lära efterfrågas, själf se sig om, och det i anledning af Svenska Lagboken och flera till det ändamålet tjänliga böcker, som nu kunna vara att tillgå. Den yngre Herren sysselsättes under samma tid först med Arithmetica vulgaris, och sedan med Svenska Historien, sådan som hon af Cancelli Rådet Dalin författad är. Tiden ifrån 6 till måltidstiman om aftnorna de fyra dagarna i veckan samt hela eftermiddagen om Onsdagar och Lördagar kunna nu så länge på landet och öfver Sommaren lämnas till Herrarnas egen fria disposition dels att derigenom icke betaga unga sinnen förfriskning, dels att vinna tillfälle till utrönande af deras naturliga och mäst regerande böjelser, som snart lära förråda sig, när det skönjes hvartill de hållst och oftast den frigifna tiden använda.

Min mening är ingalunda att något af det som här föreskrifves, skall memoriter eller genom utanläsande inhämtas; men väl att minnet på allt sätt, som sig göra låter, underhjelpes och uppmuntras till behållande af det som förhafvas. Detta går, som jag tror, vigast, när Lärjungarne själfve i sina böcker uppläsa stycketals hvad deri finnes, och det äfven själfve först uttyda så godt de kunna; hvarefter Informatorn rättar om något felat är, samt ändteligen igenom korta och tydliga frågor ej allenast försöker huru de saken fattat, utan ock tillika med mindsta möda och bästa verkan uppväcker både förstånd och minne.

Så bör ock det som angående vissa öfningars afgörande inom vissa timmar föreslagets, icke så strängt och noga tagas, att ju Herr Informatorn fogar sig efter omständigheterna, så att ingen lection må i otid afbrytas innan saken af Lärjungarna väl begrepen är, eller längre continueras än munterhet och eftertanke hos dem förspörjes.

Så framt alltsammans bygges på en lefvande öfvertygelse om den Högstes rätt öfver människor, på en uppriktig vördnad för Hans ändemål med oss, på förnuftig kärlek för egen sällhet och lifligt begrep om dygdens eviga värde och fullkomligheter, är jag säker att min hjerteliga önskan härmed vinnes, och alle de framsteg, som af vederbörande väntas kunna, ömningast befördas.

Interiörer från Carl Johan Gyllenborgs studietid i Uppsala.

UUB. F. 380 Skrivelser från informatorn till den nioårige discipulus fader riksrådet greve Henning Adolf Gyllenborg, som varit universitetets siste rector illustris.

Högvälborne Herr Grefve och HofCancellor
Nådige Herre

Då herr Löhngren söndags afton hade flyttat hit till oss, i tancka at följande dagen begynna sin carriere med lilla grefven, fick han oförmodeligen et tilbod at emottaga Cammarherren Wennerstiernas son i Vermeland med 100 plåtars apointment och fritt vivere. Det syslosatte honom i början, tils så väl herr Professoren som jag försäkrade honom, at Nådige herr Grefven vore alt för stor vän af människosläktet at finna sig illa vid någons fortune. I hast ha vi ännu intet kunnat fullit på någon tjänlig successor. mathematique växer fuller någorlunda ymnogt i Sahla-lunder, men vackra pensel-drag äro tunnare sådde. Kan hända Ritning just nu inte behöfver utgjöra någon essential del för honom, at man för manquement deraf skulle låta fara någon som äger alla andra skickliga partier. Det är en sak som Nådige herr Grefven behagar decidera uti.

Iag kan intet nog fägna mig öfver det hopp min lille Camerader gier om sig at snart nog attrappera latinen. Den journalen som jag håller öfver Begges fljt och idoghet; Et berömmeligt täflande emellan dem begge at göra bäst ifrån sig, höll oss i går aftons vid bordet från kl. 7 till 10. den ena historien fabeln och frågan rakte den andra handen, ingen ville först tga På slutet måtte man imponera dem silentium; de consenterade änteligen, men med vilkor at i afton få börja kriget igen. Iag är säker at det skulle vara Nådige herr Grefven kiärare än alt annat at få höra dem på det sättet tilsammans uti deras fulla frihet, och då ingen ting generade den ena eller den andra.

Till nästa post hoppas jag kunna föreslå någon i herr Löhngrens ställe. Herr Prof. gjør sig möda å sin och jag å min sida.

Fartyget är ännu intet ankommit Och om det så vil continuera med frosten, lærer man landtvägen få afhämta dem, efter strömmen redan lagt sig; men än vet jag intet huru långt de hunnit.

Såsom ingen ting kan vara mig sensiblare nöje än at altid vara bibehållen uti vanlig nåd, så kan ock ingen med diupare vördnad än jag städse finnas

Högvälborne Herr Grefvens och HofCancellereus

Min Nådige Herres

allerödmiukaste tjänare

Upsala den 9 Oct. 1750.

JAgrell.

Högvälborne Herr Grefve och HofCancellor
Nådige Herre

Herr Prof. Ihre som har så mycken soim at både göra Nådige herr Grefven till nöje och at understödia oss uti vårt arbete, har fullit på herr Risell såsom tjänlig successor efter herr Löhngren. Herr Professorn kiänner honom såsom den der i alla delar kan suara emot Nådige Herr Grefvens ideer och afsigter

Han skall äga både Mathematique och Historie, skall ock i Ritkonsten intet vara aldeles främmande.

Som han uti sina angelägenheter nu ändå skulle resa till Stockholm, så har han emottagit detta bref at sielf ha den äran lämnat uti Nådige herr Grefvens händer; då Nådige herr Grefven såsom en så stor människokännare sjelf kan få tilfälle at pröfva honom, huru vida han kan vara anständig.

I hänseende til vårt fartyg vänte vi ännu på bättre tider.

Allting går friskt med våra bellis grammaticalibus. När min Grefve blir metaphysicus och Logicus en gång blir han seg at nappas med.

Han anmäler sin ödmjuka vördnad och jag har den äran uti diupaste soumission städse lefva

Högvälborne herr Grefve och HofCancellor Min Nådige Herres
allerödmjukaste tjänare

Upsala den 10 Oct. 1750.

J Agrell.

Flera brev finnas i samma samling; även ett på franska, som upptar ett schema (5/10 1750) för måndagar, tisdagar, torsdagar och fredagar: Klockan 7—8 dagbok och frukost; 9 geometri, 10 grekiska, 11 allmän historia, 12 omkostymering, 2 spisning och förströelse, 3 geografi och globlära, 4 Esops fabler, 5 svensk historia, 6 latinska glosor och fraser, 7 amusanta historier, gåtor, snillelekar på latin, användbara vid bordssamtal. Onsdagar och lördagar ägnas åt aritmetik (kl. 9—11), latinsk, fransk och svensk brevskrivning; senare eventuellt även visiter eller något vederkvickande sysslande med medicin, metallurgi, numismatik etc.

Agrell blev kyrkoherde i Hyby i Lunds stift samt prost, var född 1718 och dog 1769. Medläraren Magister Jonas Apelblad fick senare göra en resa genom Tyskland med sin lärjunge och har dels skildrat färden i flera arbeten, dels skrivit sin märkliga biografi (RA). Apelblad blev informator för prins Karl (blivande konung Karl XIII) 1762—1770. Förmäld med prinsessan Sofia Albertinas lärarinna Anna Elisabet Martineau, född 1730 (dog 1795). A. författade ett (otryckt) anonym- och pseudonymlexikon samt var numismatiker. Jfr Sv. Biogr. lexikon 2 (1920) s. 81—85.

Högvälborne Herr Grefve och HofCancellor
Min Nådige Herre.

Efter befallning genom Mag. Duræus har jag den äran öfversända Catalogue på Norrelii Bibliotheq.

Min lille Grefve tackar ödmjukast för Romerska mynten. Så snart möjligt är, skall han biuda till få dem rangerade. Han har nu slagit sig til at bli auctor. Matiären är vita Christierni Tyranni. Han har redan skrefvit dedication till Prints Gustav deruti han menar sig tjäna publicquen dermed efter man uti hans värck på en gång kan få alla de anecdoter, som man annars med mycken möda skall söka uhr Loccenio Dahlin Vertot och Hyphoff. Såsom han är ung, så pardonneras hans fel lätteligen skrifver han, hälst han gärna låter rätta sig der han kan ha felat. Då samtelige Commilitones voro samman här i söndags, höllo de saman et stort senatusConsultum; och inrättade en Academie. Älsta Gref Stenbock blef Cancellor, Min Grefve blef Rector Illustris och Cabinets Camarherre (för sina Cabinetter skull) den yngre Gr Stenbock Prof Theologiae, M Apelblad Prof. Linguar. [Occ.?] unge herr Ihre P. Juris naturæ, Gref Gyllenstolpe Bibliothecarius, M. Duræus Mathematicus, E Sotberg Poët, och jag Historicus. Alla finge fullmagter med tre signet och hvar en måste om aftonen aflägga Prof. Ock man hörde orationer från alla 4 verldenes hörn, som icke voro [vor?] die lange veile.

Efter här är en siuklig tid i Upsala har min Grefve så väl som unge herr Ihre fått præservatif deremot af Arch. Rosén. Gudskelof de hålla än helt. Så länge Gud behagar.

Har den äran at recomendera mig och mina angelägenheter uti vanlig nåd och näst min lille Grefves och min vördnad så väl till Nådige herr Grefven som till H Prof Ihre lever jag med djupaste soumission städse

Högvälborne Herr Grefve och HofCancellor

Min Nådige Herres
allerödmjukaste Tienare

Upsala den 27. Nov 1750

JAgrell

Carl Johan Gyllenborg (1741—1811), inskrevs vid universitetet 31/5 1748, blev president i Vasa hovrätt 1789, ledamot av högsta domstolen 1800 och president i kammarrätten 1809. Stenbockarna torde varit sonsöner till Magnus S., söner till Fredr. Magn. G.: Johan (1736—1807), blivande överste, Jakob Pontus (1744—1824), sedermera lantråd. »Bibliotekarien» var väl gr. Ulrik Gylldenstolpe (1738—1767), student 2/4 1750. E. G. [af] Sotberg (1724—1781), student 3/2 1744, blev lagman, språkforskare; sekr. vid Vitterhetsakademien. Erik Duræus (1714—1788) vart rektor i Uppsala och prost i Tryserum, N. Tjust.

Författaren Wellanders adelsundervisning 1757.

KB Handskr. Biogr. Sv. W. I v. 12: anteckningsbok av Johannes Wellander Bened: filius s. 39, 263—266, 337—339. Om honom jfr Skr. utg. af Sv. literatursällskapet 15:1, 2: *Oscar Levertin* Johan Wellander, Literaturhist. studie: Ups. 1896, 1897. Av denna givande undersökning framgår bl. a. (s. 65), att disciplens mor var född Leijonhufvud; vidare att instruktionen för Wellanders lektioner uppsatts av Östgöta nations ene senior fil. kand. Erik Sotberg. Till denne är ett brev om önskat tjänsteombyte adresserat. Om flera här nedan angivna läroböcker etc. jfr *Levertin* aa sid. 40 f. — Initialerna i början betyda In Nomine Jesu Christi (= I J. Chr. namn). — Om sig själv ger W. följande meddelanden aa. sid. 39.

Ego J. B. W. natus Lincopiæ 1735 d. 31 Octobr.

1744 intagen i Scholan i Linköping. 1751 på Condition hos kyrk. Meurling i Kristdala. [Pehr M. (1707—1794), högt prisad av W.]

1753 med packhus Jnspectoren Walldorfs son uti Norrköping.

1755 reste till Academien i Upsala in Februari. *Samma* Ar den 2 Sept. emottog Condition 3 3/4 mil från Upsala i Godtröra Sochen hos H. H. Capitain Baron Johan Adolph Macklier med hans unge son Baron David Macklier på Johannisberg:

1758. den 26 Sept. kom jag med min unga Baron till Upsala. *Samma* år den 2 Oct: fick jag med Posten den bedröfveliga tidningen hemifrån att min käre Far blifvit död den 19 September i Linköping.

1759 den 24 Nov. dödde min älskade Mor. Den 21 Dec. Thomasmässodagen tog jag afsked från Baron Macklier på Johannisberg sedan jag varit hos honom i 4 1/4 år.

1760 den 22 Martii disputerade jag den 22 April wardt jag inskrefven såsom Auscultant i Höglofliga Kongl. Swea Hofrätt.

Enligt Ättartavlorna blev Johan David Maclean (1748—1806) överjägmästare i Skaraborgs län och major i rysk tjänst samt erhöill överstelöjtnants avsked.

I. N. I. C.

Wid H:r Baron *David Mackliers* information brukar jag följande method: *Måndagen* från Kl. 7 til 9 sjunges, göres bön, läses bibeln, säges orden, ätes frukost. Straxt derpå läses *Christendomen* ur Godenii barnafrågor: til Kl. 10 *fransöskan*, det öfriga af F. m. latin. E. m. til kl. 3 i *skrifboken*, latin expliceres.

Tisdagen användes f. m. på samma sätt; men E. m. repeteres det, som i latinen blifwit läst om måndagen.

Onsdagen läses en biblisk historia på det sättet, att jag först på svenska går igenom historien med alla dess omständigheter genom frågande, så läser han henne på fransöska: sedan, i stället för Godenii barnafrågor, Catechesen. derpå läser han, i stället för *Telemaque*, någon

fable på fransöska, sedan läser han Hyphoffs *historia* och skrifwer något på latin öfver den fabeln wi föregående dagen läst. E. m. skrifwes först, sedan *räknas* och *Geographien* föreläses, sist skrifwes det rent i en å part bok som f. m. öfversats på latin *Torsdagen* och *Fredagen* användes på samma sätt som Mån- och Tisdagen.

Lördagen så, som Onsdagen; men E. m. upläses och förklaras det följande dagsens *Euangelium* i stället för räkningen. Sist repeteras hwad wi hela weckan lärt ur latinen och geographien m. m.

Latinen repeteras på det sättet, att jag sjelf säger på svenska det som är i fablerna (*Æsopi à Camararium hvilka wi följa af Reineccio utgifna*) och låter Baron sedan säga det på latin, att derigenom försöka och styrka hans minne och begrep. Äfwen som jag sedan sjelf säger på latin meningarna i fabeln och låter honom säga hwad det är på svenska: Till denna examen brukar jag ock ibland fransöskan i stället för swenskan, alt effter som jag finner det kan ske, utan att han derigenom confunderas. för att *amusera* honom, låter jag äfwen honom förhöra och examinera mig på samma sätt, så att, då språket på det sättet liksom med lek och nöge, utan twång, föreställes, hans hog derigenom förökas, och han fölgagtelligen snarare begriper och längre behåller hwad han lärt. NB Latinen läres på det sättet, at 1:o lärer Baron David de orden med phraserna, som förekomma uti fabeln (eller hwad Auctor man följjer) sedan det är wäl lärt, så att han wet ordens betydelse, så 2:o expliceres fabeln för honom: om han skulle hinna med, att lära orden och explicera fabeln om måndagen, så expliceres likafullt samma fabel om Tisdagen, utan att då begynna någon annan; ty han bör lära hwarje fabel ganska wäl, ja så, att han kan memoriter recensera henne, när det påfordras: derigenom winner han mera begrep och färdighet i språket och derigenom kan han om onsdagen så mycket bättre finna sig wid, att 3:o öfversätta någre svenska rader på latin, hwilket bör wara en imitation af fabeln, som han föregående dagen läst, så att han då får emploiera de orden han lärt, och sjelf se bruket af dem. 2:ne Fabler absolweras således i weckan, hwarwid jämwäl märkes, att de längre och widlyftigare förbigås och de kortare utwäljas, til dess han blifwit mera för sig kommen då jämwäl de kunna tagas och på samma sätt läras.

Obs. både för- och Effter Middagar talas fransöska, dock så, att man äfwen småningom wänjer sig wid att tala latin, åtminstone då man kan falla på sådana discourser, som ha raport med de ämnen som förekommit uti de fattade fablerna.

Johannisberg den 21 Oct. 1757.

Johannes Wellander.

G. Ruuths och P. Mobergs utlandsfärd 1784—1787.

KB handskr. Brefs. Ep. M. 8: »Bref till frih. Erik Ruuth från sonen Gustafs guvernör P. Moberg under en utrikes resa 1784—1787.» (Två brev äro dock avfattade av Gustaf R. Det ena lyckönskar Far till finansministerposten.)

Enligt dels *G. Anrep* Svenska adelns ättartal III s. 560—561, dels *G. Elgenstierna* Den introducerade svenska adelns ättartavlor VI 1931 s. 616—617 var adressaten, friherre Eric Ruuth till Gundralöv (sedan Ruuthsbo) i Bjäresjö socken (Malmöhus län) och Källunda i Kärda m. fl. socknar (i Jönköpings län), född 1746, förste kavaljer hos hertig Carl av Södermantana sedan 1781; tulldirektionsledamot blev han 1785, förste stallmästare (hos hertig Carl) och statssekreterare från 1786. År 1790 blev han president i kammarkollegium, ståthållare på Drottningholm etc.; 1792 lantmarskalk, greve; generaldirektör och akademkansler i Pommern; 1802 Ledamot av Vet. Akad. Avled 1820. Förmäld 1) 1768 med sin kusin grevinnan Fredrica Sparre, död 1778; 2) 1779 med grev. Ebba Ulrica Beata v. Rosen, död s. å.; 3) 1783 med Elisabeth Charlotta Wahrendorff (död 1831), dotter av grossh. Joach. Daniel W. och syster till flera adliga herrar W. av tysk börd. Hans äldste son med första gemålen var Gustaf Eric, född 1769 och alltså vid nedan beskrivna resas början blott 15 år. Han blev kungl. livdrabant 1777, kornett 1780, kammarherre och kapten 1789, greve 1792, major 1794; hovmarskalk. Avled 1841 i Karlshamn. Ägde fideikommisset Ruuthsbo i Skåne. Förmäld 1) 1798 med sin kusin hovfröken Hedv. Eleon. Modée, 2) med sin svägerska frih. Cath. Carol. Const. Fleetwood.

Karsholms gods ligger i Österlövs socken i Kristianstads län. Familjegraven är i Balkåkra kyrka i Malmöhus län.

Å manuskriptbandets första sida ges följande meddelande. »Peter Moberg, son av dagsverksskrivaren Olof M. och hans hustru Katarina Bokelund i Karlskrona, f. 1747, magister och lektor vid Amiralitetskadettkåren, slutligen lärare vid krigsskolan på Karlberg (i politisk historia och geografi) under åren 1792—1821. R. V. O. Professors titel. D. 1824.»

På de olika breven ha de data antecknats, på vilka det anlant svarskrivelser från Sverige. Ej sällan dröjde svaren 4 å 5 veckor, någon gång 3 veckor eller 3 månader. Också uttalar Moberg ej sällan de båda resenärernas och i synnerhet baron Gustavs ivriga förhoppning att brevsvaret snarast måtte anlända.

Dennes systrar, »riksskatmästaren» eller »finansministern» Ruuths döttrar, som Moberg talar om under namnet Fröknarna, voro Christina Charlotta (1771—1830, senare förmäld med greve David Frölich) samt Fredrika (1774—1829, sedan gift Aminoff och därefter Falkenberg af Bålby).

Om teaterbesöket, som Moberg skriver om den 4 april 1785, jfr *Nils Molin* Shakespeare och Sverige intill 1800-talets mitt. Gbg 1931. Samt *O. Wieselgren* Macbeth och lektor Moberg från Karlskrona. I: Sydsv. Dagbl. Snällp. 23/3 1931.

Vägen gick till sist över Prag, Dresden, Berlin och Skåne (bl. a. familjgodset Karsholm) till Karlskrona. Där daterades sista brevet 12/7 1787.

Dagen före afresan från Newcastle hade jag den äran at upvagta med et Bref, som Lieut. v. Platen låfvade fortställa; och som han förmodade blifva segelfärdig et par dagar därefter, vill jag hoppas det redan kommit Herr Baronen til handa. D. 11. sistl. Octob. reste vi ifrån Newcastle: man har där ifrån 2:ne hufvud-vägar til Edinburgh: den ena drar sig något åt vester, genom et ställe kalladt Coldstream, och den 2:dra går närmare sjökusten, genom Berwick, den nordligaste stad i England. Wi valde den senare, såsom mera angenäm och beqvemlig: Landet där omkring liknar i det mästa en trädgård, delad i många kvarter, genom klipta häckar; och man reser dessa 106 Eng. m. med mycken bekvemlighet på 2:ne dagar: då däremot den förra vägen är mera backig; hvarjemte man har den obeqvemligheten at nödgas begifva sig på vägen kl. 2 om natten, för at 24 timmar därefter vara på stället: och är man således därigenom större delen af resan insvept i mörker, denna årstiden, samt följaktligen ur stånd at kunna betrackta landets fägring. Wi satte oss i Diligencen kl. 7. om morgonen, i sällskap med en beskedlig Engelsman, som äfven ämnade sig til Scottlands Hufvudstad. En angenäm dag och sköna vägar, som af et litet regn nyss förut blifvit fuktade, gjorde at vi med nöje kunde bese de vackra fälten, krönte med vacker säd, til en del ännu oskuren. Utan för Böndernas Hus stodo mycket höga halmstackar, af en nästan klotrund skapnad, med halmtåg ombundne, och så hårdt sammanpackade, at de kunna stå i flere år, och man skär af dem med därtill inrättade knifvar, då foder skall tagas til Boskapen. Med hvad fägnad ser man ej de trefliga Hjordarne! Våra svenska Oxar och Kor, om man undantagen dem på Skånska Herregårdarna, äro i jmförelse mot de Engelske, som skäligen magra och stora kalfvar. Et öfver alt cultiverat och tätt bebodt land kunde ej annat än frappera oss, som under vår sista landtresan farit genom en sterile och bergig tragt af Westergöthland, och nu hade en beständig utsigt af sköna Herregårdar, småstäder, Djurgårdar, m. m. — Wi dejeunerade i Morpeth, en stad belägen 14 Eng. m. ifrån Newcastle, ungefär 1/2 gång större än Carlshamn; men bebyggd med stora och sköna hus. 18 m. här ifrån ligger Anwick, något större stad, än den nyssnämde, men ej så vacker. Tätt utan före staden är Anwicks Castle beläget, et prägtigt Slott, tilhörigt Hertigen af Northumberland. Wi besågo Rummen, af hvilka 2:ne i synnerhet frapperade, neml. Cappellet, och det eleganta Bibliotheket. Bar: Gustaf tyckte ej heller illa om stallet, som ock är rätt vackert. Sedan vi öfver natten vilat i Ber-

wick, togo vi följande morgon en Postchaise, för at hinna så mycket förr fram til Edinburgh, dit vi anlände emot skymningen, och inlogerade oss i Mr Pools Hotel tils vidare. Lycklige at äga en god och jämn hälsa, funno vi genast vid vår ankomst ingen ting interessantare än Bref och pengar, hvarföre våra första excursioner blefvo til Postcontoiret, där vi hade den glädjen at af Herr Baronens gracieusa Bref, daterat d. 4. sept. inhämta den efterlängtade underrättelsen at samtl. Herrskapet mädde väl, — och til Mr. Sam:1 Andersson, som icke allenast sörjde för våra penninge-behofver, utan ock lämnade oss et angenämt Bref ifrån Grefvinnan von Gjerdtten. Vårt första gjöromål följande dagen var, at med tilhjelp af en Cadi, (det är en man, hvars egentliga gjöromål är at visa främmande vägen och gå dem til handa) upsöka de Herrar och män, til hvilka vi hade bref; men endast 2:ne af dem äro i staden: den ena Mr. Robertson, Professor i Orientaliska språken, til hvilken vi hade adress ifrån Consul Erskins fru i G.borg; och den 2:dra, Mr. Bell, Theologiæ Doctor til hvilken vi voro adresserade af H:r Landell i Newcastle. Desse begge Män visade oss all Politesse; och i synnerhet var den senare outtröttelig at följa med oss i flere hus, för at välja et hederligt och beqvemt Logis, där vi tillika kunde vara i hel Pension: ty detta var nu vår första omsorg, så mycket angelägnare, som det led at Läs-Terminens början, då de studerande efter hand komma til staden, och uptaga de bästa rum. Wi valde änteligen at bo hos en Enke Fru Mrs Marshall, uti den så kallade Surgeons Square. Priset var 60 guinéer om året för oss hvardera, hvilket nu anses för lindrigt, ty dyrheten här i staden skall på några års tid ökt sig 50 p.cent: dock som vi funno oss belåtna med et Rum och en säng, betala vi endast i proportion af 40 guineer Personen om året, hvilket är ganska fördelagtigt pris, emot hvad man i allmänhet betaler, för at vara i et hederligt och godt Hus. — D. 14 anlände vår Coffert med forvagnen ifrån Newcastle, och fördes directe til vårt nya Logis, dit vi sjelfva samma dag flytte. Både Rum och värds folk äro oss til nöjes: jag skall för ro skull afmåla begge. En liten spassér-väg ifrån den delen af staden, hvar mästa bullret är, leder til en mindre frequenterad, men säker gata, vid hvars ena sida är ingång til en Square, eller fyrkantig grön Plan, omgifven med en jämn och beqvem gång, samt välbygda hus, ibland hvilka är det vi bebo. 2:ne lätta trappor up, så äro vi i vårt rum, som intar ungefär 6 alnar i högd, 8 i bredd och 10 i längden. 2:ne stora fönster, vända emot Squaren, lämna en glad och ljus utsigt, samt fri luft; hvilka omständigheter äro betydliga förmåner i tätt bebyggda städer. En tapet skyler golvet, och väggarne äro äfven snyggt

tapitserade. Meublerna äro en stor Spegel, framför hvilken står en skön mahoggani Skrif-Bureau, som förvarar våra papper, Linne- och en del af gång kläderna: ett mahoggani-bord, $\frac{1}{2}$ dussin stolar, en Bok-hylla, och et Excellent Piano Forte, som vi, enligt erhollen tillåtelse, köpt. Spisen är nätt, och kan i visst afseende jämföras med Vestalernas Altare, ty enligt Landets sed underholles där en jämn eld ifrån morgonen til sena natten: stenkolen gifva oss väl någon rök ibland; men den kommer rätt väl öfverens med våra Lungor. Innan före denna kammare är et litet såf-rum, som endast inneholler en för oss begge tillräckelig Paulunsäng, samt några bekvämligheter för våra kläder: lånar för öfrigt alt sit ljus ifrån yttre rummet, och duger således endast til sit egentliga ända mål, samt at holla större rummet städigt. Hvad uppässning beträffar, så behöfva vi endast draga på en klocksträng, då en liten snäll Mulatte kommer up för at taga våra ordres. Han tilhörer vårt värds folk; ty det skulle falla alt för kostsamt härstädes at underholla en Domestique. I nedra våningen är et litet puder rum, dit en Pomadenstedt kommer och klär oss i största hast hvar morgon. — Det mästa i detta så väl som flere mina Bref, är och torde blifva småsaker: men jag föreställer mig at alt det, som på minsta sätt har någon rapport med en älskad Son, blir altid i mer eller mindre grad interessant för den bästa Far. Herr Baronen har dess utom så många serieusa ämnen at tänka på, at jag vågar föreställa mig det småsaker ibland kunna tjena til et litet delassement. Sedan jag derföre haft den äran at visa huru vi bor, tar jag mig frihet at bedja få presentera mit värds folk, M:rs Marshall och hennes Dotter: ingen dera af dem skulle göra särdeles figure jemte en hop skönheter, men begge äro rätt beskedliga. Den förra en hederlig Enke fru så rask och munter man möjligt vis kan vara vid några och 70 års ålder: Gummans mästa complimenters gå ut på at vi ska' äta bra, och sitta vid spiselden. Miss Marshall tyckes ej vara mer än 50 år gammal: Hon är et förnuftigt och artigt fruntimmer, äfven någorlunda känd som Auctor, ty hon har utgifvit en Comedie, och et par andra små Piecer. Dessa Gummor hyra hela hela huset, och förtjena sin utkomst genom antagande af Pensionairer, hvilka til större delen äro studerande i medecinen. En stor förmån är det för oss at hafva ständig tillgång på friskt och godt vattn in i huset, genom vattuledning: denna bekvemlighet hafva få hus i gamla Staden. Wi hafva denna tiden varit mera syslosatta at rangera våra småaffairer, än at söka Bekantskaper och göra visiter. De mästa af Baron Gustafs Exercicer äro nu i full gång: Ridning, dansning, tekning och skrifning: Et par Lectioner vid Universitetet, t. e. Natural- och Universal-Historien torde äfven interessera.

Men dessa Läsningar börjas ej förr än omkring d. 17. En del Professorer hafva redan börjat sina föreläsningar. De första 5 Lectionerna äro fria; men sedan betales omkring 3 guineer för hvar cours, af 6 månader, ty Professorerne i almänhet hafva ej, såsom vid Svenska Universiteterna, Lön af Cronan. Wi hafva för ro skull afhört några af deras Lectioner; ehuru ämnet var tämmeligen utom vår krets, neml. Medecine och Chemie. En beskedlig tystnad regerar ibland åhörarne, men vid slutet af en Lection, hollen af Doct. Duncan, som blef mycket gouterad, applauderades med fötter och käppar, hvilket sätt at uttrycka sit bifall ej gjorde synnerlig heder åt de hörande Herrarnas Seder. De studerande äro icke ännu almänt komna til staden: deras antal skall utgjöra imellan 6 och 700, hvaraf $\frac{4}{5}$ ungefär, studera Medecinen, i afseende på hvilken Wetenskap man räknar Edinburgh nu för tiden för det yppersta Lärosäte i Europa. Ibland de förnämsta Lärare härstädes räknas: Professor Robertson, hvars Historia om America, om Scotland, och om Carl V:te gjordt honom känd utrikes; Professor Robison, namnkunnig för sin djupa insigt i Physiquen; Doctor Cullen den äldre är estimerad som stor Medicus, och Professor Black anses för den största Chymist i Europa, i synnerhet sedan Bergman är död, hvars Wärk nyligen blifvit öfversatt på Engelska. — Doctor Blacklock, hos hvilken Herrarne Wahrendorff bodde, är en beskedlig och estimable Gubbe: vi hafva några gånger varit i hans hus, och han har äfven varit så god och hälsat på oss. — Jag är ganska nögd at Baron Gustafs hälsa är så jämn: at han hvarken lider af stenkolsröken eller det föränderliga Climatet: Också äro vi begge försiktiga nog at ej gå utan surtout på gatorna. Större delen af vårt kön hafva ej ännu lagt sig til Öfverrock: men så hafva ock åtskilliga därigenom blifvit förkylda, hvilket är helt naturligt då man ifrån spiselden directe exponerar kroppen för fuktig, kall och genomträngande Luft. Ridning om mornarne, och dansning om eftermiddagarne hoppas jag skall underholla en tillräckelig motion. Wi hafva äfven några gånger promenerat; hvilket man med så mycket större nöje kan göra, som gatorna äro väl paverade och hafva beqvema trottoirer. Utom dess äro åtskilliga artiga Promenader, af hvilka somliga leda up til högder, där ifrån man har den angenämaste utsigt öfvar Staden, de omliggande fälten och hamnen vid Leith. Til detta sistnämde ställe gjorde vi förleden vecka en promenade, för at vidare efter efterfråga en Sjölägenhet til Sverige, hvarom man hade gifvit oss någon under rättelse. Och som man berättade oss at et fartyg i denna veckan blir färdigt at gå til G-borg, ämna vi skrifva til åtskilliga af våra vänner; såsom t. e. Frökvarne, hvars bref af d. 27. Sept. ankom d. 19. Octob.

— Det sämre folket är här städes fredligare, och det bättre, höfligare och mera associabelt, än i London. Almänheten är icke särdeles nöjd med ministeren, i synnerhet sedan Tullens uphäfvanne på Théé aldeles icke haft den värkan man önskat; utan tvärt om gjort denna vara dyrare än förut; och de icke dess mindre måste betala nya taxor, t. e. för fönster, Ljus, etc. Ja ingen räkning som öfverstiger 2 £:s värde får qwitteras på annat än stämplat papper. Då jag t. e. härförliden betalte vår värdinna 21. £sterling, och för Pianoforte: £ : 23.2., tordes i synnerhet Instrument-handlarn ej skriva quittance på simpelt papper, af fruktan at derföre plickta 20 £. — Hos H:r Andersson har jag emot quittance uttagit: d. 16. Octob. 42. £, och d. 30. Octob: 60 £; sterling, hvarom jag i Bref ämnar berätta H:r Directeur Thörngren, med nyssnämde sjölägenhet. — Wi längta nu åter efter Bref ifrån Karsholm, med under rättelse om Friherrinnans välmåga. För öfrigt äro våra gjöromål så rangerade, at langt ifrån at vara besvärade af ledsnad, blir tiden oss snarare för kortt. Wi hafva subscriberat på et låne-Bibliothek, där vi ibland 20.000 vumer kunna välja hvad Böcker vi vilja läsa. Äfven hafva vi för en viss afgift förvärfvat oss rättighet at utur et stort musicaliskt Bibliothek låna hvad noter vi behaga. Några Sälskaper frequenteras äfven: vi hafva några få Bekanta i den Literata vägen; et par Musikkännare, och några Fruntimmer, at conversera med. Baron Gustaf ber om sin tendra vördnad! — Med fulkomligaste zele framhärddar Hogvälborne Herr Baronens, Öfverstens och Comendens

Ödmjukaste Tjänare
Moberg.

Utanskrift: Kongl. Majs:ts TroMan, Öfverste, Commendeur af Kongl. Nordstjerneorden och Riddare af Kongl. Wasa Orden Högvälborne Friherre Herr Eric Ruuth.

Christianstad och Karlsholm Sweden (sigill)

N. 5 Surgeon's Square Edinburgh d. 29 Nov. 1784.

... Baron Gustafs läsningar och Exercitier äro alla i jämn gång: det är likväl icke alla dagar, som han är occuperad 7 timmar utom gårds; ty Civil- och Natural-Historie-Lectionerna hollas endast 3:ne gånger i veckan; och dessutom är hela lördagen fri-dag. Jag har den satisfactionen at finna det alla hans Lärare äro nöjde med hans upmärksamhet, och älska honom för sit artiga upförande. Han är aldeles Herr Angelos favorit: I går 8 dagar sedan hade han den förnöjelsen at rida utom

Staden på en af manegehästarne, med under-stallmästaren. Wid återkomsten manoevrerade han här utan före, så at gummorna blefvo helt altererade där öfver. De holla ganska mycket af honom. Med hans skrifning är jag mindre nögd. Herr Young, som på Herr And. Warendorffs recommendation blef antagen at öfva honom häruti, måste hafva förlorat sig mycket på några år, ty jag har funnit honom så försummelig och värdslös, at jag nödgats antaga en annan, hos hvilken Baron Gustaf i dag börjar; och hoppas jag han snart skall gjöra goda framsteg. Dansmästaren holler hvar lördags eftermiddag en liten Assemblée på Dans-Salen af sina Elever: Jag var där med mycket nöje här om dagen: Omkring 30 flickor och ungefär hälften så många ynglingar utgjorde den egentliga Dans-Societeten. Det var en charme at se all denna ungdom gjöra sina Evolutioner med samma färdighet, som om det hade varit et Preussiskt Regemente. En liten Miss Hay utmärkte sig särdeles i Horn pipe och andra Solo-dansar: hon skulle med bifall kunnat dansa på stora Operan. Bar.: G.; som blef kvar efter mig, försäkrade mig at en Miss Summers dansade sedan äfven så väl, och är langt vackrare. Denna inrättning är ganska artig, och upväcker täflan hos Eleverna at surpassera hvarandra, hvarigenom en sådan Sammankomst är mera profitable, än flere ordinaira dans-timmar, i synnerhet som de dansande äro under samma rättelser då, som vanligen...

N. 7.

Edinburg d. 27. Dec.. 1784.

... i Eng. m. ifrån staden är en liten insjö, hvarest alla dagar är et slags divertissement. Skritsko löpare Clubben är i fullt arbete, jemte många andra, som icke äro Ledamöter där af: äfven Damer äro närvarande: Hertiginnan af Gordon, t. e. har flere gånger haft det nöjet at af Cavailerer blifva förd i släde på isen: Et tält är upslagit där städes, hvar uti är tilgång på allahanda förfriskningar.

Wi hafva likväl ännu ej haft ledighet nog at vara närvarande vid denna Lustbarhet, i anseende til Lectionerna, som fortsattes til och med Jul-afton, hvarifrån de uphöra til i dag 8 dagar: men ridning, dansning, teckning och skrifning fortsättas äfven under denna tiden. Herr Baronens fråga, om manegen roar Bar. G., och om hans Läromästare finner honom äga application därtill, är, om jag ej bedrar mig, redan besvarad med ja, i et af mina sednare bref. Manegen är det första af alla hans nöjen, och han är gemenligen den första i Rid-Scholan: Herr Angelo är oändeligen nögd med honom, och har flere gånger repeterat at Han skall gjöra honom heder, då han kommer tillbaka til Sverige.

Det är nu på 3:dje månaden han rider: Och som väderleken denna årstiden ej sällan är nog rude, hälst så bittida om mornarne, har jag accorderat med Angelo at Bar. G., i stället för 5, endast kommer at rida 3:ne gånger i veckan; och kan välja hvilka dagar därtill, som äro bekvemligast, hvarigenom han kan blifva hemma i elack väderlek, utan at rid-timman räknas. — Hos Dansmästaren har han i dessa dagar börjat lära Hornpipe steg; huru vida de reussera, kan jag ännu ej säga: de tycks åtminstone falla honom något svåra. — Hvad Bar. G:s framsteg i Engelska Språket beträffar, så exprimerar han sig skäligen bra: at soutenera en Conversation, faller sig ibland svårt, äfven på Modersmålet. Til mera färdighets vinnande, har jag nyligen börjat låta en fransysk Språkmästare, til Nation Engelsman, komma hit ifrån klockan 8 til 9 om aftnarna, då vi ej äro bortbjudne; — Methoden jag föreskrifvit, är at explicera från fransyskan til Engelska, och stundom vice versa. — Här är ingen veterinaire-Lection: icke en gång någon i oeconomie eller landthushollningen, hvilken senare jag gärna hade önskat existera, i anseende til likheten med Skånska Climatet. — Herr Baronens Reflexion om nyttan för den studerande ungdomen i Sverige, at Professorerne där städes vore lönta på samma sätt, som de härvarande, kan ej annat än vara juste. Efter mera authentiqua underrättelser, jag sedermera ärhollit, äro likväl Professorerna härstädes ej utan all slags Lön; den är olika, ifrån 40 til 200 £ sterling, men äfven denna sistnämde summa, som är den högsta, och endast tillfaller en af Professorerna, anses här som föga betydande, betractad som Lön. Doctor Monro, som läser Anatomien, har en Class af mer än 300 studerande, af hvilka han årligen gör sig et salarium af ungefär 1100 guineer, som är en ganska anseelig inkomst. Doct. Cullens och Doct. Blacks Classer bestå hvardera af ungefär 200 studenter. De öfrigas äro mindre, ända til 10. — I fredags lät vi inskrifva oss i Universitetets imatriculations bok: en skyldighet af dem, som vid Univ:tet nyttja Lectioner, hvilken itereras hvart år, jemte afgiften där vid, hvarpå denna inskrifning egentligen syftar; och hvilken är den enda inkomst, anslagen til Bibliothekets förökande. Detta består nu af 21.000 volumer, af hvilka vi Studenter hafva rättighet at låna hvad Bok som hälst, mot pant af något mer än Bokens värde i pengar. — Herr Baronen nämner fruntimmers Conversation, Såsom nyttig för Bar: G: til vinnande af belevnhet. Ingenting är visare, än at estimabla fruntimmer äro de fulkomligaste och agreablaste Professorer i denna Science, och deras practiska Lectioner uti Språket, utträtta på et angenämt sätt, hvad man genom arbete annars med möda

skulle kunna vinna. Också hafva vi redan gjort några artiga Bekantskaper: några menar jag mig redan hafva nämt: härtill kan läggas M:rs Hay's och M:r Scotts familier: I begge dessa Hus äro flere väl educerade Döttrar. M:rs Cambell är en Connaissance, som H:r And. Wahrendorffs bref tilskyndat oss. Denna fru är nyligen kommen til staden: Det är skada at Hennes Son om några dagar åter reser bortt til Yorkshire, där han är engagerad vid et Regemente. Hans syster är helt nyligen gift med en M:r Riddle. Detta nämnes i synnerhet för H:r A. Wahrendorff, som både Bar. G. och jag ber oändligen hälsa, jämte den upriktigaste erkänslas betygande för en så artig och förmånlig Connaissance. — M:rs Campbell hade den godheten at bjuda oss til sit Hus at passera Jul-afton: där var et sällskap af ungefär 20 Personer, som roade sig med dans om aftonen. Invitationen accepterades så mycket heldre, som vi hade väntat oss at finna denna Jul-afton nog enslig, på en främmande ort, hvar den i allmenhet ej firas: jämförelsen med nöjena på Karsholm och i Carlsrona, gjorde icke föreställningen om den nu förväntade Jul-afton angenämare, til dess vi fick inuitations korten. Och på det Bar. G. skulle finna någon slags likhet med de förra åren, surprenerade jag honom med några Jul-klappar, men vi kunde ändå ej låta bli at 100 tals gånger tänka på och tala om Sverige. Lutherska och Engelska kyrkans yppersta Högtid, Jul-dagen, är i Scottska kyrkan aldeles okänd, ur den grunden at dess firande ej är uttryckligen befalt i Biblen: man köpte, sålde, och skrek ut fisk, frukt och grönsaker på gatorna, då, som efter vanligheten, och som Jul dagen nu föll in på en Lördag, kunde jag icke med skäl likna Scottarna vid Judar, i detta afseendet, utan vid hedningar. Denna dagen firas likväl med Calaser: vi voro bjudna til middagen hos Doct. Blacklock, men refuserade, emedan våra värdinnor prenumererat 14 dagar förut på vårt sällskap. Gummorna blefvo ganska mycket flatterade åt hälsningen, och hafva chargerat mig at framföra deras ödmjuka vörndnad tillbaka. De äro rätt beskedliga, och visade mycken ömhet mot Bar. G., då han var opasslig: De anse oss, som på et närmare sätt tilhörande deras societet, än de andre Herrarne här logera. Baron Gustaf är både af dem och alla andra som känna honom, älskad för sin vänliga höflighet, och sina attentioner. Han var bjuden med mig på en Catch-Clubb, för någon tid sedan; men jag kunde ej taga honom med mig; efter han ej var så fulkomligen etablerad. En Catch-Clubb, är ej annat än et Sällskap, som samlas en gång i veckan, och efter soupéen roar sig med en slags vocal musique, som är Nationale för denna Ö...

N. 8.

Surgeons Square d. 10. Jan. 1785.

D. 27. sistl. Dec. hade jag den äran at adressera til Herr Baronen N. 7. Samma afton voro vi med Miss Marshall hos hennes Cousine Miss Seton på Soupée: der lektes några Jul-lekar med flickorna, hennes Pensionairer.

D. 28. På diner hos Doct. Blacklocks: afhörde om aftonen en Lection af den namnkunniga Doctor Graham. Til äfventyrs torde Herr Baronen erhindra sig en beskrifning, som 2:ne gånger varit införd i Stockholms-Posten, om Hälsans Tempel, den Electriska och Himmelska Sängen, m. m. som Doct. Graham har i London: Han är nu sjelf härstädes: bivistar flitigt Professorernas Lectioner, och har hollit 3:ne föreläsningar öfver hälsans bevarande. Hvem som vill, äger rättighet i Storbritannien at holla offentliga Predikningar och föreläsningar: det kommer endast där på an at kunna skaffa sig rum dertill: i brist hvaraf man om Sommarn ofta ser en Predikstol placerad ut på öppna fältet, där den nitiske Predikanten i en hast kan formera sig en kyrka, hvars både högd och vidd i det närmaste svarar emot hans devotion eller ambition. Men vi skynda oss tillbaka til vår Hjelte, som hade fått låna et Capell at holla sin Lection uti. Han är för mycket Original, at ej böra blifva känd; och til detta ändamålet vimmande är tilsräckeligt at jag lämnar innehollet af den Lection jag afhörde. Hans Auditorium bestod af emot 60 Personer, ibland hvilka äfven funnos några fruntimmer, som jag tyckte vara af *mellan-sorten*. »Som han, i anseende til sina högst sälsynta insigter, oerhörda upptäckter och undransvärda curar väntat sig en mångdubbelt större samling, så försäkrade han sina åhörare at Edinburgs invånare hädan efter skulle gå i mistning af den utmärkta faveur han genom sina föreläsningar ärbjudit dem. De känna honom intet, ehuru han är namnkunnig öfver hela den polerade världen, hvilken han, til människoslägtets båtad, under en 20 årig resa genomfarit: men efter-världen skall veta at sätta bättre värde på hans förtjenster, och på hans föreläsningar, hvilka mycket, ja oändeligen öfverträffa alla Predikningar, som blifvit hollne i hela världen. Den afund, som några infama Ledamöter, hvilka någon tid vanprydt Magistraten och Medecinska faculteten, visat emot honom, rör för öfrigt ej hans rena och muntra själ.» Efter en så modeste inledning följer nu några profbitar af sjelfva Lectionen. »Ifrån spädaste barndomen bör man dagligen nyttja kalla bad: Renlighet är så nödvändig, at man utom den knapt kan bli salig: ren halm är det förmämsta man kan nyttja til sängkläder; hårmadrasser, ehuru förkasteliga, äro dock mindre farliga än de afskryvda dunbäddarne: Fönstren böra om nätterna vara vidöppne;

ingenting är hälsosammare, men den som är för mycket intagen af fördom häremot, bör åtminstone, så snart han kommer ur sängen om mornarne, ställa sig i et öpnat fönster och insupa den alt lifgivande luften. Agta Er för förhettning, är en angelägnare varning än: agta Er för förkylning. Om någon klagat öfver sömnlöshet, så bör den, förr än at gå til sängs, med kallt vattn tvätta ansigte, öron etc etc Det samma bör ske om mornarne. Man kan ej föreställa sig hvad förmån det är at gå til sängs *klockan* 9, senast 10 om aftnarna, samt stiga up *klockan* 4 a 5 om mornarna. Skulle man någon gång nödgas gå sent til sängs, bör man likväl stiga up den vanliga timman. En af de aldra största upptäckter i världen, och hvilken Doctorn af ädelmod och kärlek för människoslägtets välfärd yppar, är badning i jord; den kan med säkerhet anställas alla årstider och i all slags väderlek. Förledne Juldag, då kölden var så stark, at man med möda kunde gräfvä i jorden, företog Doctorn icke dess mindre detta sköna badningssätt; ställandes sig i den gräfna gropen, helt blottad, up til axlarna för 2 timmar och 5 minuter; hvaraf han blev så smidig, elastisk, munter, at han med största lätthet sprang ner til Leith och tillbaka igen. (Jag supponerar at han klädde på sig först likväl). — Til kläder bör ej brukas annat än linne och bomull: silke, ull, skinn, och med et ord, alt hvad som tages ur Djurriket, är skadligt, i synnerhet som det lätt tar åt sig smitta, och man vet at alla sjukdomar äro i mer eller mindre grad smittande. Grahams kläder voro Manchester och bomuls strumpor: Laderskona lägger han af, då han kommer i sin lyckliga retraite, där han ämnar nyttja bomulls-öfvertyg och trä-sålor. Motion til fots är den ypperligaste, och är nödvändig äfven då väderleken är oangenäm. Man bör, så mycket möjligt är, jouera af luften. Mongolfiers upptäckt är divine: och hela medecinska faculteten, samt äfven andra, borde gjöra en luftresa. Vattn, enkelt eller blandadt med mjölk, eller med ren honung, är den ypperligaste, och bör vara den enda dryck man nyttjar: vin kan någon gång nyttjas som medecine, hälst til utvärtes bruk: men för öfrigt är både denna, och alla andra slags starka liqueurer, dricka, Caffé och Théé ej undantagne, fördömelige: alt nyttjande af Tobak är onaturligt och skadligt; all djurik föda lika så: Djurens kött förenas och blandas med kött-ätarens, och i synnerhet kan den, som äter svinkött, ej undgå at i kläda sig samma Djurs art, ända til at grymta och vältra sig; hvarpå Doctorn har sedt åtskilliga exempel i London och flestades. Ingen ting bör ätas varmt. — Til motion hörer äfven frotering, som mycket recommenderas. Musik är särdeles förmånlig både som preservative och medecine. Äntligen bör man, för at kunna bibeholla en god hälsa, agta

sig för passioners utbrott, samt genom Religionens och medborgerliga plikters glada utöfvande, vinna det samvets lugn, den sinnes munterhet och styrka, som medelst en ljuflig försäkran om 'en säll evighet, gör oss äfven lyckliga i timmelig motto, och bibehåller vår kropp vid sin naturliga styrka och sundhet. De som vill följa hans råd, skola hinna til en ålder af 200 år, om icke mer. Han försäkrar sina åhörare, at han skall upnä denna lefnads period, och kanske en än längre». Sådant är innehållet af den Lection han höll i 2 timmar med god smak. Charlatannerie, effronterie, klokhets och galenskap tyckes utgjöra de 4 elementer, hvilkas underliga blandning formera detta Original. Han har skrivit åtskilliga små skrifter i medicinen, som han sätter oändeligen högt värde på. Jag ber om förlåtelse at jag varit så vidlyftig i detta ämnet; men det torde få gälla til min ursäkt at vi förmodligen träffa ganska få så Originala Piecer under våra resor, som proprietären af den Himmelska Sängen och Hälsans Tempel.

D. 30. var Miss Seton här med alla sina Pensionairer, så at vi utgjorde en samling af 20 Personer. De roade sig med at dansa Menuetter, Contra dansar och Reels.

D. 31. War Doct. Aitkins famillie här til aftonen: wi sjöng och drack skålar efter soupeen, som vanligt är både på större och smärre Calas. Klockan imellan 12 och 1 om natten önskade vi hvarandra et godt nytt år och skildes åt. Hade natten varit så angenäm som den var ruskig, så hade vi gått ut at promenera en stund, för at se på folket, som då 1000 tals äro i rörelse: de besöka sina vänner, och täfla om hvilken skall förekomma den andra med ny års visite: Dessa besök räcka ända til dager. Större delen af de besökande hafva någon förfriskning med sig, i synnerhet Carodle, en varm dryck af öhl, socker, ägg och bränvin, hvaraf de äfven bjuda dem de råka på gatan ibland, samt med et handtag, och stundom med en kyss önska det andra könet et godt nytt år.

D. 1. Jan. 1785. Invånarne i Stor-Britannien äro i allmänhet hvarken denna eller de följande första dagarne af året besvärade af den besynnerliga slags yrsel, som, i stället at annars, vid vanlig yrsel, man tycker hus och gator, m. m. gå omkring, har den värkan at man går omkring Hus och gator, jag menar de formella Nyårsvisiterna. Man önskar sina Wänner et lyckligt år, om man råkar dem, och där med är det väl. Denna dagen firas ej en gång i Engelska Capellet, som Helgdag: men Calaser äro mäst öfver alt: vi voro på Diner hos Doct. Aitkins; och hade dess utom en Högtidlighet för oss sjelfva, nemligen Bref ifrån friherrinnan och fröknarna.

D. 3. var första måndagen i året, som här kallas handsöhl måndag (handsel-mondag) och är en betydlig dag för Domestiquer, hårfriseurer, Universitets wagtmästare etc, som då hafva rättighet til dricks pengar, och hvarigenom vi blefvo öfver 1½ guinee mindre rika, än förut. Barn och Ungdom, m. f. få då äfven presenter af föräldrar och vänner. Samma afton voro vi på en liten soupee hos M:rs Pleydell.

D. 4. Dracks Thée hos M:r Scotts. Man kan i almänhet icke göra visiter om eftermiddagarna härstädes, på andra ställen än där man är väl bekant, eller en gång för alla bjuden at komma och dricka Thée, så ofta man ej är engagerad. Formella visiter hos begge könen göras före middagen. I M:r Scotts famille är ej mindre än 6 Damer: de äro muntra och väl upfödda. Wi roade oss en stund med musik...

D. 6. Dracks Thee hos Corri's. Han har nyligen fått Haydens Stabat Mater, en charmante Musik: alla orden i Pergolesi Passions Musik äro bibehöllna; och jag vet ej hvilken-deras composition har företrädet.

D. 7. På Concerten i Sällskapet där städes var ännu ej särdeles talrikt.

D. 8. På Comedien, som då öppnades för första gången: vi hade där tillfälle at se et litet prof på Engelska friheten. En Engelsk Baronet som druckit sit goda matvin, men ej därigenom blifvit vid godt humeur, hvisslade, då andra gåfvo handklappningar. äntligen skrek han högt, at Directeuren skulle komma fram: några andra stoyade med honom ur samma ton. Det var en underlig intermede, at höra detta tjutande, visslande, applauderande, stampande, slående med käppar, alt på en gång. Den välplägade Herren och dess medskrikare blefvo änteligen öfverröstade, och de villrådige Acteurerne fingo tilstånd at continuera. — Men jag bör sluta, med at be om förlåtelse för det jag så länge uppehollit med småsaker. Utom dess tillåter ej det öfriga rummet af papperet mer än at kalla mig Herr Baronens ödmj:te T:re
P. Moberg.

Brev från baronen-lärjungen till hemmet, det ena af de två i denna samling bevarade. Brevet är skrivet på samma papper som slutet av Mobergs nyss återgivna brev. Bådas utanskrift är av denna lydelse och skriven av Moberg: Monsieur Monsieur le baron de Ruuth Collonel, Commandeur & Chevalier

Christianstad & Karsholm Sweden a single Sheet
(Senare är (därstädes?) påskrivet: retour a Stockholm).

Om intet Lectorens bref hvar 14:de dag lämnade min nådiga Far den säkraste och fulständigaste berättelse om alt hvad som rör mig, så skulle ej en gång min egenkärlek våga att anse mina studier och öfningar som någon ursäkt för mitt drögmål att skriva till min Nådiga Far. Atminstone skulle min nådiga Far hafva ordsak att föreställa sig

det jag ej räknade denna öma plickten för så angenäm, som jag verkligen finner den. Men å andra sidan, huru kan man, utan att vara ett Monstre, underlåta att räkna för vällust, den vörndnad, den ärkänsla, den tillgifvenhet man är skyldig den bästa, den ömaste Far! Tillåt mig, min nådiga Far, härigenom få betyga dessa känslor, hvilka tycks blifva liksom mer lifliga genom det längre afstånd, som skiljer mig ifrån min nådiga Far. Tillåt mig i anledning af det nyligen ingångna året, förnya min förbindelse att använda min tid på ett sätt, som skall göra mig värdig att städse blifva bibehollen i min nådiga Fars oskattbara grace. Mätte min nådiga Far i detta år och in till senaste tider, i alla afseenden blifva så lycklig, som Dess egenskaper förtjena och mitt hjerta önskar! Jag kan ej beskrifva min glädje vid underrättelsen att jag fått en Bror. Mätte han länge lefva, för att öka de ömaste Föräldrars och syskons fägnad. Gud vet att jag redan holler ganska mycket af honom: huru mycket mer så, när jag en gång blir lycklig nog at få se och omfamna honom! Jag hoppas vinna hans vänskap; och vår inbördes täflan att göra oss förtjenta af en lika lott i våra älskade och vördade Föräldrars ömhet, skall blifva utan all jalousie. — Min söta Mor hade den godheten att skrifva ett gracieust, och ömt bref, hvilket jag emottog med utmärkt glädje Nyårs-afton, äfvensom Systrarnas. Jag skall snart sjelf tacka dem därför: emedlertid anholder jag det min Söta Far tackes göra det för mig: betyga min vörndnad för min Söta Mor, Tante Mariane och Oncle Gustaf, samt embrassera mina Systrar, Bror Carl och Cousine Sophie Marie på mina vägnar. Jag framhärdar till dödstunden med djupaste vörndnad,

Min Nådiga Fars
aldra ödmjukaste tjenare, och lydige Son
Gustaf Eric Ruuth.

N. 10. Surgeons Square d. 7 febr. 1785

...Sällan äro vi någon afton ensamne...; och våra occupationer förekomma dess utom all ledsnad. Som häruti föregått någon liten förändring, torde det ej vara ur vägen at något närmare anföra huru hvar dag i veckan gemenligen passeras. Måndagen: klockan 8. är Baron Gustaf på Rid scholan. — klockan $\frac{1}{4}$ til 10 kommer han hem och äter frukost. — $\frac{3}{4}$ til 10 följas vi åt til Doct. Blacks Lections rum, för at få god Plats at höra Professorn, och se Experimenterna i Chemien. — klockan 11 är klädnings timman, då äfven spelas litet på Forte Piano. — klockan 12. går Bar. Gustaf til Ritmästaren. — klockan 1. til skrifmästaren: — klockan 2. til Doct. Walkers Lection i Natural-Historien: — klockan 3 följas vi åt därifrån til Doct. Aitken at höra hans före-

läsning i Anatomien. Denna cours börjades förledne vecka: Det vore öfverflödigt, at för Herr Baronen göra någon apologie, för det jag låter Baron Gustaf afhöra denna Lection, som tyckes gå så langt ifrån hans Sphere: Herr Baronen vet sjelf, äfven så väl som jag, at utan afseende på Medecinen, är Människans Natural historia et det värdigaste föremål för vår vettgirighet, och at ingenting kan leda oss til Djupare Wörndnad för hela Wärldens Stora Architect, än kännedomen af lilla Wärl-den, Människan, det konstigaste af alla Dess Mästerstycken, til hvilka vår kunskap kan sträcka sig. Doct. Aitken är en solid man; genomgår en cours af 2:ne månader, det hufvudsakeligaste af denna Wetenskap; och är detta hans 19:de cours i Anatomien. Han bor i nästa hus intil vårt Logis: Bar. G. har bedt mig at få höra honom, och jag är longt ifrån at neka honom en sådan begäran. — Klockan 4. ätes middag: middags-timman är klockan 3: men Gummorna äro så beskedliga, at de foga anstalt, det maten holles varm åt oss. — Klockan 5 gå vi at afhöra Profess. Tytlers Lection i Historien. — klockan 6. drickes Thee, oftare hos någon af våra Wänner utom gårds, än hemma. — Klockan 8 kommer en Engelsk och Fransysk Språkmästare til Bar. G. — Klockan $\frac{1}{2}$ 10 ätes en leger souper; efter hvilken vi gemenligen sitta qvar och prata, bortt en half timma omkring Spiselden, samt stundom därvid dricka en bouteille Porter. Tisdagen: ifrån kl. 8. til 9., samt ifrån 2 til 3, occupa vi oss ensamne: de öfrige timmarne lika med måndagen; undantagandes at kl. $\frac{1}{2}$ 7 gå vi til en så kallad Academie de Musique, som öppnades förleden tisdag: den utgöres förnämligast af en hop unga Damer, Elever af Sigl. Corri, som är dess Directeur. Damerna sjunga och spela på Forte Piano, accompagnerade af några få Musici och Amateurer. Här speltes på et, 2:ne och 3:ne Forte Piano tillika. Tvenne Misses Gavin surprenerade mig mycket med deras ovanliga färdighet. Ungefär 80 Damer och 16 Cavaillerer utgjorde åhörarnes antal. Ingen får vara närvarande, utom Subscribenterna, och det är ej en gång tillåtit hvem som vill, at subscribera. Dessa Concerter blifva in alles 10; och upføres en hvar tisdag. Onsdagen äro gjöromålen aldeles lika med måndagen: och Torsdagen lika med Tisdagen, undantagandes Damernas Concert. Fredagen lika med onsdagen, med tilläggning at imellan kl. 5 och 6 dansar Bar. G. ty den dagen holles ingen Lection i Historien. Hornpipe vill ej réussera; således är den idéen öfvergifven. Kl. $\frac{1}{2}$ 7 gå vi på stora Concerten, hvarest nu alltid är en samling af några hundrade Personer. Lördagen äro inga Lectioner utom Chemien. Ifrån kl. 12 til $\frac{1}{2}$ 2 promeneras, då väderleken så tillåter: därpå äter Bar. G. middag, för at kl. 2 gå til Dans-Scholan, där Eleverna af begge könen äro samlade, och dansa

til kl. 1/2 7. — Söndagen gå vi naturligt vis i Kyrkan, skrifva ibland litet på våra bref, och gjöra et par visiter. I går t. e. voro vi hos Doct. Bell och Professor Robertson; Söndagen förut hos Doct. Blacklock och Mrs Pleydell. — Om nu här af synes at Bar. G. är i skäligen jämn haleine, så lärer lika lätt finnas at gjöromålen äro så inrättade, at de hvarken kunna besvära kropp eller sinnen: Manegen är hans yppersta nöje: Chemien är ganska divertissante, i anseende til de talrika experimenter, som städse anställas; och det djupsinnigare i Wetenskapen passerar. Teckning har altid varit hans nöje: skrifning är väl ej särdeles roligt; men det fordrar ej någon spänning af efter tankan: Naturalhistorien kan ej annat än roa, äfven som Borgerliga Historien; Anatomien är curieuse och interessante: Dansningen om fredagen är som en liten öfning til följande dagens Bal eller så kallade Practising, som är rätt nöjsam. — Sedan läsningarna vid slutet af April blifvit slutade, ämna vi företaga några små excursioner i negden af Edenburg; och där-efter, i senare hälften af Maji, gjöra en liten tour in åt Landet, förr än vi begifva oss til England; hvarom jag längre fram torde få den äran at nämna något mer. — I anseende til den nytta Bar. G. förmodeligen kunde hafva af Botaniquen, hälst då han får lära känna örterna i et land, som svarar emot Skånes latitude, har jag haft i speculation at låta honom profitera där af; men drar det åter i betänkande, då jag finner, at denna Lection först börjas i slutet af Maji, och uptager den bästa delen af sommaren, samt sedan jag hört berättas, at denna Wetenskapen skall läsas på et mindre fördelagtigt sätt, om hvilket senare jag likväl ej är fulkomligen säker. — Jag anholder ödmjukast at få del af Herr Baronens godtfinnande, til min efterrättelse här uti. — Med morgon posten vänta vi så mycket säkrare bref ifrån Karsholm, som vi ej fått något sedan d. 14 Jan. Hälsningarna i Grefvinnan v. Gjerdtens, voro imedlertid rätt välkomna. — Baron Gustaf ber om sin ödmjuka vördnad: jag anholder om det samma til fru friherrinnan och samtliga Herrskapet. — Med fulkomligaste respect framleffer

Högvälborne Herr Baronens, Öfverstens och Commendeurens
ödmjukaste t. r. P. Moberg

N. II. Edinburgh d. 21 februar. 1785.

... Gjöromålen hafva sin jämna gång. Doct. Blacks cours är den mäst amusanta; och det beröm, med hvilket vi nästan dageligen, så väl här i den Chemiska, som af Doct. Walker i Natur:Histor:Lectionen, höra nämnas Linnée, Cronstedt, Bergman, Wallerius och Scheele, kan ej vara annat än angenämt. Den anatomiska Lectionen är rätt interes-

sante: men det roligaste af alt är manegen; och i synnerhet nu, sedan man fått börja at rida med sporrar. Dansningen faller sig äfven rätt agréable; i synnerhet när man får en Moitié, som man är belåten med...

N: 13.

Surgeons Square d. 21 Mars 1785.

... *Apostille*. För at lämna en liten idé om våra depenser, af hvilka jag upptecknat så många jag kunnat påminna mig, vill jag här sammandraga de betydligare, som icke äro under 1/2 £ sterling, oberäknat 12 £, hvilka jag för min särskilta del af Herr Baronens penningar utgifvit (sedan 16 £ af mine egne voro åtgångne), och hvilka i räkning godtgöras skola.

	£sterl. L s.		£sterl. L s.
Warelsen i G.borg, respengar åt Domestiquen, m. m. — 46		Subscription på Böcker och Musicalier til låns	— 11
Rd, à 4 Rd 8 sk.	11 —	Abonnement på en fruntimm: Concert	1 10 1/2
Resan til Newcastle	12 —	Afskickade och ankomne bref	3 18
Tulkammaren	— 10	Drottningens Assemblée, och Scaly's Bal	— 14
Tvätt i Newcastle	1 —	3:ne gånger på Spectaclet ...	— 18
Warelsen därstädes	4 —	Porte chaise-hyra	— 12
Resan från Newcastle til Edin- burg	6 14	5 p. skor, à 6 s.; 1 p. stöflar à 1 L 4 s	2 14
Et par dagars vistande på Ho- tellet	1 5	1 fin klädes Surtout	2 2
6 månaders Spisning och logis, m. m.	42 —	1 finare och 1 gröfre Hatt ...	1 —
Manegen 5 månader	12 16	1 p. rid-byxor	— 16
En Cours i Chemien	3 6	4 p. Tygs-byxor	4 10
I Universal-Historien	3 6	en Tambours-väst	1 4
I Natural Historien	3 6	3:ne släta Tygs västar	2 2
I Anatomien	2 7	2:ne Räckar	4 15
Engelska och franska Språk- mäst.	3 3	3:ne p. hvita Silk-strumpor	1 8 1/2
6 månaders Tekning	3 3	1 Färgkläda, jämte Päntslar, m. m.	— 14
Til Skrifmästaren	1 18	Böcker och noter	5 11
Dansmästaren, för 3 månader	1 11	1 Piano forte af Broadwood	23 2
Särskilta Dans-öfningar	— 18		
Kol-pengar på flere ställen ...	— 18		
Tvätt och lagning för 6 månader	3 17		
Hårfriseuren, puder och pomada	3 8		
Dricks pengar vid början af året til Domestikerna, samt til vagtmästare, Stalldrängar, dörrvagtare, Hårfriseur etc.	1 15		
			Summa 181: 15.
		Transport 124: 1	

N. 14.

Edinburg d. 4. April 1785

... Förledne vecka voro vi på Spectaclet, ehuru en Tragedie upfördes: men dels ville jag låta Baron Gustaf få idéer om Engelska Tragedier; dels voro vi begge curieuse at se M:rs Yates, en actrice, som nyligen kommit ifrån London, och är i stort rop ännu, ehuru hon skall vara 60 år gammal. Hon såg ut, som hon knapt fyllt sit 59:de, och spelte för öfrigt väl. Piecen var Macbeth, som räknas för et af Shakespears mästerstycken: också har man däri en behaglig förändring af Scener, som stöta sundt förnuft och mänskligheten: Häxor, Spöken, Syner, mord och rån. Engelsmännernas förgudade Shakespear hade en särdeles Talent at gjöra et samelsurium af de starkaste och sublimaste tankar, den sinnrikaste och surprenantaste imagination; vildhet, superstition, läghet i tankar och uttryck, ojämnhet i skrifart, m. m. Men han kände sin Nation och sit Tidharf. — Macbeths role speltes af Directeuren, M:r Jackson, som nu för första gången visade sig på Theatren på 3:ne år. En del af Spectateurerna hade kommit på Spectaclet för at uthvissa, och et annat partie för at applaudera honom: det blef således et underligt ljud af susning, hvissling, klappning och stampning vid hans första upträd: efter några minuter uphörd äntligen oragen, sedan blås- och tjut-instrumenterna blifvit överröstade af händers, fötters och käppars dån, samt et repeteradt ropande av »silence». I mit tycke spelte han något under medelmåttan. När Macbeth änteligen blef stucken, fick han ej upgifva andan i fred: en del ville han skulle dö om igen, och ropade »encore!», somliga hvisslade och andra klappade; så at jag tyckte han måste haft rätt besynnerliga sensationer, då han låg och hörde folkets olika omdömen om sin Lefnad och död:...

N. 19.

Edinburgh. d. 10 Jun. 1785.

... [d. 1. Jun. Vi] fortsatte resan 11 m. til Carron, et ganska stort manufactori, där icke allenast Canoner, Mörsare, bomber, kulor och ankare förfärdigas, utan ock grytor, kettlar, spador, strykjärn etc. Det äges af et Compagnie af 12 Interessenter: ibland dem är en M:r Thibet, för hvilken vi hade bref ifrån M:r Johnstone. Han gick igenom de mästa väerkstäderna med oss. Wärket, ehuru endast 15 år gammalt, är drifvit til ansenlig högd: Järngrufva och stenkols brott finnes i grannskapet. Strömmen Carron och en liten insjö gjer vattn åt hjul för blåsbelgar och andra machiner: man ser eld, ugnar, väerkstäder, tilvärkat arbete, och en dimma af en qväfvande varm stenkolsrök, öfveralt: hvarjemte dån af hamrande, smidande Cycloper, gjer at man här befinner sig liksom i en ny värld. Enligt M:r Thibets berättelse tilvärkades här, under sista

kriget, mer än 100 Tun järn i veckan, och årliga tilvärkningen öfverstiger et värde af 200.000 £ stl. — Här ifrån reste vi genom Falkirk 1. m. och promenerade sedan til fots et stycke longs canalen, som skall förena floden Clyde med Forth; den är til större delen färdig. Där äro 20 så kallade locks, af hvilka hvardera har 4 slussar: den är endast bred nog för små jagter, vi sågo en sådan gå genom slussarna. På et ställe går Canalen öfver landsvägen, så at fartygen passera öfver hufvuden på de resande, hvilket ser besynnerligt nog ut. Wi stadnade ej i Falkirk, en stad, där ingen ting är at bese:— 7 m. derifrån i Linlithgow, gick vi at bese et gammalt Residence Slott för de Skotske konungarna, medan vår middag tillagades. Jag hade heldre sedt et nytt; och tyckte bättre om Stadshuset, som är det vackraste jag sedt i Scotland. Midt på Torget är en fontaine med åtskilliga bilder, som alla gifva vattn ifrån sig. Wi hade sedan 17 m. til Edinburg, dit vi anlände kl. 8 i aftons; och slutade således en tour, hvilken, inberäknat krokvägar, utgjör emot 350 Eng. m. — Jag tror at vi under den samma sedt de mästa variationer Scotland kan upvisa; och at ej mycket echaperat af det, som på denna trackt kunde förtjäna upmärksamhet. Wärkställigheten af den föresatsen at vara matineuxa, och at ej låta hospitalité eller andra biordsaker uppeholla oss längre på hvart ställe, än som kunde vara svarande mot vårt ändamål, gjorde at vi på dessa 15 dagar kunnat hinna med vår Tour. Den har varit, i det hela, rätt angenäm, och vi skulle utom densamma, ej kunnat gjöra Landet justice. Något kyligt var det väl stundom; och sågo vi snö på topparna af de högre bergen, hela tiden, ända til och med förledne Söndag. —

Jag bör väl ej glöma Berg Scottarne; ehuru jag ej kan säga något om dem, som Herr Baronen ej förut har sig bekant. Karlarnas drägt är vanligen en jacka och väst, med en sort kjortell, som de kalla kelt eller fillibeg, randig och brokig, räckandes til knäna: strumporna äro rutiga som et dam-bräde, och brokiga; samt räcka up öfver vaden; så att ungefär $\frac{1}{2}$ kvarter af benen, imellan strumporna och kjortlen, är lämnat bart. Öfver jackan bäres, när det är kallt eller rägnigt, antingen en tunn kappa, eller endast et stycke smalt och longt tyg, som svepes öfver ena axlen et par slag ner åt andra sidan: Detta plagg kallas Plaïd, och tyget hvaraf det gjöres, Tartan. Hufvudbonaden är merändels en blå, fyrkantig eller oval ullmössa; eller ock en rund, lik våra Öländningars. — Qvinfolkens drägt har ingen ting particuliert: de gifva brukas kläde om hufvudet, och de ogifva endast et band om håret. — Deras hus äro i almänhet usla kojor, formerade af lösa stenar, fästade med jord, moss, etc Et håll på taket tjänar til skorsten; små gluggar utan rutor,

i stället för fönster: genom dessa och dörren har röken oftast sin utgång — En stor del af Bergscottarne tala Engelska, bättre än det sämre folket i Edinburg, hvilka senare man ibland knapt kan förstå, så mycken skotska är där i deras Språk. I hvar sochn är en Engelsk schola, där invånarnes barn lära sig språket. — Galliskan talas ej allenast i de så kallade Highlands eller bergs bygden, utan äfven på de Västra öarne. Det skall hafva närmaste lik heten med Irländskan. Det låter skäligen lent, då det talas; men at det är rikt, kan jag ej låta inbilja mig, så vida et okunnigt och enfaldigt folkslag, som känner så få handaslögder, och inga konster eller vetenskaper, måste vara fattigt på idéer, och följagteligen äfven på ord och talesätt at exprimera dem...

N. 23. London d. 20 Julii til och med d. 29.—1785.

...D. 22. besågs Brittish Museum, denna vidlyftiga och kostbara samling af Böcker, Naturalier, antiquiteter, m. m., som utgör en af Rikets förnämsta prydnader. 16 Rum äro klädda med Böcker, hvars antal skall utgjöra ungefär 80.000 volumer, ibland hvilka omkring 30.000 äro manuscripter. Ibland de tryckta Böckerna äro Biblar, Classiska Auctorer och andra, utgifne ej langt efter Boktryckare konstens uppfinning. Ibland de handskrifna är äfven det så kallade Alexandriska N. Testamentet (hvilket Mr Woide nu utgifver: Det tryckes aldeles lika med manuscriptet, samma slags bokstäfver, lika många rader på sidan; samma antal ord på raden.) Ibland samlingen af ritningar äro 2:ne volumer, som hedra en Holländsk Madam Merians minne: (hon dog i början af detta århundrade.) Den ena inneholler illuminerade ritningar öfver Europeiska plantor och insecter, i synnerhet fjärillar; den 2:dra öfver de ifrån Surinam, dit hon sjelf reste, för at taga af dem efter naturen. — Et rum är upfyllt med antiquiteter ifrån Egypten, Rom, Herculaneum, etc. Man ser där Urner, offer-kärl, Altaren, Mumier, m. m. Et rum inneholler de vapn, meubler, instrumenter, tyger, kläd-bonader, m. m. som Capt. Cook fört ifrån öarne i Söderhafvet. Det är undransvärdt, at de utan äggjärn kunnat förfärdiga sina ornament. — Dylika saker äro ock hitsamlade af flere, ifrån Asien, Africa och America. — Ibland en stor collection af mer och mindre preciosa stenar äro Modeller af de 4 största diamanter i Europa, nemligen konungarnes i Frankrike och Portugal, Storhertigens i Toscana, samt kejsarinnans i Ryssland. — Men när jag nämmer bijoux, bör jag ej förgäta Englands politiska Clenod, som äfven finnes här förvarad, nemligen Magna Charta. — Här är äfven en anseelig samling af Fossilier, — jord- och saltarter — metaller och malmarter — coraller och snäckor;

ibland de sistnämde är Nautilus, som formerar en slags båt med likhet af segel och åror, hvarmed denna seglande snäcka hjälper sig fort öfver vattnet. — Träd- och rot-sorter — Botaniska samlingar, — Insecter, ibland hvilka det krypande Löfvet, hvars kropp är djurisk, och vingar fulkomligen liknande Löf, til figur, färg och ådror. — Foglar, ifrån Poiseau mouche, stor som en torndyffel, til Casuarien. — Fyrfota djur, t. e. Orang-Outang, som närmast liknar människan; trögdjuret (le paresseux): den sistnämde samlingen är dock obetydlig, i jemförelse mot de öfrige. Fiskarne och myntcabinetet fingo vi ej se: de förra lära ej vara satte i ordning, och det senare visas ej publict. — Endast 2 timmar äro anslagne at betrakta hela Museum, som skulle fordra 2:ne år för at se alt, och många volumer, för at lämna blott et magert Register där öfver. Det förvaras i Palatset Montagne. Målningarne i Taket af et det förnämsta rummet, och i stora förstugan i öfra våningen, har kostat 8000 £ st. Det mästa af Britanniska Museum består af Sir Hans Sloans samlingar; hvilka kostat honom sjelf öfver 50,000 £ st. — Han förordnade i sit Testamente at de skulle ofreras åt Parlamentet och Cronan för 20.000 £; hvilket tilbud äfven emottogs. Medlet at få inträde här, är at lämna sit namn, caractere och logis åt portvagtaren, samt sedermera efterfråga när man kan få entré-billet, hvilket sker ungefär en vecka därefter. På samma billet står at inga drickspengar skall gifvas åt Betjänarna. Detta är ock det enda märkvärdiga ställe man här kan få se utan pengar. På de andra måste man först betala för at vinna inträde, och sedan gifva penningar åt den som visar stället. — Br. Museum förvaltas af 42 Directeurer (Trustees), af hvilka ärke Biskopen i Canterbury, Biskopen i London, Stor-Cantzlern, och Talemannen i Underhuset bortgifva de hithörande Syslor, af Bibliothecarius och de öfrige Intendent, samt betjenter. Den som vil vinna den förmänen, at så ofta man åstundar, nyttja Bibliotheket, bör lämna sit namn och Logis, med någon af Intendenternas påskrift, til et utskott af Directeurerna, som samlas hvarannan vecka.

D. 23. Dinerade hos HåfPredikanten Suederus i sällskap med Mr Woyde och Bibliothecarien Dryander; hvarefter vi snart förfogade oss til vår enslighet, i anseende til det viktiga ämne vi hade at tänka på, ty d. 24 Communicerade vi i Svenska Kyrkan. Eftermiddagen besågo vi en del af Doct. Hunters Museum. Detta visas endast om Söndags eftermiddagarna: men vi hunno på den kortta tiden endast genomögna Engelska mynt och medailler, af dett sköna mynt Cabinetet, som skall vara det bästa i Europa. Här är för öfrigt en god samling af anatomiska preparationer, samt naturalier af alla slag. Detta museum är af framledne Doct. Hunter testamenterat til Universitetet i Glasgow.

D. 25. hade vi besök om morgonen af unga Grefve Fersen, och Heidenstam. Den förre är på sina resor, i sällskap med Bonimani, en Ungrare; har uppehållit sig $\frac{1}{2}$ år i London, och berömmar mycket Strasbourg, där han varit i 15 månader. Den senare hade skaffat oss löfte att komma in i Underhuset för att höra på Debatterna, som i dag skulle blifva ganska betydliga. Vi råkades klockan 3 i Westminster Hall: detta är ett rum, liknande en ofantlig förstuga, emot 300 fot long, och öfver 70 fot bred: taket, af Irländsk ek är ej understött af pelare. Här hollas krönings måltiderna. Man har ock åtskilliga rätter, (men som ej duga att äta) i smärre rum däromkring, såsom: the Court of Chancery, Kings Bench och Common Pleas. I samma Bygning, som Westminster Hall, äro begge Husen (the House of Lords och House of Commons). Vi hade ej länge väntat i det så kallade förmaket (Lobby), förr än Mr: Dempster, en namnkunnig och respecerad Ledamöt af underhuset, till hvilken vi blefvo introducerade, förer oss in. Rummet är rymligt och högt, samt paneladt ifrån golvet till taket. Runt omkring väggarna är ett smalt galleri; och öfver ingången ett bredare, för dem, som admitteras, utan att vara Ledamöter. Främst i rummet sitter Talemannen (Speaker) på en uphögd stol: frammanföre honom de 2:ne Parlaments Notarierna vid ett bord. Dessa 3:ne hafva svarta kappor, som Advocaterna; för öfrigt kläda Ledamöterna sig huru de behaga (undantagandes att 1:sta dagen af hvart nytt Parlament hafva Londons 4 Fulmäktige Scharlakans kappor, och sitta ut med Talemannen). Den namnkunniga Charles Fox hade i dag rund hatt, blå rock, hvit väst, bruna byxor, och stöflar. När man kommer in i Rummet, har man oppositions partiets bänkar till höger, och Håfpartiets till vänster. Man sitter för öfrigt utan särdeles ordning och ordentlighet, åtskilliga ömsade ställen: — ett par sträckte ut sin längd på en bänck, och en satte upp sina fötter på sidan af Talemannens stol. Fox och Lord North suto bredvid hvarannan: de äro begge väl feta; Ministren däremot skäligen mager, samt smal och long. Alla 3 kunna igenkännas af de caricaturer man ser till öfverflöd i estampe boderna. Vi hörde Fox och Pitt tala både länge och väl. Jag vet knapt hvem jag skall preferera. Den förra är häftig, och har starka uttryck; den senare, ehuru mera kallsinnig, och städad i sina talesätt, tyckes likväl ej holla till goda något af sin contrapart, utan att betala honom med samma mynt. Hufvud-debatten var öfver adress till kungen, rörande Irländska handels propositionerna. Den som vill tala, står up och adresserar sig hela tiden till Talemannen; ehuru det ofta kan hända, att han under talandet emellanåt vänder ryggen åt honom. Då den talande säger något, som hans parti tycker särdeles om, gifva de sitt bifall med ett slags mummel, som ibland ta-

ger ljudet ifrån Oratorn. Preses, som såg både myndig och vördig ut, där han satt i sin Talesmans Stol, med en framföre begge axlarna nedhängande, stor, friserad Peruk, krönt med en liten 3kantig hatt, måste flere gånger i sin ämbets ifver ropa: »Ordning! ordning i Huset!» Somlige af de talande, t. e. Lord Beauchamp, tycktes sätta mer ambition uti att tala länge, än väl. Vi gick ifrån Underhuset klockan 9. nöjde att hafva sedt och hört huru det till går på ett så märkvärdigt ställe. — Alla penninge-Biller måste begynnas i detta Huset, som ej tåler att Öfverhuset i sådana Biller gör minsta ändring. 40 Ledamöter måste vara närvarande, för att kunna formera ett Underhus, och 8 för att göra ett Utskott (committee). Voteringar ske genom *ja* och *ney*. När man är oviss hvilket dera är rådande, decideras det genom *division*, då de som säga nej, gå ut i förmaket, i fall saken är ett ämne, som redan varit före i Underhuset; men är det fråga om ingifvandet af en Bill, Petition etc., gå de ut, som äro för densamma. När hela huset formerar sig till ett Utskott, ske divisionerna genom omväxling af säten, så att de jakande intaga högra sidan om stolen, och de nekande den vänstra. — Vi satisfierade våra magar vid bort- och hemgåendet i en Pastey-bod...

N. 24.

London d. 30 Julii till d. 7 August. 1785.

Vi promenerade förledne afton ut till *Saddlers Wells*, som ligger ett stycke norr utom London, ett sten-kast ifrån Islington, och är ett slags varierande spectacle, ungefär i samma smak som Astley's Amphitheater och Royal Circus; undantagandes att här ej visas några konster i manegen. Decorationerna och förvandlingarna voro ganska vackra: men jag måste detaillera en del af Divertissementet litet närmare, för att roa Frökvarne, som annars kunna hafva orsak att vara missnöjda med mig, för det jag ej på long tid skrivit dem särskilt till. Åtskilliga konster gjordes med flere slags djur, af hvilka jag endast skall nämna det frapantaste: en hund var dresserad att gå nästan i alla möjliga ställningar, t. e. på 3:ne ben, hvarvid han ständigt changerade det benet han höll uppe: på vänstra bakfoten och högra framfoten: på begge framfötterna, med bakdelen i vädret: och det som var svårast, på vänstra fram- och bakfoten, uphollandes högra sidan och fötterna. — En så kallad tjurhund (Bulldog) hetsades på ett stycke kött, omgifvet af svärmare och andra fyrvärkeri-persedlar, som itändes; hvilket oagtadt, hunden lät hissa sig upp i taket, utan att släppa sitt fäste. — En hare var inöfvad att gå på 2 ben, och att med framfötterna slå små virflar. Men det curiosaste phenomene var den så kallade Lärda grisen (the learned Pig). Den är 3 år gammal, och bra stor, samt borde således egentligen heta det

lärda Svinet, om intet det förra namnet vore artigare på Engelska så väl som på Svenska. En hop stora bokstäfver af alphabetet, teknade på papper, lades i en half cirkel på Theatren, inom hvilken grisen och dess Läromästare promenerade. Den senare bad hvilken af åskådarna som behagade, nämna hvad namn det vara måtte, hvarefter den lärda fyrfotofan med trynet uttog de bokstäfver som fordrades at utgjöra samma namn. Et uhr sattes för grisens öga, med begäran at gifva tillkänna hvad klockan vore, då 8 blef utsökt, för at marquera timman, och 6 minuter därefter utöfver, som och slog aldeles in med den verkliga tiden. På samma sätt finga vi veta datum; huru många dagar denna månaden har, och huru många nu återstodo, m. m. På tillfrågan hvars skål eller til hvars ära han ville dricka ur en kanna, som hölts för honom, tog han ut: THE KING. — När grymtande varelser kunna raisonnera och calculera, samt trä dockor besvara intricata frågor: — när man ser somliga af vårt kön, utan medvetenhet af sin egen existens, vältrade i smutsen; och somliga af det täcka kjönet, hvilka man gärna ville jemföra med änglar i vett, då de likna dem i utseende, ej stiga högre med sina tankar, än Coiffuren och Panachen: skulle man då ej kunna blifva tenterad at tro rimeligheten af Ovidii Förvandlingar, eller Pythagoræ Sjel-flyttning!...

D. 1. Augusti... besågs *Öfverhuset*; men ej med den satisfaction vi hade, då vi voro i *Underhuset*, ty endast några få Ledamöter voro samlade, och tycktes vara tämmeligen inactiva. Salen är klädd med väfda Tapeter, som skola föreställa den Spanska Armadans förstöring. Främst är Thronen, som kungen intager, då han öppnar eller slutar Parliamentet, gjer sit samtycke til Biller, och vid andra högtidliga tilfellen. (I et af de näst intil belägna rummen på- och aflädes mantel, Crona, etc) På högra sidan om Thronen är en stol för Prinsen af *Wallis*, och på den vänstra för den närmaste af blodet. Bakom Thronen äro säten för de omyndiga Pairerna. Alla säten äro här öfver klädda med Skarlakan: (äfvén som de i *Underhuset* med grönt kläde). *Stor-Cantzlern*, som är Husets Taleman, har sit säte närmast Thronen: de öfriga förnämsta Lag-Herrarne sitta, äfvén som han, på fyrkantiga kuddar, upstoppade med ull, (en påminnelse om Yllefabriquerens vård). Då kungen är närvarande, sitta *Lorderne*, med hattarne af; och *Domarena* stå, til dess kungen gjer til känna, at han tillåter dem sitta. I kungens frånvaro hafva *Domarena* rättighet at sitta; men ej med hattarna på, förr än *Stor-Cantzlern* gjer tillkänna *Lordarnas* samtycke därtil. — Detta huset ransakar äfvén och dömer högmålsbrott, samt är Högsta apellations Rätten...

N. 25.

Reading d. 10. Aug. 1785.

Vi försöka nu et annat sätt at resa, för at gjöra kostnaden mera dräglig; får se huru det réusserar. Då vi imellan *Edinburgh* och *London* ville bese de märkligaste orter under vägen, var det oundvikligt för oss at resa med *Chaise de poste*. Nu åter, då vi ej på så många ställen ämna uppeholla oss, ämna vi söka til at komma fort med *Diligencer*, uti hvilka vi äfvén kunna hafva sällskap af andra resande, som ibland är både roligt och interessant. Ifrån *London* har man hvar dag flere tilfällen at resa med *Diligencer* til hvad stad i Riket det må vara: men det är icke så lätt at finna lägenhet ifrån den ena *Provincie-staden* til den andra: man får då passa på, huru vida de vagnar, som passera til och från *London* hafva några platser lediga, eller ej. Ibland lyckas det, och ibland intet. Wi reste d. 7. kl. 6 om morgonen ifrån *London* til *Windsor*, och hade til sällskap en *Doct. Simmerlin*, som vi blefvo bekanta med i *Edinburg*, utom andra passagerare. Det är ungefär 24 m. från *Holborn* til *Windsor*, dit vi ankommo kl. 10. och gingo genast til *Riddare Capellet*, hörande til *strumpebands Orden*, samt bivistade *Gudstjensten* därstädes, och såg *Kongl. Familjen*. Det är förnämligast *Choret* som nyttjas: Här äro *Riddarnas Bänkar*. De affidna *Riddarnes* vapn sitta på väggarna, och de *Lefvandes Baneer* hänga å ömse sidor. — *Kungen* och *Drottningen* suto på et litet läcktare, och några af deras *Barn* på et annat där ut med. Det berättas at *Kongl. Familjen* bivistar alla högmässor, och infinner sig hvar morgon kl. 8. til *Bön* i *Slotts Capellet*. Så höga exempel skulle man tycka böra värka på högre och lägre; men det torde kanske vara stridande emot *Engelska friheten*: *Religion* talas ej mycket om, undantagandes i *Kyrkorna*, samt hos *Methodister* och *Qvåkare*. Det är besynnerligt nog at uti ingen *publique Schola*, och knapt i någon privat, läres *Cathechesen*. Också äro ynglingar mycket okunniga i deras *Christendoms kunskap*, i almänhet. A andra sidan hörer man dem ej svärja så varierande *Eder*, som t. e. *Svenskar* och *Danskar*: Men det härrör förmodligen af språkets fattigdom: Man har nästan intet mer än *God damn!* at holla sig til; och det brukas vid hvarjehanda tilfällen af en del; i synnerhet när någon ting ej är til lags: men äfvén ofta då en sak går efter önskan, och af hvad anledning som helst, i brist af annat lifligt uttryck...

N:o 26.

[Odaterat. Besvarat d. 27/9 85.]

...*D. 18.* besöktes *M:r Breadwoods Schola* för *Döfva* och *Dumba*, i *Hackney*. Dess *Pupiller* kunde genom observerande på munnens rörelser, då man talte långsamt åt dem, förstå hvad man sade, och svara

derpå. De repeterar hvart ord i sänder, som man talar åt dem: uprepa derpå hela meningen tilsamman, och gifva sedan svaret därpå. När de ej af munnens ställningar kunna förstå hvad man säger, gör M:r Breadwood eller hans medhjelpare det begripeligt medels fingerspråk, så framt man ej vill skrifva sin mening för dem. Deras son de voix kan ej vara agréable, helst de, utan minsta gehör, naturligtvis ej känna någon utväg at modifiera den. Där var ungefär 12 af begge könen: en af gossarna frapperade mäst: han såg ut som sjelfva glädjen, var vacker som dagen, samt tycktes vara både qvick och beskedlig. Jag talte med honom en long stund: han läste för oss en Fabel; skref sit namn på min begäran, och tycktes blifva rätt flatterad, när jag sade honom at Charles Jamison var mig et angenämt namn, som jag ville beholla i min portefeuille til åminnelse af honom. Breadwood visade mig åtskilliga välskrifna och artigt sammansatta Bref, som han fått ifrån några af sina fordna Disciplar. — Wi gjorde eftermiddagen en förlorad resa 10 m. til Richmond, oriktigt underrättade om dagen, på hvilken trädgården därstädes kan få ses. — Wid återkomsten om aftonen blef jag intagen til ledamot af det härvarande Nordiska Sälskapet, som inrättades d. 6 Januarii detta år, och är således i sin späda Barndom. Af UpfostringsSälskapets tidingar torde Herr Baronen hafva sedt, at detta Sälskapet, bestående endast af Norrmän, Svenskar och Danskar, har både de fria konsterna och några af Wettenskaperna til sit föremål: Det är äfven på visst sätt et ordens Sälskap, och torde hafva någon likhet med Utile dulci: Jag var den 24:de, som närvarande inskrifvit sit namn i Matriclen...

London, d. 25:te Aug. 1785.

...Unga Gref Fersen, som nu lämnat England, har uppehollit sig 15: månader därstädes, hans res-Camrat har gifvit oss et bref til en Madame Lambrecht, som skall recommendera oss til at bo ibland en honette fransysk familie. Bar. G. behöfver nu mycket öfva sig at tala och skrifva Fransyska: Jag tror detta språket brytes något i Geneve, (ogattat hvad Doct. Sylvestre påstod) at sluta af hvad jag hört några genevare tala sedan vi kommit hit. Detta jämte de af Herr Baronens sjelf tillförne anförda orsaker, at den som vill blifva militaire och Häfman, vinner mera dessa slags Esprits på et ställe, där man ser en tal-rik militairisk corps och brillanta Societeter, än där dessa begge saknas; detta tilsammanlagt gör at jag tycker mig för det närvarande preferera Strasbourg; så framt ej det i Herr Baronens Bref anförda och välgrundade inkastet gör jämnvigt i saken, om ej öfverväger de nyss nämnda skälen, nemligen »at Geneve är mindre kostsam ort än Strasbourg, och at det

vore väl, om vi hädan efter kunde göra någon besparing i den årligen stipulerade summan, i anseende där til at sejouren i England varit ganska dyr». Just detta inkastet är det som gör, at jag helst önskade få slippa at välja, ty jag kan ej veta någon ungefärlig skilnad i kostnaden på dessa begge orter. At Engelska sejouren varit ganska dyr, är en sanning så ögonskenlig, at då man ser på summan, skulle man knapt kunna föreställa sig at vi brukat all möjlig hushollning: at vi t. e. åtnöjt oss med en Cammare och säng tilhopa, samt där igenom ej gifvit til fyllest 1/2 guinée i veckan för rummet, då andra gifvit 1 1/2: ej antagit någon betjent, hvarigenom nära en guinée i veckan blifvit bespard; samt at vi ej en enda gång, sedan vi lämnade fäderneslandet, haft Sälskap hos oss. Dessa och dylika indragningar har jag här i Landet kunnat göra, där man anser en yngling för intet annat än en gosse, som behöfver lära, han må vara Lord eller Borgare Son, är han för öfrigt snyggt klädd och beskedlig, så fordrar man ej mer af honom. — Jag känner föga sederna där vi komma, men jag vet at Bar. G:s tiltagande växt och ålder skulle fordra at underhollet blefve kostsammare nästa vinter, än förledne, ifall vi skulle uppeholla oss i detta Landet. Hade vi städse vistats uti Edinburgh, så hade kostnaden blifvit en god del öfver 100 £ mindre; och ändå tror jag få hafva sedt så mycke af England och Scotland, med så liten kostnad, jemförelsevis hvad man här i landet depenserar. — Jag är således öfvertygad at sejouren på hvad ställe som helst i Europa skall blifva mindre kostsam; huru vida åter någon besparing i den stipulerade summan kan vinnas, är svårt at säga förut; jag önskar och vill hoppas det: men hvad jag kan läfva, är at en honete sparsamhet alltid skall iagttagas...

N. 31.

[Paris d. 22. Oktob. 1785.]

...D. 15. besågs l'Hopital General, inrättadt för ungefär 7000 fattiga af andra könet: i synnerhet är här en myckenhet flickor från Hittbarnshuset, hvilka lära allahanda Fruntimmers slögder, såsom sy, sticka och brodera: vi sågo åtskilliga af deras arbeten, med hvilka de voro syslosatta: rätt vackra västar, manchetter etc. Den som vill hafva dylika arbeten, ditskickar tyg, och betalar sedan för arbetet. Dessa flickor blifva här, til dess de kunna få någon anständig tjenst, eller blifva gifta; i hvilken senare händelse de få 300 livres i hemgift. Här är ock en hop qvinfolk, som komma hit at arbeta för föda och hus rum, samt gå åter när de tycka: andra åter äro här med mera tvång, som i et spinnhus. Ungefär 600 tokiga qvinfolk hafva äfven herberge här, sådant det då är. — 100 små rum äro inrättade för äfven så många fattiga pars

underholl: både man och Hustrun böra vara öfver 60 år gamla, om de skola kunna intagas här. 32 qvinfolk äro Superieurer vid detta Hospital. Wi fortsatte promenaden til l'Ecole Veterinaire vid Charenton, 2 lieu. från Paris. Elevernas antal är 120. De äro alla i Pension. Där är et artigt natural Historie-Cabinett; i synnerhet en vacker samling af anatomiska preparationer, hörande både til människjan och Djuren. — Reste tillbaka i en båt på Marne- och Seine-strömen, samt såg om aftonen Monvells Blaise & Babet upföras på Theatre Italien...

N. 32.

Paris d. 13 Novemb. 1785.

...Sedan vi gått 2 goda lieues, hunno vi fram til Mont Valerien eller le Calvaire, det högsta berg i grannskapet af Paris. Det är afdelt i flere Terrasser eller afsättningar, med trappor; för at kunna lättare bestigas. Vuen ifrån höjden häraf kan man föreställa sig vara skön, öfver hela negden, Paris etc. På de nämde afsatser äro 7 Capeller, uti hvilka Frälsarens Lidande föreställes genom Bilder i naturlig storlek, med lifliga färger och attituder. I 1:sta Capellet: Frälsaren i Örtagården, Änglen stärkandes Honom; Apostlarna insomnade. Det 2:dra: Förhöret inför Caiphas, ibland en mängd af Judar. Det 3:dje: Gislandet. Det 4:de: Törne kröningen. Det 5:te Dödsdomens afkunnande. Det 6:te: korssets bärande och Det 7:de korsfästelsen. I hvar och en grupppe äro åtskilliga Personer förestälte: Phisionomierna och stälningarna starkt marquerade. Öfverst på berget äro 3:ne stora Crucifixer, och midt emot dem en kyrka, bakom hvars Altar man ser en imitation af den heliga Grafven, som skall vara aldeles exacte. Detta berg besökes mycket för andagts öfning skull af dem man kallar bonnes gens. I Religionen är ej någon medelväg här i Paris: antingen tror man för mycket, eller för litet. Då den enfaldiga hopen reciterar böner på Latin, utan at förstå et ord däraf, och tror at det är en verkelig Gudstjenst; vill den andra hopen, som tycker sig vara så mycket slugare, ej ärkämma annan än den Naturliga Religionen; men dess Naturliga Religion består, enligt hvad jag kunnat fatta däraf, i 2:ne Hufvud-Principer: 1:mo en så kallad point-d' Honneur, hvilken utgör den Theoretiska eller dogmatiska delen; 2:do Libertinage, som formerar den practiska. — På le mont Calvaire är äfven et Hus, som bebos af Eremiter; men vi kunde ej få se dem: de lefva mycket strängt, och visa sig sällan...

D. 28. gjorde vi en visite hos l'Abbé de l'Epée, en hederlig Gubbe, känd för sin lyckliga methode at undervisa döfva och Dumbar, dem han hibringar äfven metaphysiska ideer; t. e. han stafvade genom tekn med fingrarna, för en af sina Elever, ordet inintelligibilité, hvilket denne se-

nare genast skref up, och gjorde där öfver en skriftlig förklaring, som bevisade den redigaste philosophiska kunskap. Abbéen lät en Dumbe dictera för en annan (genom tekn) ur hvad bok man ville, då den senare skref helt fort ord från ord; ej en enda bokstaf var för mycket eller för litet, utan orthographien på det fulkomligaste iagttagen. Gubben dicterade äfven genom munnens rörelser; men detta var svårare för dem at begripa, ehuru rörelserna rättades efter hvar stafvelse i et ord; emedan man i vissa ord ej tydligen kan utmärka stafvelsernas olikhet genom munnens rörelser. Teknen äro så litet vilkorliga, och så mycket öfverensstämmande med idéen af ord och meningar, som möjligt är; så at de någorlunda kunna kallas et universelt språk. Knapt hade han frågat oss hvarifrån vi voro, m. m., förr än en af hans Elever hade skrivit: «ce jeune Monsieur est le fils d'un Baron Suedois; et cet autre Monsieur c'est son Gouverneur qui le conduit dans des Pays étrangers pour son éducation». Han berättade oss at han ibland har Elever, som skriva på en gång hvardera sit särskilda språk under det han dicterar; men då måste han tekna hela meningen först, i anseende til den olika construction och tournure, som finnes i hvart språk. Gubben hade nu 72 Elever; men han har ock åtskilliga medhjelpare at lindra sin möda; Ibland dem är en Abbé Masse ämnad at blifva hans efterträdare. Kejsaren med flere Höga Personer hafva gjort Gubben visite, och sedan skickat sujeter til honom, för at lära hans methode, och sedermera undervisa Döfva och Dumbar i sina egna Länder. Wi uppehölo oss i 3 timmar, för at afhöra dessa curieuse Lectioner. Breadwoods Discipular talade tydligare; men De l'Epée's tycktes vara bättre instruerade. — Wi sågo sedermera Galleriet i Louvre: de gamla målningarne därstädes, hvilka föreställa Alexander den Stores batailler, äro til en del illa medfarne; men där var nu en hel hop nya Tableauer af målars-academiens arbeten, rätt väl gjorda. Wår Domestique bjöd til at aftorka en vattendroppa på en af Blomsterna i en stor, mästerligen målad bouquet: men blef flat at finna det vattendroppan äfven var målad. —

N. 33.

Strasbourg d. [laku] December 1785

...D. 19. [Nov.] upvagtades Svenska Ministren vid Berlinska Häfvel H:r Gref Lövenhjelms, som vistas här för 2:ne Söners education. Han emottog oss med ömhet och vänskap. At denna charmanta Herre blir i Strasbourg öfver vintren, är så mycket lyckligare för oss, som vi dagligen hedras af Dess sällskap på spisquarret, där Grefven formerat et slutit bord, som nu består af 10 Personer, nemligen Grefven sjelf, Baronerna Kurk och Wrede, Lieut. Tornérhjelms (hvilka 3:ne äro

engagerade vid Royal Suede), Lieut. Morian; en Holstensk Gref Der-nath; 2:ne Ryska Baroner Budberg, samt Bar. G. och jag.

D. 21. afskickades N. 32., som jag önskar måtte komma til handa.

D. 22. började Bar. G. Lection för en fransysk språk mästare

D. 23. börjades Lection för en Mästare i Fortificationen.

D. 24. Sågs ridningen på le manege Royal. Ridhuset är stort och ljusst; där är et stort, skönt stall, och et mindre, samt ungefär 50 hästar. Ridmästaren gaf sig mycken möda med sina Elever, tvärt emot hvad man sagt oss; och allt gick ordentligen. Samma dag flyttade vi til M:ne Knauer vid de så kallade stora Arcaderna. Wi hafva här, i 2:dra våningen, et större och et mindre rum, höga väl meublerade, och försedda med dubbla fönster: dessutom en Drängkammare, vedbod, m. m., allt omkring oss. Det är et särdeles öde vi hafva, at bo hos gamla Gummor. Vår äldsta värdinna är 82 år gammal, och hennes Dotter åtminstone öfver 60. Wi afskedade hyrlaqueyen och antogo en annan, som Gref Lövenhjelm recommenderade. Jag hade ämnat, som i Edinbourg, vara utan dräng, men Grefven försäkrade mig at både nödvändigheten och anständigheten fordrade en härstädes.

D. 25. dejeunerade hos Grefven, som därpå följde med oss til Tyska Ridscholan: sjelfva Ridhuset är exponeradt för drag: där var i allt 10 hästar, och ingen ordning ibland de unga Herrarne som redo. Hvarföre vi beslöto at välja den förra. — Grefven recommenderade en Dansmästare, som undervisar hans Söner, hvilka han lät komma til vårt spisquarterm, där de visade artiga framsteg i Dansning. Äfven har Grefven talat med en Professor at gifva en Cours de Physique, den han sjelf, så väl som hans söner, och hela vårt mat-lag ämna bivista. — Jag lät hämta et Forte Piano, som vi hyrt, tog hem några böcker utur et Lånebibliothek, och abonnerade på 16 Concerter som skulle börjas d. 28. — Grefven sade äfven at vi med hans Söner kunde abonnera på 2:ne Spectacles i veckan. Occupationer och delassemens voro således just i begrepp at rangeras, då Bar. G. börjar känna sig illamående. Wan vid hans krämpor, hoppades jag det han efter et par dagars förlopp skulle vara aldeles frisk igen; men

D. 28 slog Mässlingen ut: Grefven recommenderade Doctor Ostertag, som antogs. Patienten soignerades flitigt både natt och dag.

D. 29. var utslaget och febre i sin höjd.

D. 30. voro begge ansenligt förminskade.

D. 1. Decemb. febre bortta: fläckarna mest försvundna.

D. 2. I dag är Patienten munter, och har fått tilstånd af Doctorn at vara uppe en liten stund, samt äta något. Men han måste holla sig inne

en god tid; ty convalescencen skall vara farligast vid Mässlingen. Herr Baronen må för öfrigt vara fulkomligen tranquile: ingen ting skall felas i hvad soin som hälst. H:re Gref Lövenhielm kommer hit hvar dag, at se huru han mår. —

Bar. G. ber om sin tendra vördnad. Begge längta vi ganska mycket efter Bref: det är nu öfver 6 veckor sedan vi hade något ifrån Marsvinsholm eller Stockholm, men det torde komma i dag eller i morgon....

N. 34

Strasbourg en Alsace d. 14 Dec. 1785.

...D. 8. om aftonen var han [baron Gustaf] ute för första gången.... Dagen efter var Bar. G. med på Lectionen i Experimental-Physiquen, som nyligen börjats, och är rätt interessante. Gref Lövenhjelm, som på min proposition föranstaltat där om, bivistar den samma helt ordentligt, tillika med sina Söner och mäst hela vårt matlag. — Samma afton voro vi på fransyska Spectaclet, på hvilket Grefven skaffat oss et ovanligen förmanligt abonnement; nemligen 29 livres 16 sous för oss begge i 4 månader, 4 spectacles i veckan. Annars kostar abonnement 96 livres personen. — D. 12. voro vi begge på le Concert des Amateurs. Denna upföres hvar måndag, och varar i 4 månader: man abonnerar där på med 18 livres personen. Orchestren är tal-rik, och componerad af goda Mästare: Amateurer spela äfven med stundom. — Nu har jag fått Bar. G:s gjöromål i det närmaste rangerade. Om morgonen kl. 7. kommer en Italiensk Mästare til honom: Ifrån 8 til 10 ritar han hos en Mästare i Fortificationen: ifrån 10 til 11 Experimental-physiquen: ifrån 11 til 1 kommer en mästare i Fransyskan: ifrån 1 til 2 är vanliga middagstimman här i staden. I morgon börjar han at dansa kl. 1/2 3: Gref Lövenhjelm har varit så god och tillåtitt honom få nyttja samma tima med de unga Grefvarne, hvilka hafva den bästa Dansmästaren: denne har 12 timmar om dagen uptagne, så at Bar. G. annars ej hade kunnat få honom. Dansningen sker 3:ne gånger i veckan: en vecka skola Grefvarne komma hit til oss, och den 2:dra går Bar. G. til dem. — På manege Royal rides 3:ne dagar i veckan ifrån kl. 8 til 10. Grefven har läfvat i desse dagar gå med oss til Stallmästaren at presentera och recommendera Bar. G. Jag har bedt honom därom för den ordsaken, at Ridmästaren har intet annat interet at gjöra sig mån om sina Elevers profecter, än Hedren eller vänskap; ty han har sin vissa lön, och får ej mer för 10, än för en Eleve. Ridningen betales icke dess mindre dyrt; men pengarne får staden. — När Bar: G:s ridning börjas, får han alternera med manegen och fortificationen 3:ne gånger i veckan. Eftermiddagarne

ifrån $\frac{1}{2}$ / $\frac{1}{4}$ komma at nyttjas til repetitioner, öfversättningar, någon muntrande Lecture, visiter, Spectacles och Concerter. — Kl. $\frac{1}{2}$ 9 om aftnarna gå vi på spisqvarteret, dit vi hafva 6 a 7 minuters väg. — Bar. G:s dejeuner är nu efter mässlingen 2:ne glas Seltzer vattn, blandat med 2:ne glas mjölk: detta kommer at continuera en 14 dagar. — Han är i detta ögnablicket hos M:r Vaudrun, Lärarmästarn i Fortificationen. Jag hoppas at hans sejour i Strasbourg skall blifva honom förmanlig. . . .

N. 35.

Strasbourg d. 28. Decemb. 1785.

. . . I Paris äro 8 publica Bibliothequer, öpne flere dagar i veckan. Jag känner ej någon dylik förmån för literata i London, undantagandes at man genom specielle recommendation kan få läsa uti Bibliotheket på British Museum. Här vid kan ock nämnas Universitetet i Paris, hvilken inrättning London icke äger, undantagandes the Temple, där man studerar lagfarenheten, samt Gresham College, en inrättning af Sir Thomas Gresham, hvarmedels några Professorer genom hans Testamente äro lönte för at holla offentliga föreläsningar i vissa wetenskaper. Men dessa föreläsningar hollas nästan aldrig: ordsaken säges vara at inga åhörare infinna sig, och denna brist härflyter til äfventyrsdäraf, at Lectionerna skulle hollas gratis: Engelmännerna tycka i almänhet at ingenting kan vara af särdeles värde, som de ej betala väl dyrt. Om derföre, i anseende til Universitetet och Bibliothequer, Paris tyckes hafva bättre tilgång på föda för Själen, så äter man där äfven för bättre köp: när man undantager Calaser, så äter förmögnare och sämre folk ungefärligen lika goda måltider i London man har sina 3 solida rätter med grönsaker och en mugg Porter til, utan dessert; och det kan kosta omkring 3 Eng: shilling samt där utöfver: i Paris får man vid en table d'hôte ungefär 3 gånger så många rätter, och dessert, samt $\frac{1}{2}$ bouteille vin för några och 40 sous. — Théé drickes i London morgon och afton äfven ibland lägsta Classen, i Paris nyttjas det i almänhet ej oftare än då man är sjuk. I London ser man ej många knights, och få eller inga stjernor: i Paris träffar man allestädes Chevaliers de S:t Louis. En borgare i London tycker sig vara bättre än en Officer: en Soldat i Paris, ehuru litet agtad, har nästan mera anseende än en Borgare. En matros, en hökare gosse, en arbetskarl i London lämnar halfva Trottoiren åt en Adelsman eller hvem det vara må; men tål för öfrigt ej ringaste insulte, utan bjuder i sådant fall Herren at slå med sig: inom 2 minuter har folkhopen slagit en ring omkring de duellerande: My Lord skulle exponera sig för pöblen, om han vägrade at slå: gemenligen har han ock i Scholan (ty privat education är sälsynt äfven

ibland Adlen,) lärt den ädla konsten at fäckta med knytnäfvarna, så at segren är osäker. När den ena ligger omkull slagen, vågar den 2:dra ej röra honom, förr än han väl stigit up och ställt sig i position, då åter bataillen fortsättes til dess en af de boxande säger sig hafva fått nog, då de sluta med shake hands eller at taga hvarandra i händerna til förliknings eller vänskaps teckn. Handtag äro ock vanliga vänskaps eller förtroighets hälsningen; och om en karl skulle villa bjuda til at embrassera en annan, blefve sådant uptagit för den yttersta skymf. En Engelsman, i synnerhet om han ej varit utom sin Ö, tror sig vara bättre än alla andra Nationer, och sit Fädernesland det förnämsta på jordklotet. Han gör en stor compliment åt mig som utländning, om han säger jag liknar en Engelsman, eller det är skada jag icke är Engelsman, o. s. v. Jag vet ej om en fransos sätter mindre värde på sig, eller om han icke med alla sina väl tournerade complimenter indirecte vill säga at hans Nation är den yppersta; samt at alla de öfriga äro jämförelsevis mer eller mindre Barbarer. En Engelmans bekantskap är ej lätt at vinna; men sedan den är vunnen, känner han igen mig i hvad sällskap och vid hvad tillfälle det vara må: Tör hända det förholler sig just omvänt med en fransos. De ibland den sistnämnda Nationen, som ej ex professu lagt sig på studierna, äro i almänhet mycket bornerade, och deras kunskaper sträcker sig ej längre nästan, än til complimenter, vaudeviller, dans och spectacles. Mången artig Paris-bo kan ej orthographiera en enda rad fransyska, och vet ej om Stockholm och Petersbourg ligga i Europa, Asia, Africa eller America. Om den mindre borgaren kan säga vive le Roy, vördar le Lieutenant General de Police nästan så mycket som la S:te vierge, och fruktar honom mer, samt agtar sig för le Commissaire och la Marichaussée, och arbetar i sin anletes svett för at kunna betala sina utskylder, och dansa på Guingetterna eller på et Spectacle Söndagen, så har han all den politiska kunskap han behöfver. — Äfven den sämsta Engelsman där emot har lärt ifrån barndomen at skriva sit språk correct. Sedan handtvärkaren slutat sit dagsarbete, kläder han sig som en Herre, går på sin clubb, och öfver en bowl punch eller en mugg Porter debatterar med de öfrige Ledamöterna och Presidenten, om Ministèren, Flottan, taxorna, m. m. Man insultar och träter på Pitt eller Fox, samt läser Avisorna och raisonerar öfver dem. Där äro ej mindre än 7 gazetter, hvardera på et stort folio ark, som utgifvas hvar morgon i London, och 8 som utkomma hvar annan afton, utom 5 a 6 om icke flere månatliga magaziner. Det är ej svårt at se, det begge Rikenas olika Regerings sätt värka det mästa på Nationernas kundskaper, character, seder och lefnads sätt. Jag vill endast nämna et exempel: Nationella friheten i London tyckes svärligen tåla den stränga, men förträffliga Police, som regerar i Paris; på detta

senare stället äro 26 corps de garde; 160 man til häst och 640 til fot äro natt och dag syslosatte at vaka öfver stadens säkerhet, (oberäknat 225 man vid quayerna, där man ock i deras Corps de Garde finner nödiga räddnings medel för drunknade personer.) — Ehuru Pöbelns insulter emot utländingar i senare tider mycket aftagit, händer det likväl at man är utställd för deras åtlöje, om man är annorlunda klädd, än en Engelsman, i London. Där emot kan man gå klädd huru man behagar i Paris, utan at någon observation gjöres där på. Ja fransoserna sjelfva därstädes apa efter Engelsmännerna uti at bruka runda hattar, Engelska frackar och Cattogan: och i de förnämsta Husen hollas Engelska språkmästare, på samma sätt som i London franska. Men det tyckes vara tid at sluta min jämförelse, hvilken oagtat all sin ofulksomhet blifvit vidlyftigare än jag ämnade. — Julafton afhörde vi en Concert uppförd af et sällskap Amateurer, som kalla sig ej mindre än la Societé d'Apollon. Där var mycket folk af begge könen: 2:ne Amatricer voro ock med den ena spelte väl på forte Piano, och den 2:dra sjöng artigt. Wi passerade sedan aftonen hos Baron Armfelts, dit större delen af Svenskarne voro bjudne på julgröt; mot natten gick hela sällskapet i Cathedral-kyrkan at höra på musiquen vid mässan. Juldagen voro vi på en long visite hos Gref Lövenhjelm, som är mycket gracieux, och visar Bar. G. en utmärkt vänskap. Han förde oss sedan i sin vagn på Concerten, som var mycket brillante i alla afseende. Julen består i Frankrike som i Sverige, endast af 2:ne helg-dagar. . . .

N. 36.

Strasbourg d. 11. Januar. 1786

. . . Nu är här Baler, Redouter, Assembléer, piqueniquer, Societeter, privata och publiqua hvar vecka. Våra Carnavals nöjen äro Spectaclet, Concerten, och et par visiter. Wi hafva för öfrigt ej sedan Jul-afton varit på något Calas. Detta är min egen skuld; få städer öfverträffa Strasbourg uti höflighet emot främmande: Preteuren, som är kungens förnämsta Befallningshafvande här å orten, Commendantens, och några andra Hus gifva hvardera en gång i veckan Diner eller Souper. Men jag har, med Gref. Lövenhjelm's råd, undvikit at låta Bar. G. blifva presenterad i dessa Societeter; emedan de medföra ett mera kostsamt och mindre nyttigt lefnads sätt. Bruket är, för den som vill bivista dem, at gjöra visite i det minsta en gång; men valigen 2:ne gånger i veckan, nemligen torsdag och Söndag; och det för middagen til Herrarne, samt eftermiddagen til deras fruor. Wid dessa visiter passar sig ej at komma i en fiacre; man måste hafva en Carosse de remise, som ej hyres ut på kortare tid, än en hel eller half dag, samt är mycket dyr. Man kan dessutom ej gärna vara med i de mästa Societeterna, utan at spela; hvarvid

man åter sannolikt tappar 1 à 2 Louis hvar afton. Man kommer hem skäligen sent om natten: mäst hela dagen har varit förlorad, och större delen af följande förmiddagen borttsäfves. Detta är den train, som unga Herrar i almänhet föra här städes, för at ej tala om libertinage. Vår tid är så precieux at vi ej nog kunna värdera den: och ehuru kostsam vår sejour är, känner jag dem af våra Landsmän, som tycka sig husholla, och likväl depensera dubbelt så mycket penningar som vi, där i genom at de repandera sig i societeterna. . . .

N. 37.

Strasbourg d. 25 Januar. 1786. . . .

Herr Baronens gracieusa skrifvelse af d. 27 sistl. Decemb. frankom d. 20 innevarande. . . .

[Översikt av resan i svenska mil och kostnaderna i franska livres.]

	Dagar	Sv. mil	℥
<i>Resan til Edinburgh</i> , genom Götheborg, Newcastle, Morpeth, Berwick upon Tweed	40	140	805
<i>Sejouren i Edinburgh</i> ifrån d. 12. Octob. 1784	228	—	4324
<i>Touren i Scotland</i> : Glasgow, Paisely, Dumbarton, Loch Lommond, Inverary, Killin, Taymouth, Blair, Dunkeld, Murthley, Perth, Sterling. Auchtertire, Alva, Carron, Falkirk, Linlithgow och tillbaka til Edinburgh.	14	45.	524.
<i>Touren Imellan Edinburgh och London</i> . Langholm, Carlisle, Lancaster, Liverpool, Crosby, Manchester, Worseley, Buxton, Chatsworth, Matlock, Derby, Keddleston, Burton, Litchfield, Birmingham, Hagley och Lesow, Oxford, London.	15	77.	1150.
<i>Sejouren i London</i> , ifrån d. 27. Junii 1785.	48	—	575.
<i>Touren Wester ifrån London</i> : Windsor, Hurst lodge, Parc place, Reading, Newburg, Marlborough, Bath, Bristol, Clifton, Oxford, Blenheim, Stow, Buckingham, Aylesbury och til London igen.	11	50	506.
<i>Excursioner i granskpet af London</i> . til Kensington, Kew, Richmond, Clapton, Greenwich, Woolwich, m. f.	5.	12	30.
<i>Touren ifrån London öfver Holland och Flandern til Paris</i> : Harwich, Helvoetsluys, Rotterdam, Delft, Haag, Leyden, Haarlem, Amsterdam, Buiksloot, Saardam, Brock, Utrecht, Zeust, Breda, Bergen op Zoom, Antwerpen, Mechlen, Bryssel; Mons, Valenciennes, Cambray, Peronne, Roye och Senlis, til Paris.	34	85.	1117.
<i>Sejouren i Paris</i> ifrån d. 29. Septemb.	46	—	879.
<i>Excursioner i granskpet af Paris</i> , til St. Cloud, S:t Denis, Versailles, Marly, S:t Germain, Fontainebleau, Sceana, m. m.	8	24	231
<i>Resan ifrån Paris til Strasbourg</i> : genom Meaux, Chateau Thierry, Chalon sur Marne, Vitry le Francois, S:t Dizier, Bar le Duc, Toul, Nancy, Luneville, Phalsbourg, Saverne och Strasbourg, d. 18 Nov.	5	50	307.
		454.	483 10498.

Äfven kan jag nu framlägga i Strasbourg:	et litet förslag på våra månatliga utgifter	
Diner och Souper	120	†
Dejeuner och dricka	22	†
tvätt	20	†
ljus	6	†
ved	18	†
En betjänt	50	†
hårlagning, puder etc.	12	†
Logis och städning	40	†
Lection i Fortificat.	30	†
D:o i Fransyskan	24	†
D:o i Italienskan	24	†
D:o i Dansning	16	†
D:o i manegen	30	†
abonnement på böcker, musicalier och Claver	9	†
	421	†
Häribland är således icke räknat Correspondance, menus plaisirs, B:on G:s habillement och andra utgifter, som ej kunna utsättas för hvar månad; men hvilka ibland blifva ganska betydliga. Jag hoppas dock at dessa Depenser som måste göras extra, sällan skola stiga så högt som de för		
	310 — 2 —	

Jag blef förvånad at finna det så mycket pengar åtgått på så kort tid: Lycka är at jag i min annotations bok, så noga mig varit möjligt, upptecknat hvad depenser blifvit gjorda; ty i annan händelse skulle jag oagtat vårt reglerade lefnads sätt, och oagtat Herr Baronens fulkomliga förtroende, ej kunna äga någon satisfaction inom mig sjelf för min förvaltning. —

Depenserna för de 2:ne förflutne månaderna i Strasbourg, utgjöra något mer än 1700 † hvilka sammanlagda med den förra summan 10498

in alles utgjöra 12198 † eller för jämnheten skull 12.200 †, som således är ungefärliga kostnaden för de 17 månader vi varit bortta. Men häruti äro följande poster ej inberäknade, såsom ej egentligen hörande til depensen af B:on G:s resor; nemligen 1400 †, som jag utgifvit för min egen räkning, til Böcker och Kläder. Af denna

sistl. December månad. Se här de förnämsta poster däraf.	180 — — —
En uniform	97 — 10
En blå klädes kappa	28 — 4
Smärre skraddar-arbeten	21 — „
En Uniforms hatt	15 — „
En Dragonne	6 dagars spisning, logis, m. m. på Aubergen
45 — 16 —	Selzer vattn och medicam:r
20 — „	Til Doctorn
96 — „	Mathemat: Instrumenter
51 — „	Et par Skospännen
48 — „	Böcker
33 — „	Abonnem:t för 16 Concerter
36 — „	D:o för Spectaclet i 4 månader
57 — 12 —	En Cours i Experimental-Physiquen
48 — „	Drickspengar vid slutet af året til Domestiquer på Spectaclet, Spisquarteret och i vårt Logis
33 — „	

summa är jag uti Herr Baronens Debet för 1021. †
 Hit hörer ock de hemskickade saker, bestående i Böcker, et Piano Forte, en Ridsaddel, en liten Camera obscura, nåsdukar, hattar, m. m. til et värde af 1068: †
 lägges dessa begge poster til de åfvanstående 12198 † så blir — 14287 franska livres ungefärligen totala summan af de utgifter, som til närvarande stund blifvit tagne utaf de för Herr Baronens räkning tid efter annan upburne penningar. Jag säger ungefärligen, ty det är nästan omöjligt at kunna upteckna alt hvad man gjer ut, hälst när man är stadd på resor: hvilket jag äfven nu har ärfarenhet af, då jag jämförer utgifterna med de upburne penningar, och med den summa jag af dem har kvar. En jämförelse som visar mig at vi värkligen utgifvit mer än 14287 †; men hvilka jag ej kan få någon reda på; och hvilka således blifvit glömda at upteknas. —

De penningar jag ifrån början af resan til närvarande tid upburit, utgjöra i sammandrag följande summor:

I Götheborg af H:r Directeur Törngréen, £ st. 14.
 I Newcastle af H:r Major Toll 10.
 I Edinburgh af H:r Andersson 302.
 I London af M:rs Kinloch & Hogg 120.
 £ sterling 446 à 23 † ... 10258
 I Amsterdam af H:rr Hasselgréen, 20 ducater, à 11 † 220
 I Antwerpen af M:me Smith, 21 Louis à 24 † 504
 I Paris af M:rs Tourton & Ravell 380 R banque de Hollande, à circa 5 † 9 sols ..... 2071.
 I Strasbourg af M:r de Frank 400 R banque de Holl: a circa 5 † 8 sols 2160
 Således inalles upburit 15213 †, enligt nyssnämde evaluation...

Jag är ledsen at ej finna bättre inrättning med manege, än här är. En Tysk Ridmästare vid namn Herman har et dåligt Ridhus, få hästar och släta informations gåfvor. Til manege Royal hörer et skönt Ridhus och stall; Läromästaren gjer sig möda och holler god discipline med sina Elever: men han har den fransyska methoden, hvilken kännare försäkrat mig så aldeles intet duger, at i fall B:on G. lärde där 1/2 år, skulle han behöfva likså long tid sedan at lära sig glömma det igen, för at sedan börja å nyo. För en månad sedan hitkom en Tysk Rid-

någon grund i Språket, då man såsom vi, ämnar börja med at uppeholla sig 4 månader i Lombardiet, för at någorlunda kunna skilja det rena Språket ifrån den Patois där talas. — Vår Societet på Aubergen led en för Baron G. och mig obotlig förlust därigenom at Gref Löwenhjelm för kortt tid sedan upsade sin Pension därstädes: detta gjorde mig genast omtänksam på en annan arrangement med vår Spisning; i synnerhet som jag hade ärfarenhet af hvad naturligtvis alltid måste hända ibland en samling af unga Officerare, at då ingen respectable Person är tilstädes, som imponerar och gjer ton, den ena ej generar sig för den andra, conversationen degenererar i flere afseenden, och blir ofta högst skadlig för en Yngling, som vill lära sig les belles manieres de vivre. Genom Gref Löwenhjelm och M:r Albert, en ganska förnuftig och skicklig Gouverneur för dess Söner, och därjemte Cousin med Baron Armfeldts Fru, hafva vi varit så lyckliga och fått pension hos bemälte Baron, där hela Sällskapet består af dem sjelfva, deras 3:ne små Söner, de begge unga Löwenhjelmarna med deras Gouverneur, jemte oss begge. Denna Pension blir väl något kostsamme, äfven som vägen är längre, men öfverskottet af kostnad och möda blir alltid obetydligt emot den förmånen at hafva et godt hus där man dagligen får conversera, och kan passera aftnarna med agrément. . . .

Herr Baronen befaller mig gjöra B:on G:s moraliska och Physiska målning. Dylika Portraiter äro alltid svårare at väl träffa, än de, som ej fordra andra än materiella färjor, isynnerhet hvad den moraliska delen beträffar: Huru lätt gör man antingen dager eller skugga för stark! Handlas det om at teckna en Wäns goda egenskaper, huru färdig är man at förhöja dem öfver värkligheten! i synnerhet då vår egenkärlek så nära blandar sig där uti, at den vill smickra oss med föreställningen at hafva bidragit til deras förädling. Huru gärna öfverstryker och döljer man svagheter och fel, för at äga det nöjet at se Portraitet vackrare, utan at märka det en del af likheten därigenom upoffras! Söker man åter agta sig för denna afvägen och gjöra målningen utan smicker, så råkar man lätt i fara för en annan ytterlighet. Det är en Ledares skyldighet at studera characteren hos sin unga Wän: flitiga observationer under en flerårig sammanlefnad kan hafva lärt honom at känna dess hjertas böjelser, afsteg m. m. Åstundan at se sin Eleve så fulkomlig möjligt är, förbindelsen at granska med opartiska och forskande ögon dess gärningar med deras motiver; at så mycket möjligt är uppsöka och rätta dess fel och brister; huru lätt kan icke detta förleda honom at se dem genom fördigrings glas och gjöra en caricature af hela Portraitet! Jag skall söka til, så mycket jag kan, at undvika begge dessa ytterlig-

heter, då jag i följande drag vill visa Herr Baronens sin Son, sådan som jag finner honom för det närvarande. I detta Portrait måste likväl blifva flere ojämnheter, ej allenast genom mindre skicklighet hos Målaren, utan ock i anseende til sjelfva Originalet. En del Ynglingar hafva vid 16 a 17 års ålder redan antagit den pli och tournure, som formerar hela deras framtida caractere, undantagandes några få nuancer, tör hända. Andre åter, ibland hvilka jag räknar B:on G., likna ännu en knopp, som så nyligen börjat utspricka, at man ej väl kan urskilja hvad färjor Blomman skall antaga, eller hvilken af dem blir rådande, utom det at man finner sig hafva goda skäl at sluta det den ej blir svart. Men närmare til saken: B:on G. har ännu samma slags taille, som då Herr Baronens såg honom: likväl något mindre spinslig, friskare hy, och något fylligare ansigte, hvars drag, utom tör hända en liten mån starkare näsa, bibeholla för öfrigt samma vackra proportion som tilförne, tyckas vittna om oskuld och et godt hjerta, samt prevenera, äfven som hela figuren, til hans förmån. Oagtat exercice af dans och ridning är hans ställning oftast mindre rak, än den borde och kunde vara: han tyckes likväl nu mindre sällan än tilförne vara omtänksam at rätta detta. Han växer skäligen braf, undantagandes fötterna, at hvilka skona i vinter ej hunnit blifva för trånga. Skönt hår, men ännu ej något dun omkring hakan. Rösten mycket förändrad til groftonig både i tal och sång. Dess hälsa är ömtålig: han är lätt förkyld, och har i följe däraf ofta väder-Colik samt hufvudvärk, som jag likväl hoppas efterhand förgår. Äfven är han nu som förr ganska ofta exponerad för snufva, som stundom går och kommer flere gånger på en dag. En liten oförsigtighet, at t. e. h. häldre kläda sig efter smaken än väderleken, torde äfven stundom ådraga en förkylning, som man med mera omtänka för hälsan än grannlåten hade kunnat undvika. För öfrigt har min unga Res-Camerat, utan at hvarken vara Petit maitre eller Fat, en böjelse at vara nätt och väl klädd, som jag alltid approberar. I en Societé manquerar han aldrig någon upsåtliga och med en honête douceur i sit upförande, är han åtminstone så väl antagen, som en del Ynglingar, hvilka brillera i Saillier, och emparera sig af conversationen med en suffisance, helt och hollit stridande mot den modestie, som utgör en af den åldrens älskvärdaste egenskaper. Beträffande för öfrigt les belles manieres de la conversation, måste B:on G. arbeta mycket för at med lätthet, artighet och précision kunna yttra sina tankar äfven i de familieraste ämnen, en gåfva, som mången Yngling har af naturen, men hvilken här ej kan vinnas utan mycken application, upmärksamhet på modeller i Societeter och Böcker, samt öfning at i Sällskap och på papper uttrycka sina tankar med färdighet. Hittills har

det ej särdeles roat honom at applicera sig til denna Talents upodling; men ehuru följakteligen vida efter häruti, tyckes han nu mera än förrinse nödvändigheten at vinlägga sig om tjänliga uttryck, och val uti enonciation, m. m. Det anses stundom för en nästan outhärlig Talent i en Société, at kunna spela jeux de Commerce: men han har ingen fallenhet för dem; det nöjet han skulle finna i et artigt partie, har hit tils hos honom ej upvägt besvärligheten af den attention man måste använda, för at känna et spel någorlunda väl; hvarföre han ock ej réusserat däri. Vingt un, som ej fordrar särdeles upmärksamhet, roar honom. Jag har likväl bästa anledning at hoppas, det han aldrig blir nog oförsigtig at inlåta sig i höga hazard-spel. — Ehuru begåfvad med godt Förstånd, har han hittills likväl ej röjt synnerlig drift eller arbets lust för ämnen, som fordra någon djupare eftertanka, eller trägen application; ända til smärre économiska calculer kunna hänföras under denna Class. Hans böjelse för depenser, luxe, eller husholning, är vacklande; och har ännu nästan äfven så litet developerat sig, för at där af kunna göra några säkra slutsatser, som böjelsen för könet: Jag hoppas likväl, med den Högstas bistånd, at Religion och Förnuft blifva Dess Ledare. — Hans Hjerta är ännu mycket susceptibelt både för ont och godt. De förändringar det undergått de 2:ne förflutna åren, göra honom heder. Hans moraliska principer äro i almänhet sunda, Hans tänkesätt ädla. Kan han göra någon liten höflighet eller tjenst äfven åt en främmande, hvilken han ej har minsta obligation, så blir han mycket belåten, både på sina egna, och den andra Personens vägnar. Hans sensibilité gör at han lätt kan taga humeur, och det är hans Sinnes häftighet, som nu på en tid mera än någonsin börjat utbryta. En Ungdom, hvars krets af kunskap och ärfarenhet ej kan vara särdeles vidsträckt, och hvars vivacité därjemte hvarken tillåter sig tid eller möda at approfondera et ämne, finner et argument för eller emot hvad ämne som helst: oagtat samma argument kan vara mer eller mindre svagt i sig sjelft, vinner det likväl ofta full styrka dels af den föreställningen som egenkärleken ingjer, at man väl känner osvikligheten af den grund, på hvilken man bygger sit raisonnement; dels där af at det skälet man andrager, visar saken på en sida, som öfverensstämmer med ens åstundan och böjelse. Under det man i följe här af raisonnerar med sin Wän, tycker man sig hafva bevisat sin sats på et solklart sätt, och väntar endast på approbation: men det händer at denna besvärliga Wän visar det argumentet vid närmare pröfning haltar; at man endast sedt den i fråga varande saken på en sida; at åtskilliga considerationer som härvid böra öfvervägas visa den under en hel annan syn-punct, m. m. Ledsen öfver at se sin kära sats

bestridt, och förledd af en dold egenkärlek, söker man undflykter och invändningar, häldre än at öfverväga motskälén, för at öfvertyga sig om sanningen. Man glömmet snart at man talar med en Wän, hvars Råd alltid varit nyttiga: man anser nu honom och hans tankar med indifférence; och i samma mån blodet gäser, finner man honom hafva orätt: man anser honom snart rent af som fiende: för häftig at längre kunna raisonnera, brukar man äntligen expressioner, hvilka stundom ej allenast uppenbart strida emot attentionen för en Wän, utan äfven emot almäna Seder, Förnuft och Religion. — Jag har haft några dylika scener, som den föreskrefne uprigtigheten pålagt mig at härigenom nämna; men hvilka därjemte nämnas med den satisfaction, at jag icke allenast efter en stunds förlopp återfunnit min unga vilsefarande, och liksom förlorade Wän, med den ånger, med den reparation, som gör hans Hjerta heder; utan ock at dessa Scener gifvit oss anledning til discourser och reflexioner, hvars goda värkan redan visat sig däruti, at han alt mer börjar segra öfver sig sjelf. Och hoppas jag, genom den Högstas Nåd at hans caractere, i hvad ställning han med tiden kommer, blir öfverensstämmande med en älskad och vördad Fars önsknningar. . . .

N. 44.

Strasbourg d. 30. April 1786:

. . . Wi gjorde för kortt tid sedan en excursion til fots ända in i Tyska Riket: man har likväl ej mer än $\frac{3}{4}$ lieu. öfver Rhein strömmen til Kehl. . . . Wårt ändamål var just ej at kunna skryta af at på en eftermiddag hafva gått ifrån Frankrike til Tyskland, och tillbaka igen, utan dels at se Rhein strömen, och i synnerhet et stort Boktryckeri i Kehl, tilhörigt den för sin Figaro så bekanta Beaumarchais. Det inrättades för $\frac{1}{4}$ år sedan: där äro ej mindre än 24 prässar; och dessa hafva hela den tiden ej varit syslosatta med annat än Rousseaux's och Voltaires Värk, undantagandes några strö-skrifter. Det förra är aldeles färdigt; men af det senare äro ej mer än 40 vol:r tryckte. Stilarne gjutas på stället. Man visade oss några vol:r tryckte på pergament; det är nästan så vackert, som gravure: men det är ock ansenligen dyrt: man berättade oss at 2:ne vol:er /: i stor 8:0 :/ kosta 25 Louis. Man skall, så snart denna up-lagan blir färdig, göra en annan i stor 4:to; hvaraf Kejsarinnan redan lärer bestält 6 exemplar på pergament. Det första jag fick se på pergament, råkade at vara la Pucelle d'Orléans, »som således förevigas at förvara minnet af vårt Tidvarfs rena Seder», tänkte jag för mig sjelf. . . .

För några dagar sedan besågo vi Universitets Bibliotheket, som består af inemot 50000 vol:r, af hvilka framledne Schoepflin, Historiographe de France och Eloqu. Professor här vid Universitetet har skänkt 20,000 tillika med et Cabinet Egyptiska, Grekiska och Romerska Antiquiteter,

såsom Vaser, Lares, m. m. samt en Samling af medailler. samma Professor uptäckte uti Archivet, protocollat öfver en Process, som Joh. Guttenberg haft härstädes år 1439, och hvilket vittnar at han först här i Strasburg börjat trycka med rörliga characterer; dessa voro då endast af trä: men efter återkomsten til Mayntz, har han först, i Comp. med Faust, skolat nyttja gjutne characterer. Coster i Haarlem påfann konsten at skära ut orörliga bok stäver i trä, til tryckning. Således kunna dessa 3:ne städer tillvälla sig upfinningen af Boktryckarekonsten: men Strasburg tycker jag ej kan draga särdeles heder däraf, om uppfinnaren, (som dessutom ej var Strasburgare,) i stället för upmuntran, råkat i vidlyfthet, och därjemte blifvit föranlåten at försvara sig emot beskyllning för häxeri, eller Svartkonst. Guttenbergs, Schoepflins med flere porträiter pryda detta Bibliothek, i hvilket äfven finnes en artig Samling af manuseripter. Det är öppet alla tisdagar, torsdagar och lördagar, ifrån kl. 2 til 4, under Professorerna Oberlins och Kochs inseende. Hit hörer äfven et Cabinet de mécanique, där man ser planen til Strasburg med dess fortification, i trä; en stor modell til en Vauxhall, förträffeligen arbetad; m. m. Universitets Auditorierna, Bibliotheket, m. m. samt en af Lutheranernas förnämsta kyrkor i Strasburg, kallad Prediger-Kirche, emedan där predikas hvar dag, utgör tillsammans en gammal byggnad, under namn af Temple neuf, hvilken fordom varit et Dominicaner-Closter: le Cloitre, eller gallerierna som omgifva gården, nyttjas marknads tiden til stånd för nipperhandlare, etc Professorernas antal är ungefär 20: Studenternas är obetydligt: De mästa föreläsningar hollas privatim; de publica äro mycket otillräckliga. Under Universitetet lyder et Gymnasium, indelt i 7 Classar. Utom desse begge Lutherska Lärohus är ock i Strasburg för Catholikerna et litet Universitet i Theologien, Lagfarenheten och Philosophien, med 7 Professorer; et Gymnasium, samt et Seminarium för dem som skola blifva Präster. — Wi sågo för någon tid sedan Magistraten i sittande Råd, i anledning af en liten högtidlighet; nemligen 4 väl utsmyckade gossar ifrån Lutherska Gymnasium kommo på Rådhuset för at invitera Magistraten at vara närvarande vid premiernas utdelning i Gymnasio. En af dem höll därvid et litet tal på grekiska, en annan på latin, den 3:dje på fransyska och den 4:de på Tyska. Oratorerna voro ifrån 7 til 12 år gamla. De fingo sedan en liten guldpennning hvardera för sin invitation. Wi infunno oss et par dagar Jär efter, nemligen an.-dag Påsk, på Universitetets stora Auditorium, som uptager Choret af Temple neuf, och ej brukas utan vid högtidliga tillfällen. Professorerna så väl som Magistraten voro närvarande. Emot 100 unga Gymnasister, hvars namn voro tryckte på invitations listan, emottogo där

hvardera några små silfver pengar. Dessa premier utdelas årligen an.-dag Påsk och vid Michaëli åt dem, som deras informatorer därtill utnämmt. Wid detta tillfälle höllo et par af dem Orationer, och några andra höllo en sort Disputation eller samtal med hvarandra, om åtskilliga ämnen, hvar på de voro förut preparerade. Alt detta skedde på flere särskilda Språk, för en tal-rik samling af åhörare. — ...

N. 45.

Strasbourg d. 14 Maj 1786.

...[Urvärket i Strasbourgs Catedralkyrka] har blifvit förfärdigat 1574 af Habrecht, Far, Son och Soneson, under inseende af Conrad Dasypodius, och efter hans ritning. Det är ställt in i Kyrkan vid en af dörrarne; och består förnämligast i följande stycken: På gällvet är en Astronomisk globe af 3 fots diam., hvilken tyckes hvila på ryggen af en Pelican, i hvars kropp är en hop dolda ressorter, för at sätta de på Globen förestälte Planeter, m. m. i rörelse. Bakom samma globe, emot muren, äro 2:ne rörliga skifvor den ena utan på den andra; af hvilka den större tjänar til Calender, genom en vridning omkring sin axel på et år: den mindre, som fordrar 100 år til sit omlopp, visar årtalet gyllne talet, Söndags Bokstafven och de rörliga festerna. Uti en öppning öfver cornichen af denna 1:sta étage visa sig efter hvarandra figurer, som föreställa dagarna i veckan, under embleme af gudomeligheter, efter hvilka dagarna fått namn. På samma corniche är en cartouche med en index, som visar minuter och fjerdedelar. Cartouchen holles af 2:ne Änglar, af hvilka den ena holler i högra handen en Scepter, som han uplyftar hvar gång klockan slår, den 2:dra holler i vänstra handen et Timglas, som han vänder, så snart klockan upphört at slå. På 2:dra étagen är en stor astrolabe, som föreställer stjernornas lopp, och tillika marquerar timmarne. Där åfvan före är en skifva, som visar månans Phaser, samt datum. På 3:dje étagen föreställes människjans 4 åldrar under sinnebild af figurer, hvilka slå fjerdedelarna. Där äro ock 2:ne andra figurer, en som föreställer döden kommandes ut ifrån en Portique för at gifva det fatala slaget, hvar $\frac{1}{4}$ dels timma; men blir tillbaka drifven af den 2:dra figuren, som representerar en upståndne Christus, hvilken ej tillåter Döden at slå förr än timman är ute. Til hela detta värk hörer et klockspel, och en automate-Tupp, som flaxar med vingarna och gal vid hvart tim-slag. Ressorterna hafva ock communication med en utan på kyrkan placerad ur-skifva, som jemte timmar m. m. visar Solens gång genom de där på förestälte constellationerna, medelst en index, hvilken gör sit hvarf på et år; äfvenledes månans lopp, medelst en visare, som går et hvarf omkring på 1 månad. Alt detta låter förunderligt; men

huru faller det icke af, då jag tillika får den äran berätta, at hela detta konststycke nu för tiden ej har en enda rörelse: alt är i olag och afstannat för longliga tider tillbaka: och jag tviflar på huru vida hela denna sammansättning någonsin varit i full gång. Om Tornet, som jag så mycket admirerar, skrifver Björnståhl, at det är *tämmeligen* vackert. Så olika omdömen kunna 2:ne personer fälla om ett och samma object, som de begge sedt. Hade han, i stället för originalet, sedt en dålig ritning däraf i et gammalt arabiskt manuskript, så hade han törhända uphöjt det öfver Babyloniska Tornet. I anledning af Judarnas vanära, som där utblåses, för det de skolat förgifta brunnarna, m. m. år 1349, måste jag berätta at samma år blefvo på denna beskyllning 2000 Judar här i staden lefvande brände, i deras egen kyrkogård, hvaraf den på samma ställe nu för tiden belägna gatan kallas la rue brulée. Ut i en förledit år här utgifven Beskrifning öfver Strasbourg, säges at begärelsen at komma åt Judarnas rikedomar, har, enligt de förnuftigaste Historie-skrifvares mening varit rätta ordsaken til denna medfart. Jag kan icke tro at blotta girigheten varit så grym. Om man föreställer sig at vidskeppelse och Religions hat här uti ingått för $\frac{3}{4}$, samt at girigheten och Judarnas eget upförande utgjort fyllnaden, af rätta motivet til en sådan grymhet, torde man ej vara longt ifrån Sanningen. Judarne få ej bo i Strasbourg: de hafva måst betala 3 æ personen, hvar gång de kommit in i staden, ända tils för någon tid tillbaka, då de abonnerat sig; och betala nu en viss årlig afgift...

B. G. mår, Gud ske låf! väl. — Hans sista opasslighet hindrade oss at communicera Long fredag då där var almän communion i Nicolai kyrka, den enda af de Lutherske härstädes, där Gudstjensten förrättas på fransyska. Och som där endast några gånger om året är almän communion, lät vi Pastor Hafner komma til oss, och communicerade här hemma i går 8 dagar sedan. Förmodligen blir nu här til ej vidare tillfälle förr än vid återkomsten til Fäderneslandet...

Wi hafva vid lägenhet sedt några inrättningar och märkvärdigheter, sedan jag senast hade den äran at skrifva., T. E. le Sallon de Lecture, där man emot ett skäligen lindrigt abonnement, får läsa ej allenast en stor del böcker, så snart de utkomma, utan äfven de förnämsta Journaler och Gazetter på Fransyska, Engelska, Italienska och Tyska. Det är en alt för agréable inrättning, hvarigenom man äfven kan vinna bekantskap med en hop värdiga människor. — På Myntet sågo vi härom dagen hela processen med smältning, gjutning i formar, hvilka formerna guldet i stänger; dessas förtunnande medels valsvärk; rundelarnas formerande, kanternas inpräglande, sjelfva präglens påtryckning, m. m....

Anatomie Professorn Lauth har haft den godheten at visa oss Anatomie-Salen, hvarest vi sågo åtskilliga sällsamheter i den hit hörande Collection; t. e. et människohjerta, hvars skapnad visade at det haft sit läge åt höger, et stycke af en neger-hud, förvarad i Spiritus vini: hvarvid syntes huru den svarta färgen är logerad imellan den så kallade epidermis och den yttre huden: Barnets läge i moderlifvet, m. m....

N. 46.

Colmar d. 20 Maji 1786.

[Första stycket av det följande handlar om Strassburg.]

...D. 17 voro vi i metall-Canon-gjuteriet at se en gjutning. Herr Baronen torde hafva sig bekant at 2:ne Bröder vid namn Potevin ifrån Angonmois hafva påfunnit en composition och et smältnings sätt, hvarigenom man kan nyttja en Canon longt längre tid än tillförne. Man har berättat mig at de arbetat på sin upptäckt i 25 år hos kejsaren, som skall hafva gifvit dem en ansenlig pension; oagtat hvilken de likväl kommit tillbaka til Frankrike, där de et par års tid arbetat på fullkommandet af uppfinningen. M:r Potevin skall nu hafva 30.000 æ årlig gratification, och vara Directeur öfver metall-Canon-gjuterierna i Strasbourg och Donay, de enda i Frankrike. Man har skjutit 5000 skott med Fält Canoner, och 1000 med mörsare af denna composition, utan at de därigenom blifvit obrukbara. Hemligheten skall bestå i proportionen imellan kopparn och tennet, hvilken man ej med säkerhet kan finna utan genom anstälta prof vid smältningen, hvilken vanligen påstår ungefär $\frac{2}{4}$ t. — Gjutningen borde ske kl. 10. f. m. Men sedan man pröfvat den smälta metallen där med at man tog där utaf i en slef och hælde i en liten form, befants at där fordrades starkare tilsats af Tenn. Flere dylika prof anstältes, så at vi måste vänta på gjutningen til kl. $\frac{1}{2}$ 2. hvilket visar huru grannlaga man måste vara. En Canon och 4 mörsare stöptes på en gång, som tilsammans skall utgjöra 26000 æ vikt. Dubbelt så mycket kan smältas i en annan därvarande ugn, enligt hvad man berättade mig. Under den longa väntningen besågo vi äfven några af värkstäderna, i synnerhet där borrhningen sker. Canonen i en horizontal ställning, drifves omkring under borrhningen, af et hjulværk, medelst hästar, dresserade at alternativt stadna och gå vid minsta tekn som gifves med en klocka. — Aftonen bivistades en Lection i Experimental physiquen; M:r Ehrman har varit så god och skyndat sig för vår skull, så at han nu läst 2:ne gånger om dagen, på det han måtte kunna sluta sin Cours dagen för vår afresa. D. 18 besågs Nat. Hist. Profess. Herrmans vackra Collection. Äfvenledes l'Hopital des Orphelins: alla Borgare barn som fyllt 7 år och ej äro öfver 15, vare sig Catholiquer eller Lutheraner, hafva

rättighet at där blifva intagna, så snart de mist far och mor, samt ej hafva understöd af släktingar. De få då fritt underholl och upfostran. 5 t. om dagen användes at lära Religionen, läsa och skriva, Arithmetiquen, Tyskan och Fransyskan: 2:ne t:ar lära de at teckna. Den öfriga tiden öfvas de at sy, sticka, spinna, och andra husholls syslor. Flickorna behollas til dess de komma i tjenst; gossarna til dess de kunna lära något handtvärk, som de sjelfva hafva tilstånd at välja; då 'läropengar betalas för dem. Barnens antal var nu ungefär 100. Den propreté och ordning, som regerar i detta Hospital, gör föreståndarne mycken heder. Atskilliga af Barnens ritningar voro rätt väl gjorda. — Där äro för öfrigt åtskilliga goda publica inrättningar i Strasbourg, til underholl för fattiga, t. e. l'hôpital Bourgeois, — militaire, — des Enfants trouvés; i det sistnämnda upfostras alla barnen i Catholska Läran; hvar igenom Catholiquernas antal alltid måste ökas i mera mån än Lutheranernas, om alt annat är lika...

E. m. fingo vi besök af H:r Gr. Löwenhjelm, som hade med sig Instructionen för sina Söners Gouverneur, den han länge sedan låfvat mig få se, men nu först acheverat. Det är et mästerstycke: Grefven har gifvit mig sin parolle d'honneur at skicka mig en copie där af på Marseille. Denna angenäma Lecture uptog inemot 3:ne timmar. — Den låfvade reseplanen undvek han med en compliment, at i afseende på den för oss inskränkta tiden kunde han ej föreslå någon bättre, än den jag upgifvit. — Wi souperade om aftonen tilhopa, och D. 20. hade vi unga Löwenhjelmarna med deras Gouverneur hos oss om morgonen kl. 1/2 5. Dessa beskedliga Wänner följde oss til Diligencen, i hvilken vi afreste en half timma därefter, i sällskap med 6 andra passagerare. Denna delen af Alsace är en af de vackraste Provincer jag nånsin sedt. Den vägen vi reste, går midt i genom landet, och lämnar de angenämaste utsigter å ömse sidor; t. e. en liten ström, som under en tyst rörelse löper nästan lika högt med sina gröna bräddar; åker och äng, skogsparker och vinfält, samt i fonden, hela vägen på ömse sidor, en bevuxen bergskedja, på hvars högder man ser mångfaldiga ruiner af Slott, och vid hvars fot, på så täta afstånd som 1/4 lieuë, man ser byar eller små-städer...

[I M:r Pfeffels Academie militaire i Colmar får hvar och en yngling] et visst antal runda, ovala och fyrkantiga marquer för hvar vecka, som betyda moralitet, flit och ordentlighet: för hvart och et steg emot dessa 3:ne dygder betalas en, och högst 2:ne marquer. Har han ej förlorat större antal, än det han har kvar vid veckans slut, så får han en god note. Antalet af goda eller elaka notes medföra vid hvart kvartal

en viss grad af belöning eller straff: det senare, hvilket så väl som det förra alltid har afseende på hedren, pålägges aldrig utan i en Conseil, i hvilken de värdigaste af eleverna äro bisittare. Wid Examina, som bivistas af de förnämsta i staden, upläses dag journalerna för hvar och en: belöningar utdelas: promotioner gjöres. Den som mäst utmärkt sig i hvar Class för kunskap, får bära en orden följande kvartalet: för moralitet en högre orden; och om någon förenar dessa egenskaper i högsta grad, får han bära et kors af guld med påskrift: studio et virtuti. Herr Baronen vet at där äro 3:ne Grefvar Piper och 2:ne Bar: Taube: Jag hade den glädjen at höra desse unga Herrar ganska mycket berömmas af H:r Pfeffel, som försäkrade mig at de ej ännu förtjänt en enda reprimande: Då däremot han hade föga hopp om 3:ne Danskar. Här äro ock Engelsmänner, Scottar, Fransoser, Tyskar, Genevare och Sweitzare. — Gjöromål och detassemens äro så indelta, at Eleverna ej få vara i sina egna rum förr än de skola lägga sig; så at såftimarne äro de enda, de hafva at vara allena. Efter kl. 6. då deras gjöromål voro förbi, kommo våra Svenskar at hämta B. G. med sig på en promenade til deras trädgård och manege. Sedan hafva de varit en stund hos oss. De tycka at de äro i nog mycket tvång; men at de därjämte få god undervisning: Ibland annat sade den äldre Bar. Taube: »man skall vara väl mycket Philosophe, om man skall få beholla alla sina marquer». Hvad jag skattar de ynglingarna lyckliga! och hvad jag högagtar Pfeffel!...

N. 47.

Thun d. 9 Jun. 1786.

...D. 24 åkte vi något öfver 1/2 lieuë, för at se denna ryktbara cataracte [Schaffhausen], som ej skall hafva sin like i Europa. När man säger mig at någon ting är vackert, stort, majestätiskt, o. s. v. öfver all beskrifning, öfver all föreställning, händer det mig gemenligen at min imagination uplyfter sig så högt, at den måste stiga ned igen för at träffa det verkliga. Kusken stavnade på landsvägen, midt emot Fallet. »Men jag tycker det är intet så stort, som man omtalt för oss», sade B. G. — »Ah vänta! detta är bara en del däraf:» — nej, det var det hela och jag blef väl flat at finna det så mycket under hvad jag hört och läst därom. Jag fann Trollhättan vid det ögnablicket mera majestätisk än 3:ne Rhenströmens fall tilhopa. Mitt omdöme rättades likväl, sedan imaginationen fått tid at stadga sig. Landsvägen, hvarifrån vi sågo catharacten, är mycket hög; hvarigenom Fallet där visar sig mycket mindre än det verkliga är. Likväl har Trollhättan företrädet i anseende til högd och force: Men det är den ansenliga bredden, af ungefär 240 fot, med hvilken Rhenströmens fall brillerar...

N. 50.

[Marseille d. 15 Julii 1786]

...D. 26. besågo vi [i Lyon] några af de förnämsta fabriquerne: en silkes qvarn, hvilken medelst et hjul, som drages af en häst uppe i 4:de våningen af huset, sätter ungefär 10.000 rörelser i gång: väfning af brocherade tyger, sameter, m. m. jag skulle behöfva et helt år törhända at se den, för at kunna göra mig redigt begrep därom: äfven så en slags sticknings machine, där strumpor och klädningar tillverkas på et sätt, at ingen maska uplöper, och man kan klippa det stickade tyget, som et kläde. — Man säger at 50,000 människor i Lyon syslösas med fabriquer: de arbeta 18 timmar hvar dag. Hela folkmängden skall gå til 180,000 a 200.000. — Man visade oss några präktiga broderade arbeten, acheverade som med den mäterligaste pensel. — Wi gingo e. m. til Guillotiere, en stor förstad, för at se den där inrättade veterinaire Scholan. Man kommer til denna förstad öfver le pont de la Guillotiere, den längsta stembrygga jag sedt; den går ej allenast öfver Rhône, utan et langt stycke öfver slutningen af andra stranden; och är emot 1600 fot long. På veterinaire Scholan är en god samling anatomiska preparata samt en Botanisk trädgård, där hvar ört har en etiquette med stora bokstäfver på en hvit porcellains skifva fästad på en järnkäpp; så at man med bekvemlighet vid första ögonkast kan se namnet på växterna.

...D. 1. Julii. innan det var dager, blefvo vi väckte, för at gå om bord och fortsätta resan. Således knapt sågo vi Valence under en hastig förbi-fart. Universitetet därstädes är ej särdeles berömt, och skall endast besökas af dem, som i en hast villa köpa sig en Doctors eller Magistergrad. En af våra Passagerare som var ifrån Valence, berättade mig at en ung-Herre kom en gång til Valence i afsigt at blifva Juris Doctor, för at därigenom kunna vinna en Lag-Sysla, som han sökte, men när han där efter ingifvit Certificatet om sin skicklighet, befants det at Faculteten af glömska eller misstag i hastighet utfärdat för honom et medec: Doctors Diplome...

N. 55.

Florence d. 7. Octob. 1786.

...Le Comte S. Martin de la Motte, en ung karl af kunskaper och beskedlighet, til hvilken vi hade bref, gjorde oss höflighet [i Turin], och har jag honom at tacka för några underrättelser om Sardinska Staterna; äfven som M. Grimaldi hade lämnat oss den tillförlitligaste idé om Genua. — Konungen nyttjar sin oinskränkta magt at göra sina undersåtare lyckliga: han föregår dem med exempel af Religion, modestie och hushollning, utom sina lysande Talanger som souverain. Nu varande Cron Prinsen har titel af Prince de Piémont, den nästa skall hafva titel

af Duc de Savoye, och så vidare växelvis. Hela Kungl. Familjen, äfven kungens Bror le Duc de Chablais med dess Gemål, utgjöra mäst altid en sammansmält hushollning. Riksinkomsterna, som berättas utgjöra 28 millioner livres de Piemont, eller 33,600,000 r de France, skola vara mer än tillräckliga til Rikets utgifter. Arméén säges i fredstider utgjöra 15000 man reguliera troupper. Kungen besöker flitigt sina fästningar, som skola vara i god ordning: han var ej fulkomligen retableerad ifrån en förkylning han nyligen fått på en dylik resa. — Landsvägarna hollas i god ordning, och förbättras dagligen Man är nu ibland annat syslosatt med at percera Col de Tende, et af Alpiska bergen, öfver hvilket man hittills passerat med langt mera besvär än öfver berget Cenis. Det ligger i vägen imellan Nizza och Turin: man har ungefär 1. m. at genombåra, och skall redan hafva hunnit en god del med detta arbete, som berättas trotsa de Romerska. Hvad sederna beträffar, skola de vara renare i Turin, än i många andra hufvudstäder. Utan tvifvel värkar Förstens förelysning på Undersåtarne uti detta så väl som andra mål. Sicisbeatet är ej så almänt här, som i Genua: man ser ofta Damer promenera utan någon Cavaller; men til och med köpmans Fruar hafva altid sit Livrée efter sig. —

Herr Baronen vet at kyrkorna här i landet altid varit fristäder för de grofvaste missgärningsmän: en röfvere, en mördare behöfde endast agta sig at ej gå utom kyrktrapporna, så kunde ingen röra honom. Ifrån några år tillbaka har konungen så kringssurit denna mot en sund Religion och mänskligheten stridande häfd, at däraf ej är mer än skuggan kvar. En deserteur, som tar sin tilflykt i en kyrka, blir lindrigare handterad: men t. e. en uppenbar bof lærer det ej så lätt falla in at retirera sig til en af de 3:ne kyrkorna i Turin, som ännu kunna få namn af asyle; ty efter 3:ne dagars förlopp, under hvilka han ej lämnas ur ögnasigte, är han så säker at blifva gripen, som om han redan vore i fängelse. — Wettenskaperna äro florerande i Turin: Universitetet, försedt med skickliga Professorer, skall frequenteras af ungefär 3000 studenter. Utom dess är där flere undervisnings värk, t. e. l'Academia Reale, där man mot en viss Pension får lära hvad som fordras för en militaire i synnerhet. Le college des Nobles, för dem som ämna sig til civila eller andeliga ståndet, skall likväl ej vara särdeles frequenterad. Wetenskaps Academien blef först för et par år sedan kunglig. Den har 40 Ledamöter, Presidenten är på lifstid, men vice Président ombytes hvartannat år. 7 vol:r af dess memoirer skola vara utgifna. — Fabriques-varorna äro i synnerhet sidentyger, som göras starka och goda, men ej med så varierande smak, som de franske, hvilka hitskickas och säljas för bättre köp,

emedan arbetslönerna i Frankrike äro mindre dyra. — Förmämsta exportvaran är silke, som räknas för det bästa uti Italien. Turins boerne hafva mycken handel med Venedig, i anseende til den beqvemliga communicationen genom Po-strömen. Invånarnes antal räknas til 82,000 ungefär, som är mycket, i mån af Stadens storlek...

... Några af kyrkans [Milano domkyrkas] dimensioner kunna för ro skull copieras: längden=449 fot, bredden vid korsset 275, och högden til Tornets couronnement=370 fot. Jag vet ej huru många 100 Statuer denna kyrka har: de äro ej så lätt räknade: man säger at då den en gång blir färdig, skall deras antal öfverstiga 7000. Skatten i sacristigan räknas för ganska rik; vi gjorde oss ej måne om at se den, ledsna vid en repetition af sådana skatter, dem man til större eller mindre öfverflöd finner i alla Catholska kyrkor. En relique, hvilken förvaras öfver stora altaret som en stor helgedom, lämnar jag i sit värde. Det skall vara en af de spikar som nyttjades vid korsfästelsen: har tilhört betset på Constantini häst, och blifvit skänkt til Milans kyrka af kejsar Theodosius. — Hvem kan efter en sådan berättelse tvifla på denna Relique's authenticité!...

Det lutande Tornet [i Pisa]... är bygt af vacker, hvit marmor, i cylindrisk form, och med 7 rader colonner öfver hvarandra, som formera äfven så många etager, på hvilka man innan före colonnerna kan gå omkring Tornet. Upgången är en beqvem trappa, hvarifrån man kan gå ut til hvar étage, samt ända öfverst på platformen, som omgifues med en järn ballustrade, innan före hvilken klockorna hänga uti embrasurerna. In uti är Tornet aldeles tomt. I samma mån kommer det närmare, synes det mera lutande; beholder likväl sin solidité sedan 1174, då det bygdes. Pisanerne påstå at lutningen är upsåtlig; för at visa konstnärens Talang. Äntligen har man ifrån Herostratus, som tände eld på Dianæ prägtiga Tempel, ända til Rousseau, som blifvit krönt för det han skrifvit at konster och vetenskaper äro skadliga för människorna, och at desse vore lyckligare om de lefde likt villdjur i skogarne, ingen brist haft på människor, som velat brillera eller göra sig nammkunniga på et longt mera underligt sätt, än at bygga et Torn upsåtligen lutande, som om det hotade at falla omkull: men här äro fulla skäl at påstå det lutningen är tillfällig. Generalen visade oss huru en stor del af basen är synlig, då den andra delen ligger under jordskorpan, samt at hålen i muren öfter ställningarna äfven luta åt samma sida. Utom dess ser man at Tornet är något krokigt, så at ifrån 3:dje etagen och up före, börja colonnerne at vara något längre at den lutande sidan, och öfversta etagen är i det närmaste perpendiculaire; hvilket tyckes tydligen gifva tilkänna, at man un-

der byggandet har märkt hvar grunden gifvit sig, och därföre genom nyssnämde rättelse gifvit Tornet sin rätta point d'appui. Tornets högd räknas til 180 fot: et lod som fälles därifrån til marken, kommer at ligga 15 Eng. fot ifrån dess basis. Upgången har ungefär 200 trappsteg...

[Brefven N:o 56, 57 och 58 i sammandrag av förf. Näst efter n:o 55, som är daterat 7/10 1786].

... D. 3. besågs det ryktbara och makalösa *Galleriet* [i Florens], ett slott med 2:ne parallela flyglar, hvardera af 460 fots längd. Corridoren är garnerad med antiqua statuer och buster, jemte tableauer och Porträtter, etc hvaribland äfven äro några nyare arbeten, t. e. en stor marmor-grupp föreställande Laocoon, copie af Bandinelli efter den Vaticanska; man skulle lätt kunna anse detta sköna arbete för ett original, om den Vaticanska Laocoon kunde hafva sin like. Äfven en kort och ofullkomlig beskrifning om alla de vackra stycken, som innehållas i Corridoren skulle utgöra en volume: huru förmätet vore det icke då, att vilja anföra alla de dyrbarheter, som äro samlade i sjelfva Galleriet, denna ovärderliga skatt af konstens valda mästerstycken! Man har utgifvit en beskrifning deröfver i 11 folianter, som ändå är incomplett! Men för att ej säga ingenting om det vi sett 5 gånger, och skulle med förundran kunna se det 50 gånger, bör åtminstone nämnas några ord om ett eller annat af det märkvärdigaste derstädes...

... vår för denna gången korta vistelse i Rom användes att bese, från morgon till afton, så mycket af dess märkvärdigheter tiden tillät. Inga detaillerade beskrifningar kunna här lovas: somliga föremål behöfva flere gånger betraktas, för att gifva rediga och mera fullständiga begrepp; och då man, utan att vara Antiquaire, är närnsynt som jag, behöfver man se noga och länge, för att ej se illa. En del objecter äro ock af den beskaffenhet, att de utom brillanta namn hafva få skönheter kvarlemnade från de gamla Romarnes tid, och äro således mindre intressanta för dem som icke äro entousiasmerade för alla fornlemningar. Hr Grandel, Svensk medailleur och snäll artist, som flere år uppehållit sig i Rom, har haft den godheten att vara vår Cicerone...

N. 59.

Neapel d. 19 Decemb. 1786.

... Man ser [i Pompeji], t. e. et Tempel, med de lönngångar, genom hvilka Prästerna gått, för at svara i oraclets ställe: Mosaiska gålf; hvaraf de vackraste likväl blifvit förda til Museum i Portici: Colonner, husgator, en stads port, m. m. Wäggarne i åtskilliga af husen äro väl må-

lade, med arabesquer, guirlander, djur, foglar etc af lifligaste färjor. En uthuggen figur, som skall hafva tjänt til skylt för et Bordel, vittnar om en djurisk fräckhet hos invånarne på den tiden. Et litet stycke ifrån staden är en landtgård, som man äfven decouvrerat: i en long källare lägo ännu kvar en hop amphoræ eller et slags krukor. Wid en graf i staden voro några grimacerande masquer, uti hvilka gråterskorna satt in sina ansigten vid begrafningar. Det var curieust nog at se alla dessa ruinerna: på somliga ställen gingo vi åfvan på Pompeja i en vinplantering. 32 man syslosätta sig med gräfvande: De hafva nyligen uptäckt rum med åtskilliga välmålade väggar...

... Wi gingo [på Vesuvius] in i gamla crateren, beståendes af lava, aska och en hop brutna klippor, imellan hvars öppningar äro 100 tals rök-hål; Utmed en del af dessa var en värma, som snart kunde förtärt våra skor och stöflar. Måln och rök, hvaruti vi stundom voro liksom insvepta, hindrade oss at se så noga vi önskade. Imellan åt skedde eruptioner ej langt ifrån oss: låtet liknade det man hörer, när et stort skepp går af stapeln: et tjutande, susande, groft, ihåligt dån åtföljdes hvarje gång af et smattrande rägn, bestående af aska och nedfallande stenar. Wi omgäfvos stundom af rökande skorstenar på alla sidor; och när då tillika en eruption kom, blef det nästan för respectabelt. På många ställen voro bergs klyfterna aldeles gula som svafvelstycken: en del af dem kändes ännu heta: på et ställe syntes liksom en hög skorsten eller pelare af svafvel, som brann och hväste: ej langt därifrån gingo vi och värmdes oss vid en annan eldstad. Det började mörkna, då vi gingo ner ifrån berget. Lavan såg alt för vacker ut, då vi voro komna på något afstånd. Den formerade 3:ne strömar, hvars rörelse var nästan omärkelig, undantagandes vid någon skarp brant, där den liksom rullar utföre. *D. 6* reste vi åter ut til Portici: under vägen besågs menageriet, — hvarest voro Leyon, Björnar, en svart varg, med flere djur; men det curieusaste ibland dem alla var en stor Elephant, som lät commendera sig af sin vagtare at falla på knä, medan denne klef up och satte sig på halsen, samt då han steg af. Ibland åtskilliga teckn af intelligence hos detta djuret, frapperade i synnerhet dess behändighet at öppna och tömma en bouteille; korken togs nätt ut med änden af snabeln, och för at ej spilla bortt något, fattades öppningen af bouteillen i samma ögnablick, så at halsen kom in i snabeln: bouteillen blef snart up-ned vänd, tömd och nersatt på gålfvet med mycken varsamhet, för at ej gå sönder; hvarpå snabeln fördes til munnen och tömdes, med et låte, som då man med häftighet slår en liqueur ifrån et kärl i et annat. — I Portici besågs kungl. Slottet, som har en hop vackra målningar: et rum är i stället för

tapeter klädt med porcellaine, hvit i bottn samt figurer i bas relief: ljuskrona, spegelrammar, m. m. äro ock af porcellaine. I et par cabinetter äro Tableauer formade af bas-reliefer i vax. Utsigten ifrån terrassen åt sjön och staden är prägtig. Bakom den ena af trädgårdarne är en fästning, för stor at vara blott en modell eller lekvärck, och för liten at tjena til verkligt försvar. Ifrån Resina gingo vi neder i det af Vesuvi Lava år 79 förstörda Herculanium; det var aldeles som at gå ner i en mörk källare 80 fot under jorden: vi hade således facklor och ljus med oss, för at gå omkring och se ruinerna af en Theater, m. m. ...

N:o 60.

Neapel d. 16 Januar. 1787

... [Baron Gustafs] längtan at komma till Sverige vid den tilföorne utstakade tiden, tyckes vara aldeles öofvervinnerlig: och har det förekommit mig, som de starka uttryck han tid efter annan i detta ämne nyttjat, vore en följd af någon hemlig fruktan at jag i tysthet ville understödjä resans förlängande. Denna längtan, mera modererad, har verkliggen fägnat mig, emedan den bevisar at kärleken til Föräldrar och fosterland hos honom ej blifvit förminskad, såsom det ofta plägar hända med ynglingar, hvilka genom utrikes resor blifva kalsinniga för alt hemmavarande, och sätta et öfverdrifvit värde på alt utländskt. — Hvad Italienska Språket beträffar, exprimerar han sig därpå, då det handlas om almänna conversations ämnen; ehuru min upriktighet ingalunda tillåter mig gjöra honom samma smickrande compliment, som jag hört honom få af flere härstädes, nemligen at tala språket väl. För at med lätthet förstå Italienska Böcker behöfver han ännu flitigt öfva sig i lecture. Fransyskan talar han med skälig färdighet; men til vinnande af styrka och säkerhet hoppas jag at han finner nöje uti goda Auteursers läsande, m. m. ...

N. 62.

Rom d. 14: februar. 1787...

D. 31. ... Sedan vi accorderat med några rodare, som efter vanliga faconen at handla där i landet, begärde 4 gånger mer än de skulle hafva, embarquerade vi oss, foro imellan ruinerna af en stendam, som ligga vid Pozzuols hamn, och kallas gemenligen Caligulas bro: vi rodde vidare öfver stora viken til Baja, en ruinerad stad, som liknar en amphitheater til sit läge, och förmodligen fått sit namn af den vackra bågen den formerar. Man ser ruiner af hus och byggnader uti afsatser, ifrån högden ända ut i hafvet, hvilket här gjort ansenliga inkräktingar. Dessa ruiner äro til större delen öfvervuxne: landet är obeskrifligen riant och fruktbart: Naturen tyckes med sin fägring liksom villa öfverskylda den

ödeläggelse, som icke dess mindre röjer sig på det ögonskenligaste, och visar som uti en spegel vanskligheten af alt jordiskt. Här, som nästan var medelpunkten för Romarnes pragt, yppighet och vällust, ser man nu ej annat än grus och stenhopar under en vacker ödemark i et delicieust land. På något afstånd ser man inåt landet Monte nuovo, en kulle af ungefär 200 fots högd, formerandes nästan en cône af en ganska vid basis. Denna högd upkom d. 30 Sept. 1538, genom den fasliga eruption, som upsvälgde staden Tripergola med dess invånare. — Wi landstego vid Neros Bad, uthuggne i et berg, hvarest äro åtskilliga gångar och rum, hvar af en del äro så heta, at man är färdig at upgifvas där af. Nedre på bottn är en sjudande källa, dit en karl, efter at hafva klädt sig naken til midian, nedsteg med några ägg uti et kär, och kom snart tillbaka i starkaste transpiration med äggen kokta i det heta underjordiska vattnet. — Wi avancerade sedan längre med båten, och landstego vid et ställe kalladt Bauli, i hvars hamn lågo åtskilliga fartyg för att lasta vin. Wi landstego och drucko några glas af det så kallade vin de Falerno, som var rätt godt, antingen det är af samma vinslag, som Horatius berömmar, eller ej. Wi voro nu i et af Fablerna mycket namnkunnigt land...

[Wi gingo] til de Eliseiska fälten, dessa forntidens prägtiga Trägårdar, som jemte en stor del af landet blifvit ödelagde genom Naturens och människors våldsamerheter. Wi sågo här de hvälfdade souterrainer uti hvars rum och nicher man insatte de Urner, som förvarade de dödas aska. Achéron, liten insjö vid hafvet, där gubben Charon efter undfängen betalning öfverförde Urnerna til stranden af Eliseiska fälten. I samma afseende törhända den därutan[för] belägna sjön Avernus äfven kallas la mer morte. Om det är sant, at fordom inga fiskar trivits däri, och at foglar dödt, då de flugit däröfver, så äger sådant åtminstone ej rum nu för tiden. Sjön Avernus formerar nästan en cirkel af ungefär 1800 fots diameter, och säges vara 400 fot djup. Wid denna insjö ligger den fameusa Sibyllinska grottan, och ruinerna af Apollinis Tempel. Det var ej langt ifrån Avernus, som Eneas, efter Virgiliis berättelse steg ned til de underjordiska boningarna...

Landet omkring Molo charmant: 1000 tals Oranger voro mogna på träden, och växte äfven ute på fria fältet: myrtenhäckar, aloë m. m. gjorde så väl som de sköna vuerna häromkring, promenaden mycket angenäm. D. 7. passerades öfver Pontinska träskan: den sköna väg nu regerande Påfven öfver dem låtit anlägga, är så mycket beqvemare för resande, som man där igenom, jemte det man undviker den svåra vägen öfver Appenninska bergen, där den gamla gick, förkortar resan några och 20 mil...

N. 63

Rom d. 21. febr. 1787.

...Man är i ständig haleine. Societeterna äro ganska brillanta och artiga, så at B. G. har det bästa tillfälle at formera sig: äfven har jag den största satisfaction at se honom beskedlig, insinuant, belevad, språkssam, och af alla omtyckt.

N. 64.

Rom d. 7. Mars 1787.

...Alla mornar, sedan B. G. haft en lection uti Italienskan äro vi ute at se Roms märkvärdigheter. Wi formera då en Colonie Svenskar stundom af 7 a 8 Personer...

[De många inbjudningarna till förnäma familjer] äro frukter af vår nådige konungs välgjörningar, i det Hans Maj:t genom sin Höga härevarrelse gjort Svenska Nationen både hedrad och älskad. B. G. har til Språkmästare Abbéen Giuntotardi, som blef sänd at complimentera Monarken, då Han lät antaga sig til Arcade: denne Abbe talar ännu med förtjusning om den Nåd och den vänlighet hvarmed kungen bemötte honom. Wi voro för någon tid sedan närvarande vid en stor Sammankomst uti Academie des Arcades. En af Ledamöterna höll Parentation öfver Sacchini: därefter reciterade åtskilliga af de andre hvar sit lilla Poëme, öfver hvarjehanda ämnen. Det är et nöje at höra dem recitera; ty de gjöra det med så mycken smak. Ibland Ledamöternas antal är äfven Fruntimmer. Då man blir Arcade, antager man et Herde- eller herdinne-namn, och nämnes tillika af någon villa, Landskap etc. Uti stora Samlingsrummet ser man en hel hop Portraiter af desse Arcadiska Herdar och Herdinnor, hvaribland utmärker sig Drottning Christina, som stiftat detta Samfund. Vår konungs Portrait saknas ännu. Om Sommarn hollas Sammankomsten i en vacker Trägård här i Rom, kallad Bosco Parrasio. — Wi hafva ännu ej blifvit presenterade för Påfven, men mötte honom i Vaticanen här om dagen, då han vid förbigäendet gaf sin välsignelse åt oss alla, ehuru vi voro 8 kättare, och endast vår hyrlaquey var orthodoxe. Askonsdag sågo vi Hans Helighet officiera i Chapelle Sixtine. Sedan Cardinalerna stigit up til honom på thronen för at kyssa dess hand, och askan blifvit välsignad, gjorde en af dem et korss med aska på hans hjässa eller tonsuren, som betäckes av den röda Calotten: Därefter gjorde Han, Påfven, samma Ceremonie med hvar och en af dem, samt med Biskopar och andre Prelater; säjandes åt hvar och en: »Memento quia pulvis es, et in pulverem reverteris». (kom i hog at du äst jord, och til jord skall du åter vända.). De förra kyste hans Helighet på knäet, de senare på foten. Wi gingo där ifrån in i S:t Pehrs kyrka och sågo några Präster förrätta samma Ceremonie med Pöblen, af hvilka hvar och en som lade sig på knä för altaret, blef smetad i pannan med et korss af aska...

N. 66. [Utan uppgift om ort och datum.]...

[I fastan sågo vi följ. i Rom] uti Oratorio dei Padri di cara vita: sedan man läst och sjungit en stund, upmuntrade Prästen för Altaret sina åhörare, som då bestodo endast af karlar, til större delen af lägsta classen, at spåka sit kött: kyrkodörren tilstängdes, ljusen utsläcktes, och därpå hördes öfver hela kyrkan et fasligt tjutande, läsande och piskande, af hela Församlingen, som gaf sig den så kallade disciplinen. Sedan detta hiskliga calas varat ungefär 10 minuter, tyckte Prästen förmodligen at de för den aftonen fått nog: man ringde med en liten klocka, piskningen uphörde, ljusen tändes, och allt blef slut efter några Böner och läsningar. B. G. fick ifrån Sacristian en liten dagg, som kan gjömmas för en raritet i hans Pisk-Cabinett: den skiljer sig på ändan i flere grenar med knutar på: hvar och en skall hafva en dylik, at därmed sjelf gifva sig discipline: Huru vida det sker på blotta ryggen, som man sagt mig, kunde jag ej se, emedan det var kolmörkt. En del berättades slå sig med järnpiskor; och hördes äfven läten, såsom af järnkädjors slamrande. Wi voro placerade på en uphögd bänk vid dörren, för at ej exponeras at få en släng med. —...

[Bihang.] *Vaticanen*, denna massa af Palais, som tilsamman med S. Pehrs kyrka och Torg förmenes uptaga så stor rymd, som hela Turins stad, har väl tilförne i et och annat afseende blifvit omnämnd; men, vi hade då ännu ej sedt de fyra så kallade Rafaëls Camrar, där denna odödlige Mästare visat hela sin styrka i tekning och målning. Taflorna äro så stora, at hvardera uptager en hel vägg, och inneholler en myckenhet figurer af varierande characterer, förträffligen exprimerade; alla i naturlig storlek. Constantin, som haranguerar sina soldater före slaget emot Maxentius vid Ponte Molle; samt sjelfva bataillen, är af Rafaëls tekning, måladt af Jule Romain, m. fl. Men de följande äro helt och hollet af Rafaël. Heliodore, förföljd af 2:ne änglar; Atillæ vision, S. Pehr, befriad från sit fängelse genom en ängel, Philosophien, eller Atheniska Scholan; Disputen öfver Sacramentet; Parnassen, eldsvådan uti Borgo di S. Spirito, m. f. Detta utgjör de hufvudsakligaste ämnena af de mästerstycken man ser i de så kallade Stanze di Rafaëlo. Jag påminner mig ej med visshet at hafva nämt Rafaëls loger: dessa bestå, utom de så kallade arabesquerne, uti små målningar i Taket af et öppet galleri uti Vaticanen: ämnena äro alla utur Bibliska Historien; de berömdaste äro de, som föreställa Skaparen, utredandes Chaos; Joseph, som förklarar sin dröm för sina Bröder, och Davids seger....

N. 68.

Berlin d. 23 Jun. 1787...

[Om Venedig.] Jag vet ej om någon stad i Europa har kunnat kosta så mycket at bygga, som Venedig. Hus, Palatser och kyrkor sägas kosta mer under, än öfver vattnet, i anseende til besvärligheten at vid canalerna få en fast grundval af pålvärk och sten. Öarnes antal är ungefär 140, (och ej 72, som är antalet af Församlingarne). Canalerna skola vara omkring 400, och broarnas antal ännu större: desse äro alla af sten, och hvar och en formerar en hvalfbåga, hvarunder Gondolerna kunna gå. Vattnet faller och stiger här ungefär 2 1/2 fot, oagtat hvilken rörelse likväl stundom på de smärre canalerna kändes en mindre angenäm luckt. Friskt vatten til drickning hämtas ifrån fasta landet: dock finnes i staden många publica Citerner, där rägnvatten samlas. Under några promenader som jag gjorde ensam til fots, för at någorlunda känna lokalen af staden, fann jag huru mycket den liknar en Labyrinth....

Ehuru man talar Italienska, räknar man likväl ej timmarna på det krongliga sätt, som brukas uti Italien, hvarest klockan är 24, 1/2 timma efter Solens nedgång. En timma därefter är kl. 1., och så vidare continueras ända til 24 igen. Och som Solens nedgång är olika, så förändrar sig ock därefter hela tim-räkningen: hela December och ända til d. 13. Januar. är kl. 19. då solen är på sit högsta, och 7 vid midnatten. Hela Junii månad och ända til d. 13. Julii är kl. 16. midt på dagen och 4 midt på natten. Hela den öfriga tiden af året förändras klockan 1/4 timma hvar 12 a 15:de dag; t. e. d. 1. Maji var kl. 1/2 17 midt på dagen, och d. 16. räknade man kl. 1/4 til 17 när solen var på sit högsta, o. s. v., hvilka ändringar man måste se efter i almanackan. Men ehuru klockan blir mer uti Italien, än i något annat land, så slår och visar hon longt mindre, ty det går ej öfver 6; det öfriga får man sjelf tillägga, t. e. om man en förmiddag hör kl. slå 5 slag, så emedan man vet, at sedan kl. 24 aftonen förut, måste nödvändigt mer än 6 timmar vara passerade; tillägger man således de 5, och slutar at kl. är 11; hvilket d. 1. Maji svarar emot kl. 1/2 8 efter vårt vanliga räknings sätt....

D. 30. visite [i Wien] hos Svenska Residenten v. Engeström. — Sedt Håfbibliotheket, beläget på det af sköna Palais omgifna Josephs Torg. Byggningen har en ganska vacker facade med en Döme midt på, där man ser Minerva sittandes i en Triumf-vagn förespänd med 4 hästar i bredd, körandes öfver Afunden och Okunnigheten. På ena sidan om Dömen är en Atlas, som bär en Himmelsglob, samt 2:ne statuer föreställandes Astronomien: på den 2:dra är Jordens Gudinna eller Tellus,

som här Jordklotet, och 2:ne statuer, hvilka betekna Geometrien: Begge Globoerne af förgylt bronze. Stora Salen är den prächtigaste jag sedt i sitt slag, 240 fot long och 54 bred, undantagandes midt uti, där den under Dömen formerar en oval Salon af 100 fots bredd. Plafonden understödjes af stora Colonner med förgylta Capitæler och baser. 17 marmorstatuer föreställa kejsare af Österrikiska Huset, ifrån Rudolf af Habsburg: af dessa står Carl VI, Bibliothekets Stiftare, midt i Salonen, hvars Dome jemte plafonden är prydd med vackra målningar. Denna sköna Sal är ock ornerad med åtskilliga antiqua buster, et vackert Pyrrhi hufvud med hjälm; samt et grekiskt monument, formerandes en graf af hvit marmor med sköna basreliefs, hvilka föreställa en combat des Amazones. Man räknar här 300.000 tryckta volymer, och i en annan Sal 12.000 *manuscript*, et Copernici System i full rörelse, m. m. . . .

D. 5. Sågs kejsrerlige Physicaliska Cabinetet, som äfven inneholler en myckenhet mekaniska machiner och modeller, af hvilka några kunna exempelvis nämnas: et vägguhr af vanlig storlek, som visar ända til och med förmörkelser; et annat, som ej updrages af människoåtgjörd, utan genom vinden, som utifrån kringdrifver en machine, hvilken har communication med vigterna, som dymedelst upvindas; en figur af en människjo-hand, som genom et doldt uhrvärk sjelf doppar pennan, och skrifer dessa orden: »Austriacæ Domui Deus, nec metas rerum, nec tempora ponat»: en liten bild af bronze, som genom vals och uhrvärk skrifer hvad man dicterar: men dicteringen består uti stilars eller bokstäfvers sättande på valsen, och går följaktligen ganska långsamt. En transporteur med 3:ne stift, hvarmedels man kan skriva 3:ne copier på en gång; en Tableau mouvant, som föreställer Årstiderna med deras emblemer, uti åtskilliga öppningar och decorationer, såsom på en Theater, en annan dylik, föreställandes Orfeus, som med sin musik framlockar människor, djur, trän etc. En spiral, utföre hvilken man låter nedlöpa små elfbenskulor, hvilka då de komma ner til bottn, genom sin tyngd trycka ned en ressort, som kastar dem genom sin spänstighet up igen, hvarigenom de formara et slags perpetuum mobile; En modell af den klippan, som nu tjenar til piedestal för Peter den stores Statue: samt sättet, på hvilket den blef transporterad til Petersburg; etc. Uti skattkammarn sågs en myckenhet precieusa saker, t. e. Ärkehertlige, Böhmiska, Ungerska och kejsrerlige Cronorna, med andra Riksklenodier; den fameusa Toskanska Diamanten; Riddar-orden, knapp-garniturer, m. m. af diamanter; guld-service; precieusa arbeten i cristall, elfeben etc. Den sköna Universitets Byggnadens mekaniska Cabinet besågs äfven; likaså stora Porcellaines magazin. . . .

Sträng hemuppfostran för hundra år sedan.

H. H. von Essen Några tilldragelser ur [hans] lefnad. I. Sthlm 1894 s. 73—74. Förf. föddes 1820 å Kaflås herresäte i Västergötland. Föräldrarna voro generalmajoren Fr. Ulr. v. E. (1788—1855) och överstedottern Anna Sofia Gyllenhaal. Farmodern var Gustava Eleonora Rudbeck, dotter till generalmajoren och överståhållaren Ture Gustaf R. — Själv blev H. H. v. E. löjtnant och bruksägare.

Vi barn höllos rätt strängt. Vid måltiderna fingo vi alltid äta särskildt, en tarflig, sund föda, såsom grävälling till frukost, dricka och bröd med något sirap till aftonvard. Socker, säser eller sylt förekom alls icke vid barnens bord. Dock uppväxte vi till en stark och hälsosam ungdom. Kaffe och thé kom här endast i fråga vid födelsedagar.

Vi läste många timmar och fingo nästan dagligen aga. Ibland var magistern väl mycket uppretad, öfver mig isynnerhet, så att han en gång i häftighet förgick sig och slog mig med eldgaffeln öfver ögat; jag har ännu något ärr deraf. Jag undrade öfver att min far ej förebrådde honom detta häftiga tilltag. Men 40 år derefter kom jag att tala vid en gammal gumma, som förr varit piga vid Kaflås. Hon sade då: »Tänk, hvilken god far baron hade! Jag stod i skänken och hörde då han bannade magistern, som slagit Er med eldgaffeln i ögat; och vet baron hvad han sade? Jo, så här: »Jag kan allt bli häftig jag med; men jag har fått lära mig att, då sinnet brusar upp, sticka handen i fickan tills jag blir lugnare».

En fru var vår lärarinna i dans, och äfven det gick mycket strängt till. Hon slog oss på fötterna med hasselkäppar, som vi sjelfva skulle skära åt henne, då vi ej hoppade nog högt eller behagligt, efter den tidens dans. Min bror Reinhold, som alls icke hade något anlag för dans, fälde många tårar dervid.

Men ridlektionerna få ej förglömmas. Der fingo vi i unga år lära att i ridhuset rida de små öländingarne utan sadel eller betsel, och falla af gång efter annan, innan vi kunde sitta kvar. Stränga ord och bitande pisksmällar fingo vi under många år fördraga i ridhuset, men äfven det var ej utan sin nytta i framtiden.

Bibeln lästes ej annat än af min gamla vördnadsvärda farmor, född Rudbeck, och en och annan gammal gumma i orten. Annars ansågs den boken såsom passande endast för »de lärda presterna» att studera. Hvar och en skulle gå i kyrkan, det var en afgjord regel; och i det fall aktades söndagen, att min far tillät aldrig sina hundar att jaga på den dagen, äfven om hans gäster voro än så ifriga att gå ut på jagt.

Efterskrift:

Några person- och sakuppgifter samt ordförklaringar.

1) Sammanhängande framställningar eller längre citat, vilka av praktiska skäl icke erhållit plats vid respektive avtryck om adelssöners fostran.

a) Om den första urkundsgruppen: dvs. om Peder Banér, hans tid och fränder samt om breven till honom.

I Ellen Fries sid. 3 nämnda Teckningar äro den ömma, förståndiga och prövade moderns brev återgivna i moderniserad form. (Den som har svårt att tolka dessa förebildliga skrivelser kan sålunda förmedla övergången till full förståelse av dem genom att läsa nämnda »översättning» jämsides med föreliggande oförändrade avtryck). Ellen Fries har kompletterat dem med ingående sakupplysningar; ur dem och Åttartavlor lånas en del uppgifter hit.

Den av tacksamma ättlingar uppsatta minnestavlan i Danderyds kyrka över Fru Margaretas make, riksrådet Axel Nilsson till Djursholm, Ekenäs och Händelö, måler, att han var ättens stolthet, en hjälte, gagnelig för kung och land, sin regerings sändebud till många furstars hov. Däremot äro de båda föreliggande breven det nära nog enda minnesmärket över hans fru riksrådinnan och slottsfrun Margareta (dotter till Peder Turesson Bjelke och Karin Nilsdotter till Vik i Uppland; född c:a 1510, förmäld 1538, död 1557). Fyra eller fem av sina åtta barn fick hon vara med om att begrava. Fyra ljöto en ohygglig död (av vilka emellertid åtminstone tre, kanske alla fyra, dogo efter hennes frånfälle). Den äldste (den latinhatande Nils, född 1532) blev dödad (i ett slagsmål?) i Rostock före 1559; brevemottagaren själv sköts ihjäl 1565 i slaget nära Bornholm, däri han deltog såsom underamiral i kampen för sitt fädernesland mot sitt fosterland; kanske hade han aldrig fått återse sin mor liksom han ju ej heller fått mer träffa sin far. De unga skulle nämligen fostras hos andra, bland annat för att de ej skulle bli bortklemade; för den skull försakade man glädjen av varandras sällskap. — Om Peder Banérs adelsära, mannamod och död ges vittnesbörd på hans epitafium i Sturekoret i Uppsala domkyrka (jfr Samlaren IX: 163).

De två yngsta bröderna, som varit så »dygdelige» och lärt sig latin (bl. a. hos prosten Johannes i Täby i Östra Roslagens kontrakt) blevo slutligen såsom Sigismunds-trogna riksråd avrättade vid Linköpings blodbad år 1600. Tiderna voro hårda och livsfarliga. 80 år förut hade Kristian II avrättat deras farfar (riksrådet Nils Eskilsson) och Kristina Gyllenstiernas bror Erik G. Dennes hustru gifte om sig med Måns Bryntesson Lilliehöök, och han avrättades av Gustav I. Herr Måns' dotter Ebba blev likväl svägerska till den sistnämnde; hennes mor var halvsyster till fru Margaretas man. Denna Marg. Bjelke-Banér var en av de damer som på kungligt uppdrag 1548 fört henne hem från Rostock till bröllopet, och det var till denna sin frände och hennes man Sten Eriksson Leijonhufvud (Lewenhaupt), som fru Margareta sände sin son Nils att uppfostras (jfr s. 7, 10). Denne Herr Sten, som ju

var konung Gustavs svåger, blev sårad till döds på Stortorget i Stockholm av konung Eriks drabanter.

På mödernet härstammade gossen Peder från Danmark. Mormodern var född där, och familjen ägde gods där. Hos familjens homme d'affaires Frans Brixen i Odense bodde kanske Peder Banér en tid; hans kusin och skolkamrat Hogenschild Bielke bodde där 1554—1555. (Denne blivande Sigismundsvän blev senare, 1600, anklagad på samma gång som kusinerna och sin bror Ture samt fem år efter dem avrättad.)

Utomordentligt många av den tidens människor blevo storvulna, växte sig starka i stormen liksom furorna på fjället. Fru Margareta var tydligtvis en av dessa reformations- och storhetstidens många trosstarka, hjärtevarma och handlingskraftiga kvinnor, som växte under lidandet och uppgifterna. A hennes och makens epitafium i Danderyds kyrka citeras Vish. 5:16.

En av deras sonhustrur var Margareta Grip. Hon levde 1537—1586, var en tid hovmästarinna hos drottning Katarina Månsdotter; förmäldes med den nämnde Sten Banér men slapp uppleva hans avdagatagande. — Om hennes religiositet jfr Rålambska manuskriptsamlingen i KB octav n:r 16. — Genom föreliggande brevkopior har hon ej blott låtit oss få kännedom om speciellt tidiga kvinnoskrivelser utan även låtit oss erhålla de törhända äldsta bevarade vittnesbörden i litterär form om svenska kvinnors pedagogik. De lära oss värda föräldrakarleken i allmänhet samt Axel och Margareta Banérs i synnerhet och utgöra därför en lämplig »ingång» till den bördspedagogik, som ej minst tack vare ett starkt inflytande från hemmen kunde uppamma själsadel, personlig bildning eller hjärtekultur samt efterhand inverka i viss mån reformerande även på andra ståndes uppfostran.

Liksom fallet ej sällan var i Sverige, så fingo många latinskoleelever »flytta upp i högre klass» även i Danmark genom att de flyttade över från lägre till högre skolor, dvs. till läroverk med allt flera och flera läroämnen och lärare, med allt högre pensa eller »läxor». En viss präst på Fyen t. ex. gick under sin lärjungetid å 1500-talets sista årtionden i skola: 7 år i Faaborg, 10 i Svendborg, 3 i Odense, 10 i Roskilde och 1 i Köbenhavn. Det kan därigenom vara troligt, att S:t Knuds läroverk i Odense var en mellanstor eller ansågs vara en medelgod skolinstitution. Atminstone från 1539 var den så försigkommen, att den ägde en teologie lektor och meddelade alltså även direkt utbildning för prästkallet. År 1554, sålunda under Peders och Hogenskilds därvaro, var det alltför stor tillströmning av elever för att de skulle kunna få plats, varför Christian III s. å. ålade den skaffa större utrymme. Om tukten etc. är föga känt, men troligen var det ej bättre ställt då än när en rektor 20 år senare därstädes gav en lärjunge en så våldsam örfil att ynglingen dog några dagar senare (*R. Nyerup De latinske Skoler*, Kbhn 1804 s. 44—45) — alltså ett motstycke till ett — dvs. åtminstone ett — sådant fall i Sverige.

Några uppgifter om vissa av Peders fränder ges i en ASU:s personförteckning, som senare utges i större sammanhang.

b) *Utdrag ur kungl. mandat 1573 om adligas förpliktelser mot det allmänna;* här framlagt i anslutning dels till ett uttalande i brevet n:r II till Peder Banér, dels till antydningar flerstädes i senare framställningar.

Enligt Kungl. Maj:ts »Öpedt mandat till all adell i huar ländzände» ... 31/3 1573 (RA RR 1573 s. 60—61) borde rikets första stånd allmännare träda i rikets tjänst med män och vapen samt icke stanna i fredlig id enbart på sina gods »såsom andre bönder»; ej heller borde änkorna gifta sig med bönder o. a. ofrälse. Sina uppväxande söner borde adeln »sättie ... till tienisth, anthen hoos wåre gode män och Ricksens Råd h eller annerstädz, ther the någett gott kunne lääre och förnime, theregenum the med tiden kunde bliffue schickeligh, oanseendes att förnufft, dygd och schickelighet helst höffues een adelsman, för huilken orsaak, adelstonndh så wäl her i wårth konge Riike Suerige, som vdi all annor lannndh och kongeRiiker försth är opkommit.»

c) *Smärre anteckningar till här givna urkundsavtryck. Och uppgifter om vissa andra källor rörande adelssöners fostran.*

(Af siffrorna före varje sådant stycke eller avdelning hänvisar den första till sida, den andra till rad. N = nedifrån).

21 1 Adolphus Elai Terserus var lärare för Magnus Gabriel de la Gardie och insöp väl därvid avsmak för att dagligdags använda gammaldaga prästkläder. Såsom avbön för sina hovkostymer måste han införa sin biskop (Joh. Rudbeckius d. ä.) och hela stiftets prästerskap hålla en predikan vid en synod Om rätt och orätt klädedräkt (Oratio De Usu vestium recto et pravo; tryckt Ups. 1632 med hyllningsdikter av Gabriel Holstenius och M. G:s lärare Matt. Mylonius (senare Biörnklou). Såsom ett av resultaten av sin informatorstid lät Terserus 1640 på samme sin stiftschefs tryckeri utge förenklade övnings- och läroböcker i latinsk form- och språklära («Donatus» och «Grammatica»), en pendang alltså till biskopens broders, adelsskolerektor Jacob R:s strävan att förkorta tiden för latininlärandet. Om denne och hans verksamhet jfr *K. F. Karlson* Örebro skolas historia, passim; *Hall Joh. Rudbeckius I*; *E. Källquist* Jacob Rüdbeckius latinstad, särtryck 1936; ASU 48: recension därav sidan 263; ASU 46 s. 255—256.

Ett årtionde tidigare hade Joh. Rudbeckius yttrat i »Een Christeligh Lijk Predikan ... vthi ... Hindrich Horns, ... Swerighes Rikes Råd ... Begräffning» (21/6 1618): Från ungdomen »är han aff sina kära Föräldrar hållen, icke til at spassera junckar, eller til at sittia och föra snack ibland Frwentimbret, vthan til at lära wijsdom och förstånd, ähra och dygd, tungomål och Bookligha konst, medh the sedher som wäl alla, helst sådana Personer anstå.» Ett 15-tal år efter Carl Oxenstiernas här sid 29 antydda brev skrives följande. »*Paulus Freyschmidt* Regula Vitæ, itidemque brevis Studiorum delineatio et Methodus; ... Dni Leonhardi S. Ribbingh ... in ... Ubsaliensium Academia ipsi præscripti. Mskr. med arbetsordning från 1640-talet i KB: Bref och Handl. ang. Ups. universitet under M. G. de la Gardies kanslerstid. Avskrift finns i UUB 40:66 Afd. II 35. — Enligt uppgift där föddes Lagman L. Ribbing 1631 och kom till Uppsala 1642.

Om studenternas spatserande på ängen, polacksbacken eller slottsbacken etc. under predikan och om adligas o. a:s examina och undervisning i teologi före utlandsresor jfr kanslers skrivelse 1663 *Annerstedt* U. u. hist. Bih. II s. 92, 93, jfr 93—95.

29 1 I Växjö läroverks bibliotek manuskriptsamlingen nr 83 finns ett

utarbetat förslag av *Haquin Spegel* rörande inrättandet i huvudstaden av ett collegium generosum eller en schola illustris (avtryckt i *H. Hernlund* Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia Bilaga III s. 34, medan Gieses o. a. projekt till adelsundervisningens befrämjande återges eller omnämnas där Bilaga VI). Fem lärda, skickliga och beresta män skulle där mot en lön å 700 d:r smt vardera undervisa 1) teologi, 2) matematik, 3) historia, 4) etik, folkrätt och svensk lag, 5) latinsk retorik och modersmålet. Mot 500 d:r smt meddela sex »snälla» lärare färdigheter i dans, fäktning, militärarkitektur, moderna språk (inkl. holländska), bergverkskonst och fyrverkeri.

Om Sorø partiella adelsskola 1560 o. f. jfr Hofmans Fundatser VII; *Nyerup* De latinske Skoler s. 31 o. f.; *J. Paludan* Det høiere skolevæsen i Danmark s. 20 o. f. I den sistnämnda läses även om riddarakademien i Köbenhavn 1695—1710.

Sid. 46. Ungefär samtidigt som de i texten avtryckta acta utarbetades, avfattades jämväl Literæ Lindschiöldii ad Filium Lutetiae Parisiorum viventem. De finns i avskrift i de la Gardieska arkivet LUB Cod Coll 5:3 (U. 6). n:o 2. 6 sidor. Därefter följer, likaledes på latin, densammes »Methodus Studiorum Brevior.» 1689 d. 19 och 20 april. 16 sidor. Såsom n:o 5: Ordning för Præceptoren mäd Daniel oc Simon 20 Septemb. 1693. 7 sidor. Därpå Methodus Studiorum pro Daniele et Simone... 1695, undertecknat IB.

59 1 Enligt biskop Wallquists beräkning år 1748 utgjorde antalet adelssöner vid läroverken ungefär 1/137 av hela elevmängden. Procentvis funnos de flesta nobiles i Borgå och Karlstads skolor (9 resp. 6 lärjungar). W:s Eccles. saml. II flock 8; tryckt 1795.

76 3 Den ena av de artiklar, Moberg antyder på tal om Graham, ingick i Stockholmsposten, 27 julii 1784 (N:o 170) och var av följande lydelse.

Bref från Herr Grimani i London, Professor i Physiken, til Herr Pilatre de Rozier; öfversatt utur Gazette Littéraire de Berlin.

Jag skyndar mig, M. H., at fullgöra den åstundan Ni yttrat, at lära känna beskaffenheten af Doktor *Grahams* besynnerliga inrättning, hwilken äfven så mycket sysselsätter enfaldiga hufwuden här i Staden, som Luftmachinen ådrager sig de Fransyska Lärdas förundran. Det är utan twifwel swårt at säja, om det är mer genie eller dårskap i denna Doctors förehafwande. Ware huru det wil, så retar altid mysterer nyfikenheten; och som det besynnerliga i alla tider haft sina Profeter; så ser jag förut at detta uptog lär rikta honom ansenligt.

Beskrifning på Hålsans Tempel. Doctor *Graham* har gifwit detta namn åt et stort *Hotel*, belägit på gatan *Palmal* nära wid Konungens Palais. Afwänför Porten stå trenne Figurer. *Venus*, som på sidorne omkring sig har *Minnerva* och *Juno*, hwaröfwer man läser följande inscriptioner: *Hålsans Tempel, Monarkers sällhet, De Fattigas rikedom.* Längre ner ser man en Statue, som han tillägnat *Æsculapius*, och ändteligen läser man på sjelfwa Porten: *Ingen wakt finnes wid denna port, på det så wäl den fattiga som den rika må slippa härin.* Likwäl och oakadt denna utanskrift, äro der altid trenne de största Karlar, klädde i långa råckar och försedde med wapen, hwar på står: *Hålsans Tempel*; hwilka Karlar ej tillåta någon at gå derin, förr än man betalt 6 livres.

Knapt har man satt foten på första trappsteget, förr än man får höra en harmonieuse Musik, och de skönaste Parfumer förnöja lukten ända til ingången af en prächtig sal, der Doctorn håller sina föreläsningar, med hwilka han förmenar sig kunna häfwa ofruksamheten, ehuru han sjelf aldrig haft Barn. Han höljer ej flor öfwer de termer, som nyttjas i denna del af Anatomien; och ändock löpa, så wäl Fruntimmer som Karlar hopetals dit, at höra honom.

Beskrifning på det inre af Templet. Aldrig har någon Fées Palats wisat mera Majestätlighet och pragt. Guirlander, speglar, krystallskronor, förgyllningar och försilfringar finner man der öfweralt, och förorsaka från alla ställen et förbländande sken.

Musiken föregår hwarje föreläsning, neml. ifrån kl. 5 til 7, då Doctor *Graham* i sin Doctorskappa och anseende wisar sig. En tystnad i akttages då, som ej afbrytes förr än wid slutet af Lectionen, förmedelst en electrisk stöt, som gifwes åt hela Församlingen igenom ledningar som äro fördolda under de täcken som skyla bänkarne. Under det at den ena roar sig åt den andras förwånande, får man se en Ande, som kommer up igenom golfwet. Det är en Karl af en ganska Gigantesk skapnad, blek och mager, och hwilken, utan at säja et ord, öfwerlemnar Doctorn en Butelj Liqueur, som sedan den gått Sällskapet omkring, försvinner tillika med Anden.

Efter denna sällsamma syn, framkommer et wackert Fruntimmer, föreställande Gudinnan för Musiken, och som, sedan hon afsungit några verser, äfwen försvinner.

Sedan Doctor *Graham* slutat sin föreläsning, gå de församlade sin väg, utan at drista ångra de 6 liv. som de kostat på et så underligt Spektakel.

Innan föreläsningen börjas, erbjuder sig Doctor *Graham* at skingra både alt för stor melancholie och för stor glättighet. Med et ord, det är genom Electriciteten som han på någon tid wunnit sit anseende, och man kan ej neka, at det ju ibland lyckats för honom.

Men alt detta är endast bisaker til hans inrättning. En dyrbar Säng af broderadt dammask, med fyra stolpar af crystall, prydd med förgylde blomsterguirlander, denna Sängen är det förnämsta; och för 50 Louis, försäkrar Doctorn både unga och gamla männer, at de skola få en arfwinge, sedan de legat i densamma.

På hwilken sida man stiger up i denna säng, kallad: *Den Himmelska Sängen*, hör man en orgstämma, hwilken är i förening med trenne andra, samt en intagande musik, hwilken med sit behag läckar de gifta männen til sömn. Under en timas tid som denna Concert påstår, ser man liksom strömmar af ljus, hwilka uplysa sängen och förnämligast stolparne. Då de troende wakna, går Doctorn at känna på pulsen, ger dem frukost och afskedar dem, fulla med hopp, i det han recommenderar i deras åtanka at göra honom flere Proselyter.

Så långt Stockholmsposten. Vad Grahams i Mobergs brev omtalade sätt att utnyttja hälsokällan naturen beträffar, så torde den nu på sistone omtalade Olof Eneroth varit i viss mån hans själafrände. Enligt meddelande av *Pehr Boiorth* i Svensk Trädgårds-tidning 1925 s. 29 uppges E. ha låtit såga hål på ena väggen för att så kunna få ligga med huvudet i ena rummet och med kroppen i det andra. (Jag skulle hålla för troligt att det var

i den avsikt, han lät göra öppningen, att han, som hela vintrarna nödgades hålla sig inne, likväl skulle kunna stå naturen i görligaste mån nära (jfr hans testamentes ordalydelse). Jfr samma tidnings följande nummer s. 42 som avslutar skildringen av 100-årsminnets firande på Uppsala kyrkogård den 15/4 1925 med följande: »Solen själv hyllade minnet av en [av] sina bästa söner»).

Sid. 95 o. f. En med magister Mobergs brev tämligen parallell skildring av svensk adelsfostran i Strassburg avfattades av blivande excellensen Carl Axel Löwenhielm, vilken därstädes var pensionskamrat med Ruuth och vilken enl. Anrep var son till den flera gånger i Mobergs skrivelser berömd greve Fredrik Adolf Löwenhielm (1743—1810; kammarherre 1769, minister efter vartannat i Madrid, Berlin och Haag samt vid Bataviska republiken). Carl Axel L:s bror och sällskap, Gustaf Carl Fredrik (1771—1856), ävensom C. A. L. själv (1772—1861) blevo högtstående militärer och diplomater.

C. A. L.-ms framställning ingår i hans Lefvernes beskrifning (tryckt i Stockholm 1923). Bland annat skildras i detalj ohyggligheterna vid tre avrättningar, som adelsynglingarna genom sin lärares föranstaltande fingo åse. Fönsteröppningarna och taken voro besatta med åskådare. Enligt L. skulle dessa varit de sista i sitt slag i Europa »sedan Spanska Auto-da-féernas tid» (s. 23—28).

Gossarnas svenske lärare var »en gammal Kongl. sector Kempe» (s. 13); Pensions-Mästaren i Strassburg var M:r De la Pré.

Huru adlig utbildning kunde under tiden för Ruuths utländska studiefärd vara ordnad i Tyskland och att den var känd i Sverige, framgår bland annat ur följande referat på svenska, som ingår i UUB N. 1040 bland en mängd andra manuskript i undervisningshistoria.

Underrättelse om *informations-Sättet* wid Kongl. Riddar-Academiens i Liegnitz, efter den, år 1774, gjorde nya Inrättning.

Wid denna Academien är det Socratiska Lärosättet genom Samtal infördt, hwilket är et *medium* imellan Lärosättet wid uniwersiteter och de nedre Skolar. Det är ock ostridigt för de lärande af långt större nytta, än då en Professor talar hela timen allena. Efter de 4 *Lectiöner*, som dageligen hållas, måste academisterna under fritimarna 1) repetera sina *Lectiöner*; och 2) hwar dag utarbete något, som den följande dagen upwisas. Och som hjer-tats bildande, eller den moraliska characteren, är en hufwudsak wid ungdomens underwisning, äro Professorerna anbefalte, at jämte *Fundamental*-begrepet af deras wetenskap, fästa sit ögnamärke derpå, at bibringa de Studerande fasta grundsatser til practisk utöfning i det allmänna lefwernet, fölgakteligen icke blott *speculative* och *systematice* föredraga wetenskaperna, utan alltid söka tillfälle, at applicera de theoretiska Lärdomar på *Facta*, och på ting som hafwa *influence* på det allmänna lefwernet. För at ock *formera* de unga Studerandes smak, blifwa de wackraste ställen utur äldre och nyare *auctorer*, som bäst uttryckt det sinnliga sköna, dem förelagde och förklarade, hwar wid de anföras sjelfwa til dylika utarbetningar. För at spara tiden, äro alla helgedagar utan åtskilnad afskaffade, och för at hålla ordning, skal *Directoren* hwar weeka anställa *Conferencer* med *Professorerna*.

Leipzig. gelehrte Zeitung. 1775. N. 37.

Sakuppgifter och ordförklaringar.

(Bok- och personuppgifter lämnas i ett senare band för alla utkomna volymer. För dem samt för sak- och ordförklaringarna hämtas flertalet uppgifter ur allmänt tillgängliga uppslagsböcker.)

acomodera = tillmötesgå; achevera = fullborda, avsluta, utföra; ad ad = adjö (?); admirera = beundra; admitteras = insläppas; ad praxin applicera = lämpa till förverkligande av teorien
affektsenerad = affectionerade, bevägna
Aftonbön (s. 46). Att på tyska läsa tyst innantill den text, som på svenska »lästes» högt, dvs. bads, det motsvarar 1561, 1571 års läroverksstadgas påbud att eleverna skulle använda bibeltexten för övning i översättning (till och från latinet) under morgonandakten. Jfr ASU n:r 1 och 4.
Aftonsignelser = de aftonböner som ingingo i dåtida psalm- och evangelieböcker samt i dåtida och senare katekeser.
agréable = behaglig; agrément = gillande, förnöjelse, nöje
alla afseende (sid. 100) utgör ej skriv- eller tryckfel utan provinsialism. Moberg var från Blekinge.
Alsace = Elsass; amplectera = ägna; atid, i förlagan tryckfel för alltid
anständige = ståndsmässiga, lovliga; application = tillämpning, arbetsflit
appointment = lön; Apostille = Postskriptum
approfondera = fördjupa; arbitrerande = avgörande efter gottfinnande; Arcade se nedan i texten.
arrivertet = anlant; astrolabe = astronomiskt instrument;
attention = uppmärksamhet, hänsyn;
Austriacæ etc. = (fritt översatt:) För det österrikiska kejsardömet må Gud sätta gränser varken i makt, utsträckning eller tid.
befrukta = frukta
begripit = inbegripit; bellis etc. = tävlingar (strider), övningar i latinska språkläran.
bene inserv. etc. = att väl tjäna konung och land
besynnerligen = i synnerhet; betröste = töras; bonnes gens = gott folk
bonus Civis = god medborgare, gagnelig fosterlandsvän, rätt undersåte
bowl = bål, glas; braf = duktig(t)
brocherade tyger = brokad;
capacitet = förmåga, skicklighet; characterer = klichéer, stilar;
Carl den XI:s rescript: jfr här kungl. skrivelsen 1693
Carosse de remise = förhyrd galavagn; cartouche = hylsa med visare
Casus obliqua eller ock recta = indirekt eller ock direkt anföring
Cattogan = hårknut i nacken;
ce jeune etc. = den unge herrn är son till en svensk friherre, och den andre herrn är hans lärare, som i uppfostringssyfte ledsagar honom i främmande länder;
chaise etc. = postdiligensen; chargera = betunga;
coiffure = hårklädsel;
Chevaliers etc. = riddare av Sankt Ludvigs-orden.

Commilitones = kamrater; citerne = cistern; combat = strid;
commodité = läglighet (framgång, resultat); complaisance = artighet, välvilja; componera, vertera o. a. uttryck rör. tillvägagångssättet inom latinundervisningen jfr ASU n:r 1
comportera sig = skicka sig; concilieras = förlikas (jämföras);
Connaissances = bekantskaper; Consens = överensstämmelse
Consenterad = gillad, antagen, godkänd; consideration = betydighet; corps du garde = högvakten; Cottage = landställe, villa.
credenda etc. = vad man bör tro, göra och undfly; curieus = nyfiken, sär egen; developera = utveckla; courtoisie = höviskhet
Curricula = encyklopediskt upplysande sakregister; de arte etc. = om konsten att göra urval; decouvrera = avhölja, upptäcka, framgräva;
dejeuneer = frukostar
den sama är allt lika stadigh at si = hon synes alltid vara lika beständig.
Den onämnda är Magnus Gabriel de la Gardies blivande gemål, pfalz-grevinnan Maria Euphrosyne, drottning Kristinas kusin, den blivande konungen Karl X Gustafs syster. Jfr under »sina».
debauche = utsvävning; decision = avgörande
delassemens, delassement = vederkvickande, resp. vederkvickelse.
depenser = utgifter
des Enfans etc. = hittebarn; dessein och fundament = avsikt (plan) och grundval
detassemens, tydligtvis skrivfel i originalet för delassemens
devoir = plikt; dijudikation = omdöme
Discurrera = samtala
Distingveras = åtskiljas, delas; Divine = gudomlig; echappera = undslippa
euditorum, feltryck i förlagan; skall vara eruditorum = uppfostrarnas
effronterie = oförsämndhet;
elaborera = utarbeta; eloquentia = värtalighet; embrassera = omfamna
embrasure = fönster- eller dörröppning; emparera = bemäktiga sig
employerera = använda, sysselsätta, anställa
encore = ännu en gång; enonciation = uttryckssätt
epochis etc. = lika i alla tidevarv och sekler;
estampe = koppar- eller stålstick etc., stentryck;
etage = våning; études = studier; evaluation = beräkning
Exclamation ... est = Vergilii utrop [i Æneiden VI: 129]: Detta är uppgiften, detta gäller mödan.
exercitier = övningar;
expressioner = uttryck; exprimera = uttrycka
Extrahera = utdraga, göra urval ur innehållet
Faber etc. = »Lyckans smed eller läran om levnadsvägen», titel på en artikel av Francis Bacon i Sermones, dem N. H. Dal översatte
fat = inbilsk, egenkär;
fiacre = droska; flattera = smickra, behaga; forensiska = rättsliga;
foor etc. = foder till en kostym (?); förnämnda ära = förutnämnda äro
fule, fulle = fuller, väl; förwete, ex etc. = nyfikenhet, på en höft eller utan urskillning;
gazetter = tidningar; General de Police = polisbefälet;
gentilis eller pagana = hednisk;

God damn = Gud fördöme!

gonäter, gonätter, Här s. 9 låter Ax. Banér fränderna hälsa gossen »med många lycksaliga goda nätter». Dessa önskningar om välgång ej minst under dagen, äro, enligt Rietz' Ordbok, talesätt från den tid, då »natt» betecknade hela dygnet.

Grandes = hovmän, dignitärer, statsmän

guingetterna = utvärdshusen, landställen

habillement = klädning, dräkt; haleine, här: ström, i ett sträck;

haver sådant intet uppå sig = är det utan betydelse

honête douceur = sedesamt behag

hornpipe = blåsinstrument, dansmelodi, sjömansdans; hospitalité = gästvänskap;

härfar = Herr fader; horrig och lüdug = hörsam och lydig

hålan = Holland; i ho komme = ihågkomna

imbibera = insupa; — imponera = ålägga

Inclinera til medell = vara böjd för att skaffa botemedel, söka vägledning

indagationer = undersökningar;

indigiteras = påpekas; insulte = skymf, förolämpning, hån.

instrumentales, -ibus = hjälpmedlen;

intenderande profession = påtänkt yrke, livsuppgift

interet = intresse

intermede = intermezzo, mellanspel

jeux de commerce = affärsspelet

jouera = skaffa sig nytta och glädje

Juris Consultus = lagkunnig, lagkarl

justice = rättvisa; klandat

knight = riddare; la sainte Vierge = den heliga jungfrun (Maria)

la rue brulée = den brända gatan

laxe = fritt, regellöst, fantiserande;

le Cloitre = klostret

leger = lätt; lelichet = (läglighet, »lägenhet») tillfälle

les belles etc. = belevnhet respektive samtalskonst;

libertinage = utsvävande liv

Linguis eruditis = de skolade (lärda, klassiska) språken

loci communes, locis communibus = allmänna talesätt;

lus degiärs skip = Louis de Geers skepp

Långe dåk = Langue doc, namn efter en fransk provins. Se föreg. rad

Marcher etc. jfr Arsböcker i svensk undervisningshistoria n:r 26 s. 9, 99—112; n:r 44 s. 120—144, 188—189.

Matière = ämne, uppgift; matineuxa = morgontidiga

maturioem etc. = några år vistas i Stockholm, under det de nå mognare år och mognare omdöme, måtte sig också (samtidigt) dessutom göra sig dugliga och erfarna uti de övningar...

Mayland = Milano; menager = omhänderhava, besörja

menus plaisirs = förströelser

mon fils ... à Leiden = min son ... greven till Läckö f. v. b. (adress) Leyden

Mont Calvaire = kalvarieberget, där här beskrivna kristusbilder äro uppställda. Dem borde de vandrande knäböja för under böner och korstecken samt helst även på knä tillryggalägga hela vägen förbi dem alla

Monte nuovo = nya berget; My lord, här = den ifrågasvarande herremannen N. 3, 7, 8 etc. Brevets nummer i suite

Native = original-; -Nec sum etc. = Och jag tvekar icke att medelst ord [= undervisning] övervinna denna [= svårighet], Huru stor den än är, och att bringa heder åt denna svåra uppgift.

Nemme = uppfattningsförmåga och minne (jfr 1571 års läroverksstadga; Handl. rör. Sv. hist. II:II:1 s. 164. 1561 års redaktion har »minnet»; jfr ASU 4 s. 13). — Neuf = ny

noch,nock = ännu; obtinera = uppnå

obligation = förpliktelse

okelist = oculist, ögonläkare. (Han ansåg vägen till Sverige vara för lång.)

orage = oväder, storm, olycka

orthographiera = stava; Panache = fjäder- eller hjälmbuske

Pardonneras = förlåtas;

parole etc. = hedersord; Patois = dialekt

paverade = stenlagda; peblinge = borgerlig latinskoleelev; mången var så fattig, att han måste avbryta studierna och bli klockare

percera = genombryta; petit-maitre = sprätt, snobb

point d'appui = stödjepunkt

plaisirlighet etc. = en som finner sitt nöje i att insamla ytligt ... notismateriell; postilla compendiosa = kortfattad predikosamling.

preferance = företräde; presäpter = präceptor, lärare

présente etc = med läraren såsom personligen övervakande och handledande

precieux = dyrbar, kostbar

preteur = pretor, K. M:ts befallningshavande;

prevenera = tala till någons förmån;

prevention = mellankomst

profession = yrke, livsuppgift; Progress = framsteg

propreté = renlighet

Pseudopoliticis = orätta, »falska», samhällslärare

Puritet = renhet, språkets befriande från låneord

quia juxta etc. = emedan enligt Erasmus (Roterdamus) det att grundligt förstå saken är en god del av minnet.

rei ... incrementer = för litterära och vetenskapliga frågor oförändrat giltiga ... förbättringar.

repandera = sprida; reparation = upprättelse, gottgörelse, bot

retablerad = återställd; reussera = lyckas, slå väl ut

riant = leende, täck; rude = rå; Saillier = snilleblixtar

satisfaction = gottgörelse, tillfredsställelse; scepter = spira

Sciagraphia etc. = En anspråkslös beskrivning på den undervisning, som meddelas herr Klintins senaste elever (= den av herr K. senast sammanförda elevgruppen).

Sciencer, scienser = vetenskaper; scientific = vetenskaplig;

Scopum = syfte, mål; shake hands = skaka hand

sectarier etc. = sektböcker och sammandrag;

Sicisbeat = mannens sätt att offentligen övervaka sin hustru genom någon sin vän.

I brev från Genua d. 22. Aug. 1786 hade Moberg skrivit följande, som ju vittnar om att medeltiden levde kvar.

En gift Dame ibland adlen kan ej gärna vara utan sin Sicisbé (Patito) hvilken följer henne såsom skuggan kroppen. På en Bal får hon ej dansa med någon annan än honom; och vice versa. Enligt etiketten bör han ej sitta Henne närmare än 4 steg, då han är ensam hos Henne, och dörrarne vara öppna, så at Domestiquerna kunna vara vittne til den anständighet, som regerar imellan dem. Det skall likväl stundom hända, at etiketten ej så noga iagttages. — Skulle man förmoda at jalousien gifvit anledning til Sicisbeatets införande! Originen skall likväl vara den, at Herren i huset, til förekommande af alla frestelser för fruns Dygd, anmodat en lika intime som pålitlig vän, en Argus, at vaka öfver alla Hennes rörelser.

Sina: lat digh sina dit sine är til... = låt det synas (se ut) som om ditt sinne är (bundet vid, brinner för) någon annan svenska. Om detta exempel på »kvinnans list» jfr här under »densamma». Denna tolkning har arkivrådet *H. Brulin* meddelat mig; så även flera bokstavstolkningar.

silence, silentium = tystnad; Siökårter = kartor över haven
soignerades = vårdades, omsorgsfullt utarbetades, vinnlade sig om
soin = omsorg, bekymmer
soumission = underdånighet, tjänstvillighet
soutenera = uppehålla; st.nov. = stili novi, av nya stilen (tidräkningen)
square = plantering; stjernor = ordnar, krachaner
studio etc. = för flit och sedlighet
substituera = ersätta, vikariera, hjälpa, uppehålla, vidmakthålla
susceptible = mottagligt
Succes = framgång; sufficance = självtillräcklighet;
superstition = vidskepelse, vidskeplighet, skrock, övertro
sur la etc. = den tröst man kan vinna genom filosofien (vetenskaperna och deras morallärdomar); superieurer = överordnade, ha överinseende;
surpassera = överträffa; surprenantaste imagination = mest överraskande inbillning; surprenera = överraska; susceptibel = arvsberättigat
Sötefrö och indsian = stensöta och gentiana?
Tableau etc. = rörlig bild
taille = figur, växt, utseende; — t. e. = till exempel
T.E. le etc. = t. ex. läsesalongen
tempora cardinalia = de väsentligaste tidsformerna (ordböjningar i fråga om verbens tempus)
tendra = ömma; tentera = fresta; the King = konungen; tiender = tidender, underrättelser
tournure = hållning
train = levnadssätt; tranquile = lugn
tun = tunna, fat; underhosen = byxor
uner du mig gott = vill du följa mitt råd
uthoft, tydligtvis felläsning i originaltrycket för »utaff», vilket ord står i förutnämnda exemplar i U3 UUB
Utile etc. Denna hexameter och en till upptagas såsom n:r 11 eller 12 i tredje boken av Dionysios Catos Distika (i uppl. Londoni 1727 s. 24 såsom n:r 9.) Den torde böra översättas så: Förakta icke, du husbonde, ett nyttigt råd av din ringe tjänare! D. Trantzel översätter denna rad och fortsättningen så i Catonis Läres-rijke Disticha Sthlm 1693: »Tin Tienares förslag, som gådt är,

ey försmå: Ey någons HälsoRåd måst tu i Wädret slå». Det senare anges i nämnda Lundaupplaga så (s. 24), att man ej bör fästa sig vid vem som säger utan vad som säges. — I biskop J. Swedbergs upplaga Sthlm 1683 s. 122—123 finnas ett stort antal litteraturuppgifter om detta distikon. Att döma av *Henricvs Iordan M. Catonis Præter Librum de re rvstica Qvae extant. Lipsiae 1860* är detta distikon icke avfattat av Cato.

varelse = vistelse; vingt un = 21; vivacité = livlighet;
vive le Roy = leve konungen!
vor Langeweile = av tråkighet, tråkiga;
Vulgares = vulgära, folkliga (i motsättning till vetenskapliga)
wädher kompst = (vederkomst) återkomst; zele = nitälskan;
ärnat mäd en mot min häre = gycklat med henne, brytt någon (för dig) inför min make
på Åkerö: dess ägarinna var Anna C. Hogensköld
Änselske = engelska (feltryck i förlagan)

Notiser till Petrus Rudbeckii småbarnsbok om adelssöners fostran till manlighet.

Petrus Johannis Rudbeckius (1578—1629) var äldre broder till biskopen Johannes Joh. Rudbeckius d. ä. i Västerås och Jacobus J. Rudbeckius Bose, som var rektor vid läroverket i Örebro och sedan vid adelsskolan i Stockholm. Petrus R. blev professor i Uppsala i latinsk värtalighet och sedan i fysik, medverkade därstädes i sin broders privatgymnasium, utsågs till kyrkoherde och prost i Umeå, blev 1625 teologie lektor i samme sin broders gymnasium i Västerås samt efter två år kyrkoherde och prost i Köping, där han avled redan 1629.

Liksom sin yngste broder undervisade även Petrus R. adelsbarn åtminstone under en period: det var under 1620-talets förra hälvt hos Johan Skytte. Undervisningen meddelades där åt sönerna Johan d. y., Bengt och Jakob, vilka voro födda respektive dec. 1612, sept. 1614 och juni 1616. Den förstnämnde blev student i Uppsala och Leyden före 12 resp. 13 års ålder samt rector illustris vid Dorpats universitet; överste; kommandant i Pommern. Död där 1636. Bengt blev student i Uppsala 1624; i Dorpat inskriven 1629 och universitetskansler 1648; landshövding i Uppsala och Stockholm; guvernör i Estland, lagman i Ingermanland etc. Död 1683. »En lärd och värtalig man». — Jakob blev student i Uppsala samma dag som bröderna (alltså 8-årig), förste rektorn vid Dorpats universitet (1633), landshövding i Linköpings län. Avled 1654.

Då vi nu gå att lämna några översättningar och sakuppgifter, må beaktas, att vissa latinska citat eller andra främmande uttryck i boken översattes där omedelbart på svenska, fastän det står en punkt emellan grundtexten och översättningen.

(Siffrorna vid vänstra marginalen beteckna pagina i duodesupplagan; dessa småsidor i facsimilet behagade läsaren själv numrera.)

23 A teneris... Cyri = det är av vikt att vänja (barnen) till redan från de späda åren, betonar Xenophon i (sin bok om) Cyrus' uppfostran. — Liknelsen om hundarna upptas flerstädes i den undervisningshistoriska litteraturen, så t. ex. i Plutarchos' (eller Pseudo-Plutarks) skrift om barnuppfostran, vilken är »den enda fullständigt bevarade praktiska uppfostringslära vi äga kvar», säger *W. Norlind* i förordet till sin översättning »Plutarchos' Om barnens uppfostran», Lund 1925 sid. 5. Enär den adliga undervisningen ej sällan sökte sig (dels mitt igenom, dels förbi professorers, prästers och läroverkslärares undervisning) tillbaka till forntidens uppfostringstankar — något som verksamt bidrog till att göra adelsfostran säreget frisk och reformatisk — är det ej att undra på att det var just för nobiles' pedagogik, som den första svenska översättningen av »Plutarchi Från Chæronea, Rådslag Om Barna-Tuchtan; I Swenskan satt Af N. H. D. Stockholm 1738», utkom. Utgivaren var alltså pageinformatorn Hufvudsson Dal, som jämväl utsände Betänkande Om En ung Herres Information (1725).

29 Ad Nobiliss. etc. = Till den synnerligen berömde och ädelborne Johan Skytte, riksråd och Sveriges rikets sändebud, chef för räkningekam-

maren, de ifrågavarande barnens fromme fader och min högst välvillige arbetsgivare.

25 Alphabetum proverbiale = alfabet i ordspråksform (i talesätt med moraliska lärdomar). I nästan varje strof har författaren låtit första och tredje raderna utgöras blott av sådana ord som börja med den ifrågavarande initialen, något som kraftigt bidragit till att göra vissa rader svåröfklarliga eller krävande långt mer ingående utredningar, än vad utrymmet här kan tillåta.

Ett annat sådant strofbedagsat alfabet hade R. låtit ingå i sin lilla 8-sidiga, c:a 1620 utgivna abc-bok »Psalm 127. Gyllene ABC. En gång Een» (jämte räknepenningslinjer och siffror). [Nämnda Psaltarens 127 psalm är förvandlad till dikt, som översatts av P. R. men som han icke intog i sina många psalmbokseditioner. År 1673 lät däremot biskop Svedberg den ingå i sin sedan indragna Svenska psalmbok s. 186—187, och nu utgör den Sv. ps. 306.] Både psalmen och alfabetsverserna i denna hans abc-bok stå på ett högre plan än hans diktförsök i Insignis pueritia.

22 Amman etc. jfr 2 Sam. 13; 2 Kon. 21:19—23. Absolon jfr 2 Sam. 16:15—23; 18:1—33. Elis söner, Hofni och Pinehas: 1 Sam. 2:12—34; 4:4—11.

1 Anno... 407 = År 3619 efter världens skapelse, (år) 345 före Kristi (födelse), (år) 407 före stadens (Roms grundläggning).

24 Arithmologica etc. = C:ii numerativa morallärer för minnet.

Sådana grupperande uppräknings torde ytterst gått tillbaka på kabballistiska, pytagoreiska och andra talmystifikationerna men — åtminstone under den nya tiden — avsett att i sak motarbeta dessa eller i alla fall vara blott ett slags mnemoteknik, tankelek, läggspel för växande och vuxna, ett lärosätt som ville förena nytta och nöje, moralitet och vederkvickelse.

Ej underligt därför att man även hos andra adelspedagoger påträffar dylika förnuftslekar. Föreståndaren för Karl den stores hovskola, Alkuin, motiverade de fria konsternas sju-tal med Ordspr. 9:1: Visheten byggde sitt hus, högg sina pelare sju (A:s Grammatik; övers. i *Hall Källor I* 1913 s. 68). När Johannes Matthiæ 1636 utger sin studieplan för riddarhusskolan (från 1626) finner han intet bättre eller trevligare att utfylla sista arket med än en ända till uttröttnings ingående uppräknings av sådant vars antal är 1—12 (avtryckt i *Årsböcker i svensk undervisningshistoria n:r 17* s. 84—88).

12 Achab etc. jfr 1 Kon. 21 och 22 kap.

19 begåvade? Ordet ser ut som »begåvade» men är säkerligen »begåvade».

19 Berhardinus Senens. = B. av Siena (1380—1444), »Italiens apostel».

19 besynnerligt = säreget, illustrativt. —

22 Cain och Cham; jfr 1 Mos. 4:1—16; 9:20—27.

13 Canones = lagar.

21 C. Cassius etc. = Såsom gosse visade sig Gajus Cassius i förhållande till Faustus, Sullas son, vara en lika energisk frihetens försvarare, som han senare vid vuxna år blev i förhållande till Gajus Cæsar.

20 Cato Uticensis, 15 Cato den vise = Marcus Porcius Cato d. ä. (234—149 f. Kr.) från Utica; »den förste författaren på latinsk prosa»; predikade en handlingskraftig etik och fosterlandskärlek samt gammaldags seder.

24 dimbot = dimmigt; 24 dubbel = dobbel.

24 Eras. etc = Liksom blotta åsynen av vissa människor har något förhäxande, så finnes det också sådana, vilkas hela livsföring besmittar sederna. Liksom de som blivit bitna av en galen hund, icke blott själva äro galna utan även besmitta andra genom sin beröring, så besmitta även de, som från något håll indruckit en pestanstucken mening, andra genom sina samtal.

22 Esau och Dina jfr 1 Mos. 27:38—45; 34:1—31.

11 Ex Iure Can. = här: enligt allmängiltiga lagar

7 fäijjen... sön = benägen... efterhängsen; — 26 gant = narr.

22 Hambla = aga, övervaka, tukta.

22 Hustafila, i P. Rudbeckii psalmboksupplagor.

26 Höger Häster haltar = även bland dem som inneha äreställen, kan det finnas tydliga brister eller fel.

1 Insignis Pueritia, De Insigni p. = (Om) en utmärkt barndom.

17 Josephus (= Josef) jfr 1 Mos. 39

15 Jusjurandum serva = bevara rätten

30 klatter etc. = uselhet och träck

10 Kärleken fordrar oss all = Kärleken uppfordrar oss alla (därtill).

14 ladat = pålastat.

2, 31 Livio = Titus Livius, romersk hävdatecknare (50 f. Kr.—17 e. Kr.)

3 loda = låda (vid dem).

9 Lucretia var förmäld med Tarquinius Collatinus, men en hans frände som var konungens son, skändade hennes ära genom nesligt våld. Hon uppfordrade sina fränder att hämnas och stötte en dolk i sitt bröst. Konungahuset fördrevs från Rom; konungadömet avskaffades, och republikanskt styrelsesätt infördes. — 9 läker = är otät som ett träkärl.

6 Mesig och Thogorma (Mesek, Togarma) jfr 1 Mos. 10:2, 3; Hes. 27:14; 38:6

3 Theodosius Macrobius (c:a år 400) samlade och grupperade grekiska och latinska författares föreskrifter och upplysningar i litteratur, religions- och kulturhistoria (»Saturnalierna»).

5 Naturas = segrar eller intensifieras hennes verkliga, onda natur.

32 Nulla etc. = Ingen dag förutan en rad. Plinius d. ä. (23—79 e. Kr.) tillskriver det den grekiske målaren Apelles (356—308 före Kristus). Linea skulle sålunda för honom närmast betecknat penseldrag. Senare uppges den lärde Marcus Terentius Varro i Rom (116—27 f. Kr.) haft det till ordspråk. För honom torde det sålunda betytt skriven eller läst rad.

8 Omsys = förgäves. — 27 Peen = botgöring, straff. — 19 Præceptor = lärare

13 præclarè etc. = »Skalden Ovidius yttrar följande på ett förtjänstfullt sätt i sin bok Om konsten att älska, vilken bok icke är förtjänstfull: Det är en förträfflig dygd att kunna tiga med vad man vet, men där emot är det ett stort fel att omtala det som borde förtigas.» Andra läsarter ha exigua i st. f. eximia; alltså: det är en ringa förtjänst. Citatet är hämtat ur nämnda bok II: 603—604.

19 Præcocus etc. = exempel på ett tidigt visat anlag för dygd. Alexander den store...

9 Rachel, Ruth, Sara jfr 1 Mos. 29, 30 och 35 kap.; Ruts bok 1:16—17; 1 Mos. 17:15—21.

12 Salmon (Salomo) jfr 1 Kon. 11.

Sid. 12 Samson (Simson) jfr Domareboken 13—16.

20 Sarpedonte etc. = När Cato från Utica en gång med sin pedagog [ledsagande slav] Sarpedon hade, sin plikt likmätigt, gått in i Lucius Sullas hem, som snarare var ett bödelshus än en bostad...

22 Seth etc. jfr 1 Mos. 4:25—26; 5:6—8; — 9:18—27; — 25:19—21; 26:2—5; — 28 kap. o. f.

7 skar = usel, dålig, ovärdig.

13 swikin och gabbat... skabbat... deluderade = svek- och hänfull... svek.

9 troligen = trogen

31 Tuæ etc. = Eders Högvälborenhets Underdånige klient Petrus Johannis Rudbeckius.

18 vnderligen förlossade = på ett underbart sätt räddade

12 Waker = vaken, vaksam.

22 Virtus,... Labor,... Gloria = dygd,... arbete,... ära.

Boken omnämnes och citeras t. ex. av *Sixten Belfrage* i Allitterationen hos Stiernhielm (Nysvenska studier 1925 s. 225—226), och det torde vara han som påpekat att alfabetet i Petrus Rudbeckii Gyllene ABC (omkring 1620) är det tidigaste av de bevarade i sitt slag.

Samme författare har ävenså i en artikel (Sthlm 1928) utrett »Ordet adel och dess härkomst».

Det exemplar, av vilket här en fotostatisk reproduktion lämnas, är det enda, som bevarats intill vår tid. Det förvaras i Uppsala universitetsbibliotek.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Fyra släktbrev till gossen Peder Banér 1551, 1554.....	3
a, d) från modern, Margareta Bjelke-Banér 25/4 1551, 23/4 1554 sid. 3,9	
b) från mormoderns syster Pernilla Sparre Oxenstierna 1554 s. 7	
c) från fadern riksrådet Axel Banér till Djursholm 19/2 1554 s. 8	
Adelns förslag till riddarskola i Vadstena 1600.....	12
Med citat ur Nova ord. om klostrens användning för filantropisk pedagogik s. 12	
Petrus Rudbeckius' Insignis pueritia 1624. Facsimile	145
Eric Brunnus till Axel Oxenstierna rörande Claes Bielkenstierna, brev i översättning från latinet till nusvenska	13
Magnus Gabriel de la Gardies fostran och förslag till exercitieakademi... a—c) Brev från modern, Ebba Brahe, 1639?; 15/1 och 23/4 1642 s. 22	22
d) Brev från fadern, Jacob de la Gardie, 23/7 1642 s. 25	
e) Projekt till upprättande av en Academia illustris s. 29	
Ol. Verelius om Jac. Spens' undervisning och om uppskov med utrikesresor	33
Joh. Schefferus om studiefärder i utlandet	40
A. Aleinii studieplan för undervisningen hos Klints (Klintins)	44
Kungligt önskemål om adlig undervisning vid läroverken 19/5 1693.....	47
Jonas Victorins handledning åt Carl Oxenstierna 1700	47

Pageinformatorn Nils Hufvudsson Dals reformplan 1725	Sid. 49
Med tryckta schemaformuläret ifyllt av senare hand med uppgifter om skolämnen och auktorer s. 58	
Hallandsadeln om behovet av privatlärare och läroverksinspektörer 1727...	59
Prof. C. Aurivillii studieplan för undervisning genom informatorer.....	59
Interiörer av J. Agrell från C. J. Gyllenborgs studier i Uppsala 1750.....	62
Skalden J. Wellanders undervisning åt David Maclean 1757.....	65
Brev från Gustaf Ruuth och informatorn P. Moberg under utlandsvistelsen 1784—1787	67
In extenso brev från Gustaf Ruuth: Edinburg 10/1 1785 s. 79—80.	
In extenso eller i urval skrivelser från Moberg:	
Edinburg 1/11 1784—10/6 1785 s. 67—86	
London 20/7—7/8 1785 s. 86—90	
Reading (väster om London) 10/8 1785 s. 91	
Utan ort och datum angivna s. 91—92	
London 25/8 1785 s. 92—93	
Paris 22/10—13/11 1785 s. 93—95	
Strassburg december 1785—14/5 1786 s. 95—113	
Colmar (i Elsass) 20/5 1786 s. 113—115	
Thun (i Schweiz) 9/6 1786 s. 115	
Marseille 15/7 1786 s. 116	
Florens 7/10 1786 s. 116—119	
Utan ort angiven Något senare s. 119	
Neapel 19/12 1786—16/1 1787 s. 119—121	
Rom 14/2—7/3 + ett ytterligare 1787 s. 122—124	
Berlin 23/6 1787 125—126	
Ur Baron H. H. von Essens barndomsminnen	127

EFTERSKRIFT: Sakuppgifter och ordförklaringar .....

1) Sammanhängande framställningar (inklusive längre citat), vilka av praktiska skäl icke erhållit plats vid respektive avtryck	128
a) Om Peder Banér, hans tid och fränder samt breven till honom	
b) Utdrag ur 1573 års kungl. mandat om adligas förpliktelse mot det allmänna	128
c) Diverse anteckningar till vissa urkundsavtryck samt spridda uppgifter rörande andra källor till adelssönernas fostran.....	
2) Sakuppgifter och ordförklaringar, i bokstavsordning sammanförda först till en grupp för alla avtryck tillsammans utom P. Rudbeckii Insignis pueritia, sedan till en grupp enbart för facsimileutgåvan av denna	134

INSIGNIS PUERITIA.

En De Wiffa/

Den
LUCIO PAPIRIO
 PRÆTURIANO

En vng Juncfare i Rom:
 Swiften/når hans Fadher L. PAPIRIUS, effter the gamle Romares löfliche bruf / hadt honom aff Barndomen medh sig på Rådhuist / thet at hōra och låra saker / och hans Moder Lucia aff förwetenhet offra annede den moor hans Lech/ar fåga hwadh i Rådhes förhandlades / vpdicrade theanns efft serfollande Sagha.

ANNO
 Mundi 3619. Ante Christ. 345.
 Urbis 407.

Strifwitt och gifwitt eil dāras och låra at

The dāla och wālb. Smājanfere
 Jun. Johan och Benti och Jacob
 Brōdet.

P. J. R.

Stoßhelm / hoes Ignasium Mense, 1624.

En Wiffa huru L. PAPIRIUS

Swiften medh spencerligh Höflighet /
 Thet Romerske Rådhus Hoinlighet
 The wclat vppenbara /
 Thān wālb hōs ligh förwara.
 Mēdh thet Thān som:
 Sōnlig hōdh iagh en Morgon.
 Tilfallet til wālfau.

 Swiften Rådherres Ju hon frāgas
 Om sine Sōter lind /
 Thet hennes herre så wādgat /
 The sola medh honom gā
 De hi Samqweim / Sāf. r at hōra /
 Som inct gāgn thet gōra /
 Ley heller ndgbot förstå.

2. Thennes herre hān hār cil swerat /
 Sā mād. elig n och jnart:
 Om Gudh r hēm Lufftreden ipāras
 Och al. blir wālb och tiare /
 Thā wil iagh Gudhi cil dāras
 Som Romangin och Ruffet beggās /
 Thēm sprachra medh fare.
 3. Thā dāras löfge hān och infōrde /
 Aff Lirio en Scribent /
 Thā wālb en Owinna. efft förwete gtorde
 Och i Rom jnā dāras hōndes

ca

Ed Mannen til Rådhuset hade/
 En Son/the på hietat Lade/
 Papyrius wäl kände.
 Historian.

4. Sedan Kom thet hade nu ständis
 Siu och för hundrat år:
 Märck huru her år tilgångis/
 Som i M. crobio står.
 Ty i Staden så haffuer så waris
 Och i sanning år förfarit:
 Ah anno ledz nu tilgår.

5. Råd herrerna thet vchi Stadhen/
 The hade en lofligh sedh/
 När hwar och en kom i Rådhet/
 S n Son förde han medh/
 Alla Saker thet märckia och höra/
 Och låra hwadh gamla the göra,
 Ah/ at och wå gjorde thet.
 Lucia/ Modren.

6. Då war thet en Quinna för alla
 Lucia mon hon heeta
 Hon offra sin Son monde kalla
 At wist aff honom vchleta
 Hwadh Herrarna thet daghligen gjorde/
 Hwadh saker man thet och sporde
 Thet wil hon endeligh weta.
 L. Papyrius/ Sonen.

7. Sonen Papyrius swarat medh åhra
 A g J. g b

Jagh haffuer giordt en eedh/
 Ty kunnen i thet icke begära
 Eller bli misslynt och wredh/
 Skulle iagh thet oppenbara/
 Huru kunde iagh thet för swara
 Allom worde iagh leed.
 Modren.

8. Så Quinnan medh hoot och lofsan
 Twingar thet Junkare så/
 Och medh sin Myndighets pofan
 At han aff eeden måst stå.
 Hon wil thet samma wara/
 Som Saken skal för swara
 Fricke eu thet såha må.
 Sonen.

9. När han så ey slippa kunde
 Ty Quinnan trågen war
 Så monde han sikh begrunde
 Och diktade vp itt swar:
 Käre Moor (saa han) wille i tija
 Och för slätt ingen thet såha
 Skal Saken bli eer klar.
 Modren.

10. Ja/ käre Son/ monde hon swara
 Jagh wist försäkrat tigh
 Hemlige och tegat skal wara
 Alle hwadh eu säger migh/
 Ty sågh fritte vch til price/
 Jagh röjer thet wist icke

Troo migh rätt wisseligh
 Sonen.

11. The haffua en Saak för händes
 Jagh säger för eer allena
 Til Quinfolk hon och så ländes
 Doch ey them til förklens
 Om hushåldet ey kan bättras
 At två hustrur thet infärtias
 Som måst hwar man wil mena.

12. Eller thet wara mier til frömme
 (Jagh beder i tija wille)
 Om een hustru två mån bekomme:
 Thet ingen synes gille/
 Hwadh här beslutit kan bliffua/
 Thet lærer tuden medh giffua/
 Ah Moor får tiger stille.
 Modren.

13. Så snart hon thetta fick weta
 Naturas hennes sinne/
 At Dören mon hon sikh leta
 Kunne ey hållas inne.
 På Gator och Gränder strax vchgår/
 Aff hwaris huse hon anhang får
 Thenne förweena Quinne.
 Quinfolken.

14. Hör er idie dagen hwadh hender:
 The samkas alla i hoop/
 Til Rådhuset låpa i sänder
 Medh macht och stort roop

Rådhuset så til at storma
 Som Mesig och Thogorms:
 Lucia eu cysta gloop.

15. Vchi wredhe thet Rådet det sporde/
 Hwi the sikh sådant omat
 Quinfolken orådhsfrågat gjorde/
 Ten interesserat saak.
 För skal sikh werlden wunda
 In thet skal see och hända
 Wij äre doch inga wraet.
 Rådet

16. Här sietter Rådet handfallit
 Och vndrar thet oppå
 Hoo thetta här haffuer wällit/
 At Quinnor nu gå så
 Och bitera vp i Rådet komma
 Som ellies plåga wara hemma
 Och huset förestå.

17. Käre Quinfolk ider besinner
 Wij haffue inret giordt /
 Som angår hederliga quinner/
 Them aldels oåtsporde/
 Ty heller haffue något för händes
 Som Quinfolken tilländer
 Hwarken i wårk eller ord.
 Sonen.

18. Papyrius monde här uppsiga
 För talde Saken all

Ingens skadhe eller skam begära
Men lefwa effter hans ord. Amen.

Några nyttiga Lärdomar.

Om Hemlighheet / om Wiens och om Eedhforce- ligen.

WAn förnimmer (hwilket Gudh både
tre) at enfalligt folk/är offra / som här seer
medh the Romerska Quinno / alt försnars
til at troo / stundom ock / antingen aff fåfänga
mistanke eller effter its löst taal lärfärdigt at gå
witne / ja thet så fodras / göra eedh / och weer do
ingen grundligh beskedh om si:ken : hwilket är en
farligh ting. Uherföre wil iagh / effter här är giffo
ut tilfälle om thessa saker at tala / medh så ord lå
sa förstå / 1. Huru hemlighheet skal förstås. 2. Hur
ru stoor synd the bedrissia / och huru högt the ex lu
re Can. straffas som falskeligen witna och göra eedh.
3. Huru och i hwadh saker eedh skal hållas / och
hwadh han bör brytas.

1. Om Hemlighheet huru hon skal förwars.

Hoo en kan tija sin hemlighheet
Dithi honom är ingen förståndighheet.
Om en strax för sin Hustru säger/
Ehwadh han i sitt hjärta dräger/

Sij

Mykt mindre kan hon : troo tu migh/
Then här förmykt godheterogen är/
Sin Snara han stelff i handen bår.
Ej / i wrede ock vthåffs hwadh en weet/
Ingen haar för munnen läs eller beet.
Ovidius Poeten säger mähta præclare
De arte amandi i sin Book icke præclaro :
Eximia est virtus præstare silentia rebus
At contra gravis culpa, tacenda loqui.
Hålla munnen til år åhra och dygd/
Thet tijas skal / tala / år brott och blygd.

2. Om falsk witne / huru ehe straffas.

Et witne thet hafwer medh tre beställa
Med Gudh / Domare och then sakerna gållas.
Ah / märk thet falske år / mon sikh försee
Woot thessa Personer alla tree/
Woot Gudh / Domaren och sin nästa /
Ty syndas här på thet alsomwårsta.
Sij / såsom thet hafwer medh tre at skaffa/
Mon Canones thet trefalligen straffa
1. För then swåra synd / som år Meenedh
Atte fyrctijo dagar watn och brödh/
Dch stå siu år poenitens och boot/
Ty han haffuer gjorde Herren emoos.
2. För thet at Domaren år swiken och gabbat/
Skal han ock all sin åhra hafwa skabbat/

Sij / mykt vnde thet aff så följer
Dch offra sikh från sin wålsård stilier
Til Gudh / åhra / ja i alla saker/
Ty år gott rådth at en år här waker.
Samson förde sikh i haat och kufft/
Dch stelff förrådde sitt eghit lufft/
Warde blind / fången / och en träål
Dch ynkeligen slogh sikh stelff thial.
Når Achab han säger för Jesabel
Nabos Wingård behagar migh wål/
Så ställer hon til Prachtikeste lister/
At han både liffuct och Wingården mister/
Hwad lön får han doch thet för?
Han skamligh på samma rummet dör.
Salmon kommer ock på olycko stoor/
Når han sikh sinom Hustrum beoor.
Om Quinno år sant som skriffuit står/
At når hon eet hemlighit weta får/
Strax säger hon thet för sin Wen/
Ja kundgör thet wål hwar och en
Hennes mund år som en öpen dör/
Hwar wijs achte sikh grant thet för/
Dch gömme thet grant som tijas skal/
Om han ey stelff wil komma på fall/
Ty om tu stelff ey tija förnä/
Hwi fordrar tu thet aff henne så?
Kan tu icke hållat mme medh tigh/

Dch hållas för ingen åhrligh man/
Ty Gudh kall deluderade han.
3. Effter han hafwer sin nästa skadat
Dch medh alt ondt skamligen ladat/
Skal han / som skaden år / wål upfylla/
Som lagh och Samwee: kunna gilla.
Thetta år nu om witne sagde/
Th at thet worde på sinne lagde.

3. Om Eedh / huru och i hwadh saker han skal hållas.

En Eedh han år som måst of binder/
Thet man i Scrifften och Lagen finder :
Men i hwadh saker wij förplichtes så
Dch från hwilka wij aflöste gå/
Willie wij see och granneligen achta/
At wij måge of för Meenedh wachta.
1. Om man swår om eet oloflige stycke/
Thet at hålla / förplichtes ingen mykte.
Ty hwar något lofwas thet oråte år
Håls thet / så göret dubbele beswår.
Först / i thet han lofwade ondt /
Eedan ock i thet / han giordet sande.
Håll icke then Eedh som orått år/
Han blir tigh wist til högsta beswår.
2. Men swår man om thet åhrligt år/
Håls thet ey / så år samma beswår.

Ne

At göra thet gods / en plichtigh år/
 Men dubbelt plichtigh / så han swår.
 Först år försummat at göra gott/
 Een år Deneeden Gud i ett spott.
 Du haer honom kallat til wiene thet om/
 I m fce, och stelfuer fält tin Dem.
 Så år som honom steddde en fram/
 Så tu ey kommer medh löffte fram.
 Håll tin ord och war en man/
 Then Ord och Eedh hålla kan.
 Jusjurandum serua, säger Caro then wisse/
 Thet år thet som ock Nedningat prijsse.
 Håll tin Eedh om han icke steer
 Emoot Gudh och thet rättwijst år.
 Om tu thet öfwer något skal lydhä/
 Gud; nådiga hielp kan tu doch bjuda.
 Gudh boretager plåge och råttat skada/
 Ty han år rådande öfuer båda.
 Som en sigh ställer blifwer han achta/
 Ty bör en altidh jämpet wara wachtat/
 Ja/ aff barnsbeen blij sedigh/stadigh/wis/
 At framgine behålla gavn/loff och prijs/
 En yng drång medh åldrigt förstånd /
 Han håls vthi åhra aff alle man.
 Thetta öndskar iagh nu Låfare alla/
 Wil them ock här medh Gudhi befalla.
 Amen, Prosa

PROSA.
De insigni pueritia.

Men märkeligh och dygdesam Barn-
 dom år icke allenast thetta Papyrii Præ-
 textati Exempel/vthan ock många fle-
 re och fast märkelighare / Ty wil iagh wår
 Barndom som nu vpwåxer / til en herligh
 efftersyn och myktin både vpwåd:lse och rätt-
 telse.ännu några så andraga: Förmanan-
 des idher kåre Barn/ I wille medh sijt them
 achta/låra och göra/at ider må stee åhra och
 lycka så länge I lefwa / och sedan effter thetta
 lijsfuet bliffua Gud; Barn erwinerliga.

Först och främst år wår HERR och
 Frelsare Jesus Christus cujus vita est ab-
 solutissima virtutis idea. Hwars lefwerne
 år en fullkomligh efftersyn och Exempel til
 alla dygder. Si / vthi ingen haffuer nonsta
 warit eller wara kan en sådan insoles, sinne
 och hjerca/ at han för then hogh och omsorgh
 han bår om Wisshcet och himmelska saker/
 haffuer i sin barndom öfuergiftuit sina för-
 åldrar / och så han nu aff them wardt söcker
 bland sålskapet/wenner och frender/ så fang
 han icke igen i någon poikehoop / vthan mite
 ibland

ibland the lärda/icke begiffuin til barnaleck
 vthan til Samtaal om höga gudomliga sa-
 ker/icke på något slåmpet och mistånck rum/
 vthan wardt sunnen i thet helgesta / Jerusa-
 lems Tempel / betygandes thet / at honom
 borde wara icke vthi werldzliga saker / vthan
 i the som hans himmelske Fader then honom
 sende haffuer/tilhöra. Summa/han tilwår-
 te daghligen i wijsdom / ålder och nåde för
 Gudh och Mennistior.

Sedan år Josephus Jacob Patriarchens
 Son/ok ett märkeligit barndoms exemplar/
 vthi hwilkom på then ålderen många förnåm-
 liga dygder ögenstijnligen lysa. Si/ när
 han tiante (man wil nu mect tala om then
 högga förstånd; gaffua han så strax hade at
 vthtyda drömmier) vthi then Staden Mem-
 phis i Potipharis hws / så lät han icke aff sin
 Herres Frws begårelse/ bewelia sigh til nå-
 gen otucht och ofyskheet / lät icke twinga sigh
 aff någon straffs rådzlo at besaka henne thet:
 vthan wille heller en kyft Drång sittia bun-
 den i fångelse bland skalkar och boswar / ån
 han thet huset/ thet han gunsteligen hade sin
 wålfordran / medh någhen last skamma och
 beskåta. Hwarföre ock Gudh honom nå-
 deligen.

Deligen begåffuade jämtwål i stelfua mörka
 fångelse / at han thet meer sågh ån alla wijs-
 sa i hela Egypti Land / och sedan förlossade
 honom och vpsattien til alsomstörsta åhra:
 Såsom hans lefwerne och lycka aff första
 Mosi bock kunnigh år.

Johannes Baptista (om hwilken Chris-
 tus säger/at ingen war förmeer aff Quinno
 född ån han) han hade ingen ting kårare ån
 strax/medan han ånnu en Pilt war / förach-
 ta thonna Werlden och hennes Handel och
 stigha affsidhes at fruchtia Gudh i ett helige
 lefwerne: fast yppare hållandes örnen ån si-
 ne gclikars hoop och sålskap/ fast ån öfwer-
 stödighcet/återhåld ån wållust/fattigdom ån
 ågodelar / Christi tienst och Sanningen ån
 Pharisearnas och the Skriftilårdes tilbuds-
 na stora fordeel / höga åhra vthi en lögach-
 eigh låra. The tre Piltarna hoos Danielem/
 huru the förachtade then store elden som vp-
 tende war åt them / förr ån the wille wijka is-
 frå sin Gudh til fastt Gud;tienst och Affgus-
 derij: Hwadh frimodighcet och stadighcet
 the hade och huru herligh loffsång the prijsa-
 de Gudh medh/ år alt klare. Wordo therför
 te vnderligen förlossade: ty hwarken kan els-
 ler

ler bör någet wäld och tyrannij them skadhä som Gudh bevarar.

Bernhardinus Senens. medan han ännu i sine omtynde år war antwardat sin Modersyster Diana at vtruchas / så war hans daghliga seede / at han halff sin Middags måltidh gaff the fattiga. Och som nu hände at allenast ett Brödh war framburit och thet bleff honom förbudt at bryta / så begärade han doch allenast sin deel / när han så the om sidet fick / gaff han honom enom Figgare. Medh hwilket han strax i sin barndom märkeligen wardt känd och beteknat.

Hoos Hedningarna finnas ett mång exempel. Zy bland allahanda slag folck i werlden haffuer man iw några sköna præcociis ad virtutem ingenii exempel. Alexander Magnus är ett beynnerligt. Thenne medan han än en liten poick war / lärde han hoos sin præceptorem Leonidem, om sin runderhet och stora giffmildheet som han framdeles bewissa skulle / lysa en godh begynnelse. Zy när han bleff framhaffde til Altaret at göra sin Gudstienst / offrade han och optende mykin rökelse och sade til sin præceptorem: Så skal tu offra: Swarade hans præceptor

D ij honom:

Honom: Ja / när tu får vnder tigh Arabiam / som full är medh rökelse / så offra sedan så / och nu sparsamligare. Hwilket then vng Herrn behölte hoos sig förwarat. Och när han sedan hade wunnit thet rökelse fulla landet och thet sig vnderlagdt / belastade han ett Skep medh rökelse och sende thet Leonidi, befalandes at han skulle affstå thet medh at wara niugg emoot Gudh / som altidh så nådeligen handlar emoot oss.

M. Cato Uticensis lät see i sin Barndom redo / at han wille så mykit han kunde hämpnas thet ofswermäld som hans käre Fädher nesland och thes Inwånare hade lidit aff Sylla. När han war en gång medh Sarpedonte sin pa dagogo, ingången / officii gratiä, in carnificinam veriüs quäm domum L. Sylla, och wore nu tadan komne / frågade han honom hwars hufswun the wore som så många bleffue framborne för Sylla: när han hörde the wore Komare Borgares hufswun / och wäl the förnämstes i Staden och hade aff Sylla wart i landsthygheet fördriffne / sade han: Zy tu skulle haffua fått migh ett dragit swärd at iagh en sådan grufweligg oferrätt hade mätt hämpnas.

C. Caf-

C. Cassius puer in Fausto Syllæ filio tam acër exstitit libertatis vindex, quäm postea adultus in C. Cæsare. Zy när Cæsar begynnte tyrannicera / drap han honom / och när Faustus Syllæ Son gilade och lofwade thet at hans Fader brukade store tyrannij / vefskände han honom thet före och slogh honom r. deligen: och när han för Pompeio skulle stå til rätta och swara thet til. så ångrade honom thet intet / vtean sade: Eja Faulte, Säggh nu här vppenbarligha the ord som tu vpågiade migh medh och migh vprette / at iagh nu här i allemans åsyn må åter slå tigh igen.

Thessa fåå herliga exempel / må ider vng vng Piltar / thenne gången vara nogh til en enfalligh lärdom / förmaning och efftersyn / at vthi sådana och andra flere Christeliga dygder vprendas och beredas til ett lofligie och berömligie lefwerne heela ider ålder igenom / och altså medh åhra både leffua och dö: Til hwilket idher Gudh Fader i sin

Son Christo Jesu wår Frälsare sin ande förlåne. Amen.

Några

Några Barndomsdommar eendels som iagh them i wår Hufv asta affsate haffuer.

Äre Barn / i skolen Föräldrarna åhra / Elfska / lyda och ey vnder ögonen vara. Huru Gudh wälsignat fromma och goda / På Seth / Japhet / Isaac och Jacob skoda / Huru hårde han och onda Barn löner / Seer på Amman / Absolon och Eli Söner / Cain och Cham wissas bort och förbannas / På Esau och Dina thet samma sannas.

Arbeta och lär medan tu äst vng / Så får tu hvila när tu warder tung. Hoo åhrligen wil sin ålder dragha Skal något lära i vnga dagha / När vng wil lära meer och mera / Thet är ey skam / vthan dygd och åhra / Virtus är (säger man) en Brudh så skön / Labor en Brudhgmme mykit skön / Han frisar til henne / hou säger honom ja / The asta en Dotter heter Gloria. Then Vngdom blifwer wäl laster frij Som gerna wil hoos the fromma blij. Zy skola the hoos / och effter them hambla / At the genom tucht i dygd warda gambla.

Men

Men then får skada och skam läret taga
 Som en lijder / läret och låter sig agha.
 Yttermer warda Barn enfalligen släta
 Beskreffna / läre Barn / ochter thet rätt.
 Sunt humiles pueri, puri, paucisq; cibantur,

Credunt, latantur, citò dant, citò pacificantur.

Sdmilke / rene / nyctere och godherogue /
 Glade / gifsmilde och til fredh redehogne /
 Alla thessa Dygder haffuer lär /
 Ty thet edhet eghen beskriffning är.

A teneris assuescere multum est,
 Xenoph. in pæd. Cyri.

Twå Hundar framhades på en plan /
 En war i Skoghen / en i Köket wan /
 Ther hoos en Hara och en Soppa ståls
 At see hwadh hwarthera hår hoghsåls.
 Then ene springer / får diuret fast /
 Ewi / annan tömmer fatet medh hast.
 E is / når vnga sig til wållust gifwa /
 Hwadh wil ther aff för Månner blifwa?
 The så skadha / skam och blygd /
 När andra warda til åhra högd.
 Til the som frome och redelige äre

B 10 Håls

Håle'tigh med flite ac åhrlighete lære /
 Giff och medh flite på sådan konst
 Som bär tigh åhra / Godz och gunst.

Arithmologica Camerarii.

Thessa try skal man wenda sig frå.
 1. Sin õghon ifrån annars breff. 2. Sin
 hender ifrån annars Penningar. 3. Sin
 õron ifrån them som hemliga tala.

Thessa fyra skadha them som them å
 stunda. 1. Krågh och Feigd. 2. Drycs
 kenkap och Dubbel. 3. Obudet Gåstes
 bodh. 4. En Dåres taal.

Thessa fem skal man icke troo. 1. En
 otambd håst. 2. En Käckmund quin
 na. 3. En fremmande Hund. 4. En
 skorealot Tienare. 5. Ett Dimbos
 haaff.

Eras. Roth. ex Arl.

Ut quorundam hominum etiam
 aspectus fascino habet: ita sunt quo-
 rum omnis vitæ consuetudo mores infi-
 cit. Ut qui à can e rabido morfi sunt, non
 solum

solum rabiunt ipsi, verum etiam alios
 contagio inficiunt: ita qui pestilentem
 alicundè imbibierunt opinionem, & alios
 suis inficiunt colloquiis.

Ett Alphabetum proverbiale vth
 aff ett Manuscripto nu tryckt.

Vthi hwilket små Barn kunna såsom
 i lekewijs / ja och om nåtterna mellan the sofs
 wa / både ofua sitt minne och låra the stöna ord
 språk och märkelige saker som ibland
 författade äre.

A *
 Agg aff alloin /
 Är ondt i mångom fallom.

Alla arma ayas /
 Så länge the medh jämmer betagas.

B. Barn bedes Brödth /
 Säll är then något hafwer i nödh.
 Båda / bindh boot /
 Ondt är aleghd fructa för hoot.

C. Crona Croner Gröntan /
 Then froma wil Gudh hafua lântan.
 Christne Christi Creatur
 Äre ond aff egen natur.

B v Dryge

D. Drott Drotten drifwer.
 Af mång hand tung bördas lärt blifuer
 Dårar delstua dårskap /
 Vth han som komer i ondt Sålskap.

E. Entia är elendigh /
 Ty henne är ey mång bystændigh.
 Een är een /
 Och han är aleghd seen.

F. Fattige Folke fattas /
 Hunaroga om licet offra nappas.
 Såd fact finnes /
 Är lögnen medh sanningen binnes.

G. Gåttar göra gant /
 Bedragare såja mykt ofant.
 Gör godom goct /
 Ty thet kommer aldrigh til spott.

H. Herrra hyllest hwålfwer /
 Thec är goct haffua något sielfwer /
 Höger håltar haltar /
 Bland fryborna finnas och skalkar.

I. Junkar Jungfru jättas /
 Medan Crona på buswudet sättes.
 Jöffe / Jappe / Joghnan /
 Hwem fins nu hwar annan troghen.

K. Korpe Kropper klankar /

En

En skal ondt altsidh stanckar.
 Kdt Kona kättias/
 En sulcin Gräjs altsidh olättias:
L. Vagh låses länge/
 För än Tiuswen sielff wil hänge,
 Lügare loswa liuffe/
 Kommer doch i hiertat ey diupt,
M. Muta mykit må/
 Thet kan man offta förstå,
 Miöl Musen måttar/
 Ty ätz mindre aff andra råtter,
N. Näpper Naboanekar/
 Thet hans wen i nöden påpekar,
 Nu niuper nåbba/
 Men sedan nöter skägga,
O. Orm/ Orven/ Oden/
 Sinnas nogh och achta på ens trång,
 Orvenners onda ord/
 Driffua mången offta fråbord,
P. Präst predikar Peen/
 Lessuer doch sielff offta i meen,
 Penningen Pungen påser/
 En Sidsare honom vthöser,
Q. Quinnes quædh quälies/
 Så länge hennes barnesödzl duälies,
 Quarn

Quarn quider quant/
 När hon går thom / thet är sant.
R. Rådhet Rådhet råder/
 Men orådhet illa löner,
 Råder riswer rappar/
 Och alt han äth sigh nappar,
S. Strider strömmet stryker/
 Medan arme Misfäcken råder/
 Slaggian slår slant/
 När handen är klädd medh want,
T. Thom Taska tigher
 Penningelös är altsidh blygher,
 Triffuin Tråål triffues/
 Them laca alzintet giffwes,
VV. Wissa wåria wådha/
 En owis kan intet goet rådda,
 Werlden warder wrång/
 Gudh giff oss en godh vchgång,
X. Y. X Xpselon Zetha
 Kunna ey mistas aff Alphabets.

FINIS.

Ad

Ad Nobiliss. ac Generosiss.

Johannem Skytte,

Senatorem & Legatum Regni Suetici,
 nec non Cameræ præfectum, pium ho-
 rum parvulorum parentem, Dominum
 meum benigniss.

Som ock sedan til alla Fromma
Läsare.

 De och Wälborne Herre/
 Ider Barn til ähre och läre/
 Haar iagh thesna Wissa giorder/
 En Historia aff ålder spord.
 I godh mening är hon skriffin
 Och them til bästa gifwin:
 Men är här ock någhot försedt/
 Som lätteligh kan vara stede/
 Näget vthu Minnet kommit/
 Eller ordentligh ey förenommit/
 Så kan thet doch nogh vara
 At stödhå här vppenbara/
 Huru sigh Papyrius ställer/
 Ett Exempel som mycket gället,
 Aff hwilket wår Vngdom all
 Goda Dygder lära skal.

Sör

Förnämligast / at ålska ährlighett/
 Item / hålla Eedh och Euhgheet.
 Måra / vnga ähren haßua krafft/
 Försummas the så är capt.
 Then tiden skal man ey spara/
 Wil en godh i äldren vara.
 Ah / mång är som thetta glömmet/
 Och går ty som en drömmet.
 Nogh lägz i klatter och skarn/
 Och litet kostas på Barn.
 Mykit håßs in vthi lista
 Thet kan en wist ey mista/
 Medh Barnen är lycka ont
 The warda ond eller from:
 Men huru wist thet är giordt/
 Så blijr wäl i längden spordt.
 Här är ock om Quinnor rördt/
 Men doch icke så infördt/
 At thet alla skal angå/
 Men / som iagh troor / ganska så.
 En får stundom ock then man/
 Som icke heller tija kan/
 Vthan offta / som en Apa/
 Wil höra / föra och gapa/
 Kommer sigh sielff vthi skada
 Sampt andra ock så i wada.

Ther

Ther före hoo på thetta sätt
Dwinnor skäramer / gör en rätt.
Ev bland tyem och sinnas kan/
Som frommare är än han.
Hwadh här är meer a: weta
Kan en aff Livio leta.

Et Alphabeet iagh inställer
För Baru thet wäl gället /
I Leet sic Minne öffua /
Som och mellan the soffua.
Och låra ther bredhe wedh
Sköna Saker och Orde sedh.
Warder willien taghen här
För wärket / så gladh iagh är.
Kan iagh thetta så hëra /
Snart skal iagh bättre göra.

Här medh så forer nu wäl /
Min Herre / til Lyff och Siäl:
Sampt Fruen och the små /
At wäl erwinerligh må.

Amen / alles men.

Tua G. tis

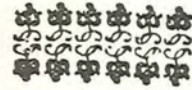
Officiosus eliens

P. J. Rudb.

Veetsu någhoe så tliggh /
Ther tu äst så bliiff.
Huar tu något så håle /
Dlyctan kommer stälte.

Nulla Dies sine Linea

INBINDNING AV ÅRSBÖCKER UR INNEHÅLLETS SYNPUNKT.

Den som vill binda åtminstone somliga Årsböcker nu och som icke vill nöja sig med inbindning årgångsvis av 1 à 2 årgångar i varje band, kan möjligen iakttaga följande (jfr omslagen å volymerna 13 och 22 samt 32). — Numreringen avser den å volymernas rygg (och på titelsidan uppe till vänster) angivna ordningsföljden i hela serien av Årsböcker.

Läroverksstadgor: 4, 7, 9, 11, 22, 31 (i ett eller två band).

Kyrkodisciplin: 19, 21, 23, 30.

Enhetsskoletankar: 18, 20, 32.

Stadgor rör. folkpedagogik o. folkskola: 27, 35, 13.

Privatundervisning: 17, 24, 26.

1500- och 1600-talen: 1, 5, 10, 33. (Dock vore bäst att vänta med dessas bindning i avvaktan på eventuellt nya volymer från dessa sekler, vilket skulle kunna möjliggöra en bättre gruppering.)

Läroverksminnen: 15, 37, 40. (Såsom bilaga?: 34)

År 1937 torde utges ett band läroverks- eller ock allrounds-minnen.

Seminarier: 28; 47—48 (möjligen utom slutet; se nedan: Eneroth).

Folkskolor i sydöstra Sverige (eller i *Lunds, Växjö och Kalmar stift*): (3?) 14, 16, 29. Volym 3 fogas dit, om man beaktar att den handlar om Småland och Öland, men lägges till nästa grupp, om man vill understryka att den innehåller minnen.

Folkskoleminnen: 2, (3) 6, 8, 12, 36, 38.

Olof Eneroth: 25, 42—43 [och bilagor ur vol. 46, 48 (m. fl. senare?)]

Serien Pedagogiska källskrifter kan lämpligen bindas särskilt (och det först när hela serien föreligger tryckt). Volym 39 utgör en ungefärlig innehållsförteckning till den och kan bindas i dess slut eller också i dess början: det sistnämnda helst, enär volym 39 samt avdelningarna Prins- och Adelsfostran torde tillsammans utgöra ett i avseende å omfattningen lämpligt band.

I den mån det blir ekonomiskt möjligt, torde efter hand böcker utkomma dels i nya serier, dels i alla eller flertalet ovan angivna grupper (dock troligen icke i de tre à fyra av de härovan först namngivna serierna).